

سالیده شممد قیزى

دیونیسین غلبه سی

دكترساليده شممدقيزى

ديونيسين غلبه سى

٢٠١٩

(١٣٩٨)

آيدين كتاب نشر

عنوان و نام پدیدآور	: شمشادقیزی، سالیده، ۱۹۷۱-م.
مشخصات نشر	: دیونسین غلبه لری/ سالیده شمشادقیزی ؛ برگردان رکسانا کافی، تنانی شرقی دره جک.
مشخصات طاهری	: تبریز: آیدین کتاب، ۱۳۹۸.
شابک	: ۹۷۸-۶۰-۸۴۴۴-۹۹-۲ ۴۵۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: داستان‌های ترکی آذربایجانی -- قرن ۲۰م.
موضوع	: th century Azerbaijani fiction --
شناسه افزوده	: شرقی دره جک، تنانی، ۱۲۸۲--، مترجم
شناسه افزوده	: کافی، رکسانا، ۱۳۵۳--، مترجم
رده بندی کنگره	: PL۲۱۴
رده بندی دیوبی	: ۸۹۴/۳۶۱۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۴۲۰۹۷

عنوان کتاب : دیونسین غلبه سی حکایه لر توپلوسو ، سالیده شمشادقیزی

برگردان : رکسانا کافی - تنانی شرقی دره جک

ناشر : انتشارات آیدین کتاب

تنظيم؛ تصویرگری و صفحه آرایی: موسسه کامپیوتري آتلیلا بیلگی سایار

قطع کتاب و تیراژ: رقعی ۱۰۰۰ جلد

چاپخانه و صحافی: سبز؛ امین

نوبت، تاریخ و محل چاپ و نشر: اول؛ ۱۳۹۸؛ تبریز

شابک: ۹۷۸-۶۰-۸۴۴۴-۹۹-۲

ISBN:978-600-8444-99-2

9 78600 444992

انتشارات آیدین کتاب

تبریز: ۰۹۱۴۲۲۶۱۷۳۲، ۰۹۱۴۳۱۶۲۱۱۴

AYDINKITAB YAYIN EVI

دیونیسین غلبہ سے

"علم و تحصيل"

۲۰۱۸ - باکی

سالیدہ شممدقیزی

اون سؤزون مؤلifi: مöولود سليمانلى خالق يازىچىسى

رئاڪٽور: سعیدہ علیپئوا

آذربایجان یازیچیلار بيرليگي نين عوضوو روسия یازیچیلار اتفاقى نين عوضوو

سالیده شممدقیزی (سالیده شریفووا). دیونیسین غلبہ سی. باکی، «علم و

تحصيل»، ٢٠١٨

"دیونیسین غلبه سی" حکایه لر توبلوسوندا آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی

نین عوضوو، اذربایجان ژورنالیستلر اتفاقى نين «فیزیل فلم» موکافاتى لارئاتى،

روسييَا يازىچىلار اتفاقى نين ق.ر. دئرزاوين ادinya اوردىنى و م.ا. شولوخو ادinya

بین الخالق موکافتی لارئاتی، رسول رضا ادینا اده-بیات فوندونون "رسول رضا

"ادينا موکافاتى لاورئاتى، «ارىين شام» حکایه لر توپلوسونون مؤلیفی سالىدە

شممدقیزی نین موختلیف ایللرده قلمه الديغى حکایه لرى توپلانمیشدیر.

ISBN : ۹۷۸-۹۹۵۲-۳۷-۳۰۵-۹

© سالیده شریفوا، ۲۰۱۹

كتابين ايچينده كيلر

٥	اون سؤز
٨	ديونيسين غلبه سى
٢٧	متن جيزماچيسى
٤٤	لايحة اوبيونو
٥٨	سن ائله شئيلرى آنلامازسان
٦٩	لذتى - صؤحبتى
١٥٥	اليازمالار يانمير
١٦٨	سنinin صلاحيتىن چاتيرمى؟
١٧٥	پسيخياترين گوندە ليگى

اؤن سؤز

آذربایجان ميللى علمى آکادئمییاسى نظامى گنجوى آدینا ادبیات اینستیتوتونون امکاشى و آذربایجان رئسپوبليکاسى پرئزیدئنتى يانيندا عالى آتنئستاسييا كوميسسيياسى نين ائكسپئرتى شريفووا سالىدە علمى فعالىتله پئشكار شكىلده مشغول اولور. عئينى زاماندا شريفووا سالىدە آذربایجان يازىچىلار بىرلىگى نين عوضوودور، «ارىين شام» حكايه لر توپلوسونون مؤلifieدىر. حال-حاضيردا ايسه اونون «ديونيسىن غلبە سى» ايكىنجى حكايه لر توپلوسو كيمى اوخوجولا را تقدىم ائدىلir.

«ديونيسىن غلبە سى» حكايه لر توپلوسونا داخلل ائدىلمىش اثرلرین عومومى جهتىنى خوصوصى وورغولامق لازىمىدىر. توپلويا داخلل اولان اثرلر بديعى يارادىجىلىق حاقىندا حكايه لردىر. توپلودا اثرلرین سوۋەت خطى يارادىجى شخصىتلرىن يارادىجى طالعلرى اطرافىندا قورولۇر. حكايه لرde ادبىاتشوناسلىغىن بىر سира پروبلئملرى اطرافىندا بديعى فورمادا فيكىر موبادىلە سى اطرافلى ايشىقلاندىرىلىمېشىدىر. حكايه لر آذربایجان ادبىاتيندا پوپوليارلىق قازانمىش صنعتچى، يارادىجى، مدنىيت حاقىندا بديعى نثر اثرلرى، يارادىجى شخصىتلرىن يارادىجى

طالعى اطرافىندا سوژئت خطى قورولماسى و كاميل ياراديجى شخيصىتلرىن اوبرازلارى نين تقدىمى ايله ماراق دوغورور. ادبىياتدا عكسينى تاپان صنعتكار اوبرازلارى دونيا ادبىياتىندا «صنعتكار حاقيندا رومان» (كونستلئررۇمان) آنلايىشى نين، يعنى صنعتچىلىرن، ياراديجى اينسانلارىن، كونكرئت اولاقاچىسى ايسە مدنىيت و علم حاقيندا بديعى نثر نومونه لرى نين فورمالاشماسىنا سبب اولموشدور. «دييونيسىن غلبە سى» توبلوسونا داخل ئىدىلمىش اثرلىرن «صنعتكار حاقيندا حكايه لر» و پوستمودئرن ادبىياتينا عايد اولماسى حاقيندا تئزىسلرى ايره لى سورمك اولار.

«دييونيسىن غلبە سى» توبلوسونا داخل ئىدىلمىش حكايه لر سرت رئالىزم ايله سئچىلىرلر. توبلونون بعدىي اسلوب باخيمدان اساس خوصوصىتلرىندىن بىرى ده بو رئالىزمىن ساتيرىك فورمادا وئىريلمه سىدир. مؤليف تصوير ائتدىگى حادىشە لرى، كسىن پروبلىئملرى بىر سيرا ائپيزودلاردا ساتيرىك اسلوب واسىطە سىلە آبسورد درجه سينه چاتدىرير. اولجە دن پروقنو لاشدىرماق اولاڭ كى، بو مئتودىكا بديعى دايىرە لردىن اولان بىر قروب اوخوجولارين منفى رئاكسيياسىنا سبب اولاجاق. مؤليفين بو رئاكسييادان چكىنممىسىنى خوصوصى وورغولاماق اولار. «دييونيسىن قله-بسى» حكايه لر توبلوسوندا آوتوبىوغرافىك حاللار اوزونو گؤسترىسى ده، بىز حادىشە لرىن

تصویریندە، مؤلیفین بديعى اوسلوبوندا، يازى مانعراسىندا، مۇوضويا ياناشماسىندا، مضمون درينلىگىنده داهى اديبىمиз م.ع. صابيرين ساركازМИNA غريبه ياخىنلىق دويوروق. حكايه لرده ساتيرىك تحكىيە فورمالارى اوئن پلانا كىچىر، بو حكايه لرده ادبىيات ساحه سىنده باش وئرن حادىثە لر يالنىز ساتيرىك واسىطە اولاراق جىلدېجى پرئىدمىت كىمى اوزونو گؤسترير.

آذربايجان ادبىاتيندا «ديونىسين غلبه سى» توبلاسو اوغورلو ژانر تجروبه سى كىمى قىيمىتلەرىلەمە ليدىر. توبلا آذرباي詹 ادبىاتى نىن ژانر سىستەمى نىن رنگارنگلىگىنە آتىلان يېنى بىر آددىمدىر. حكايه لرین ژانر خوصوصىتلەرنى و پروبلىماتىكاسىنى نظرە آلساق توبلاونون اىلک نؤوبىدە، ادبىاتشوناسلىقلە علاقە لى اولان اوخوجولار آراسىندا داها چوخ ماراق دوغوراجاغىنى احتىمال ائتمك اولار. بونونلا دا، مؤلیفین پوستمودئر نىن تئىندىرىنە رعايت ائتمە سىنى موشاهىدە ئەدىرىك - اينتەللىكتوال ئەلىتايا عونوانلانمىش اثرلىرىن ياردىلماسى.

مۇولود سليمانلى

خالق يازىچىسى

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

ديونىسىن غلبه سى

ديونىس اليىنده شراب دولو پىالىلە مؤوسوم خليللى نىن يانىندا اوتوروب تعجوبلە اونا باخان مونصىفلر هئىتى نىن عوضولرىنە گولومسە دى. كريم يدالله اوغلو دا قاش-گۆزو ايلە ديونىسى مؤوسوم خليللىيە گؤسترب ككە يە-ككە يە سوروشدو:

— بۇو او ديوو-نىيسى دير؟

مؤوسوم خليللى چىگىنلىرىنى چكدى. ائلدار فخرى مؤوسوم خليللى نىن جاواب وئرمە دىيگىنى گۈرۈب دىللەندى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

— هە، كرييم... بو ھمين ديونيسىدىر. اوليمپلرين ان كىچىگى، شراب و بركت،
تئاتر تانرىسى...

آياز موسلىم اونلارا طرف گولومسە يىن ديونيسە باخىب ائلداردان سوروشدو:

— ائلدار يوخو گۇرۇرۇك؟ يوخسا بونون بورا-دا نە ايشى وار؟

ائلدار آيازىن اوزونە بوزاراراق:

— من ھارادان بىلىم آخى؟

كرييم آيازى ناراضى-ناراضى سوزوب دئدى:

— آياز، ايمكان وئر، ائلدار سۈزۈنۈ بىتىرسىن. سونرا اوزونو ائلدارا توتاباق:

— هە، ائلدار... سونرا؟ — سوروشدو.

ائلدار اودقۇنوب اطرافدا كىلارا باخدى. سونرا ديونيس حاقىندا آز-چوخ
بىلدىكلەرنى دايىشماغا باشلادى:

— ديونيسين ايکىنجى آدى دا وار. باكخوس، يعنى يونان دىلىپىنده «ايکى دفعە
يا ايکىنجى دفعە دوغولان» معناسىندا دىرىر. سحو ائتمىرمىسە، يونان
مېفولوگىياسىندا زئوسىن اوغلو، پرياپىن آتاسىدىر. ديونيسە خاص اولان رمزلر
دە، بىلدىگىمىز كىمى اوزوم تنه يى، سارماشىق، عصا و بوللوق بويىزۇدور.

كرييم بىر دە ديونيسە باخىب ائلدارا دئدى:

— ائله بو؟ بىس نىيە «ايکى دفعە يا ايکىنجى دفعە دوغولان»؟

ائلدار كرييمىن " ائله بو؟ " سوالينا پرت اولدو، اونا گۇرە دە حىرصلە دئدى:

— ائله بو دئىيل...

باشىنى ناراضى-ناراضى بولايىب داوام ائتدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

— ديونىسىن آتاسى زئوس فيوان چارى كادمانىن قىزى سمائلايا آشيق اولور.
ھئرا زئوسىن بو سئوداسىندان خبر توتور، ھئرا قىصاص ئاماق قرارينا گلir. ھئرا
سمئلانى ديله توتور كى، زئوسدىن توپونو اون-اون ھئرا ايله اولان توپو كىمى
كىچىمە سىنى خواهىش ائتسىن. زئوس اونون خواهىشىنى يئرىنە يئتىرە رك توپا
ايلىرىم چاخدىراراق گلir. ايلىرىم نتىجە سىنده كادمانىن سارابى يانىر،
بطنىنده آلتى آيليق اوشاق، يعنى ديونىس اولان سمائلا ئولومجول يارالانىر.
سمئلانىن بطنىنيدكى آلتى آيليق اوشاغى خيلاص ائتمك اوچون زئوس اوز
بودونو ياراراق ديونىسى بودون اىچىنە يئرلىشىدىرىر و تىكىر. واختى چاتاندا ايسە
تىكىشى سؤكە رك اونو اىكىن-جى دفعە دونيايا گتيرمىش اولور. بونا گۈرە ده
أونا ديونىس، «ايکى دفعە يا اىكىنجى دفعە دوغولان» آدینى وئرىرلر. يادداشىم
منى آلداتميرسا، ديونىسىن دىگر بىر لقبى ده «میرورافىسىدىر»، يعنى «بودا
تىكىلمىش» دئمكدىر. دىگر بىر لقبى ايسە «پىريگئن»، او دا «بوددان
دوغولموش» معناسىنى وئرىر...

جامال گول ئىلدارين سۆزۈنۈ يارىدا كسىب سوروشدو:

— ھېچ نه آنلامادىم... بىس بونون بىزىم مسابقه ده نه ايشى؟ دوغرودان
مۇوجىددور؟ بىز دوغرودان دا اونو گۈرۈرۈك؟

مؤوسوم خليللىي همكارينا ترس-ترس باخىب دئدى:

— بوش-بوش دانىشىرسان ائ يئنە...

سونرا ايسە باشى ايله كامىلى گؤسترىپ دئدى:

— كامىل دئىيە سن ديونىسى گۈرمور؟

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

دیونیس الیندە کى شراب دولو پیيالە نى يوخارى قالدىريپ قىميشاراق دئدى:

– حاقليسينيز، او، منى گۈرمور. او اۆز ايلهام پريسى ايله دردلشىر.

هامىنinin تعجوبىله كاميله باخدىقلارينى گۈرن دیونیس دئدى:

– او منى گۈرمە دىگى كىمى، سىزلىر ده اونون ايلهام پريسىنى گۈرمورسونۇز.

الیندە کى پیيالە دن بىر قورتوم اىچىب سۈزۈنە داوام ائتدى:

– سىزلىر چوخسونۇز... او، ايسە... تكدير. اونون سدر اولماسى دئمك اولار کى،

ھەنج نىيى دىيشىمير...

ياددا ساخلابىن، هر شئى قاباقجادان حلل اولونمالىدىر. بؤيوک دیونیس بايرامى

مارت آيى نىن سونو

– آپرئل آيى نىن اوللاريندە كېچىرىلىر. دئمە لى، آپرئلين بىریندە كېچىرىلىه

جك بايرام بىزىم بايرامىمiz اولاجاق. نىيە كامىلدەن اۇترى نىچە ايللىك دوست-

تانيشلارينىزلا پىس اولورسونۇز؟

مؤوسوم خليللى غضبلە دیونیسدن سوروشدو:

– نه دئمك اىستە يېرسىن؟

دیونیس مؤوسوم خليللىيە پیيالە سىنى اوزاداراق دئدى:

– مؤوسوم، نه اولوب سنه؟ بىر-ايکى جىزما-قارا علمىسىن دئىيە، دوشونورسنى

كى، سىندىن يوخدۇر؟

أۇزۇنۇ الله آل.

– من ئۇمرۇ بويو خالقىم اوچۇن يازمىشام. دیونیس مؤوسومو اىستئھزا يالا سوزە

رك:

سالیدە شمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

- هە... خالقىن سنين يازدىغىن جىزما-قارالارا قطعى دخلى يوخدور. باخ دئسىدىن كى، اۆزوم اوچون يازىرام، اوندا بو داها ايناندىرىيچى اولاردى. ائله ادبىاتىن ان بؤيوك دردى ده بودور. اۆزون اوچون يازماق... يازدىغىن جىزما-قارالارى اۆزون دن باشقا هئچ كىمىن اوخوماماسى...

ديونىس قەقەھە چكىب گولمه يه باشلادى...
مؤوسوم اودقۇنوب ديونىسىه جاواب وئرمك ايسته-يىردى كى، راهىب ائلشن دىللنىدى:

- بىزە نە قوللوغانۇز؟

ديونىس مونصىفلىر هئيتى نىن عوضولرىنى بىر-بىر سوزوب دئدى:
- باشا دوشمورم، سىزىن هئچ اۆز فيكىرىنىز، سئچىمىنىز يوخدور؟ دوست-تانيشلارينىزىن سۆزلىرىنى نى-يئە سالىرسىنىز؟
جامال گول خجالتلە كاميلە باخاراق، ديونىسدن سوروشدو:
- آخى بىز نئيلە مىشىك؟

ديونىس اليىنده كى پىيالە دن يئنه بىر قورتوم اىچىپ دئدى:
- نئيلەميسىنىز؟ داها نئيلە مە لىسىنىز؟ بىر-بىر سايىم؟ هله بىر سىز اۆز صدرىنىزە دېقت يئتىرىن... كاميل اۆز ايلەمام پريسى ايلە مباھىتە ئادير، سىزلىرىن ايسە بوندان خبرىنىز يوخدور. سىزلىر نئچە اىليلىك دوست-تانيشلارينىزىن خواھىشلىرىنى يئە سالىرسىنىز. آى نە بىلىم لايىقلى اثر بئلە گلدى، دىرلى اثر بئلە گئتدى. آخى كىمە لازىمىدىر اونلار؟

جامال گول ديونىسىه باخىپ دئدى:

سالیدە شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– آما من سیزینلە راضى دئیلم، کامیل حاقلیدیر. دیرى اولمايان اثرلرینى مسابقه يه تقدیم ائدبىلر. اۆزلىرى نىن دە زنگ ائتدىرمه دىكىلرى آدام قالمايىب. بئزمىشىك آرتىق. لايىقلى اثرلر قالىب كناردا... ايندى دوست-تانيشلارين خترىنه لايىقلى اثرلرین اوستوندن خط چكك؟ دیرى اولمايان اثرلره موکافات وئرك دئيرسىز؟ سېز جە بو...

ديونیسین چكدىيگى قەقەھە جامال گولون سۈزۈنۈ يارىدا قويدو. دیونیس قەقەھە سىنى بىتىريپ جامال گولە دئى:

– سن دوغرودان دا آخماق آدام ايمىشىن. دیرى اولمايان اثرلره سىس وئرمىھ جىكىنىز؟ اۆزۈنۈز دە چوخ ياخشى بىلىرسىنىز كى، قالىب عنصردا اونلار اولاجاق. داها اۆزۈنۈز نىيە ازىت وئريرسى-

نىز؟ تانيمادىغىنىز اينسانا گۈرە دوست-تانيش خاطرینە دىمگىن نە معناسى؟

اوزۇنۇ اونا قولاق آسانلارا توتاراق سوروشدو:

– بئله اينسانا نە آد وئرمك اولار؟

جاواب ائشىتمە يىب وئردىيگى سوالى اۆزو جاوابلاندىرىدى:

– يالنىز آخماق... آى لايىقلى اثر بئله گىلدى، دىرلى اثر بئله گىئتدى... جمعىتىمىز چوخ لازىمدىر اونلار؟ اونلارلا قارىن دويور؟ بلکه لايىقلى اثرلر سىزە پول وئرير؟ عاغلىنىزى باشىنىزا يېغىن...

دوستلارينىزىن، وظيفە لى شخصلارين، ايمكانلى آداملارين سۈزۈلرینى يئرە سالماغىن نە معناسى؟ گىئىدىن يئىين، اىچىن. تمىز زوغال آراغىندان ووروب كئف

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

ائىلە يىين. حياتىن دادىنى چىخاردىن. ياددا ساخلايىن كى، قارىن قارداشدان دا
ايىرە لىدىر.

عاصيف قاسىمۇغلو ديونىسى گولومسە يىب دئدى:
— تامامىلە حاقلىسىنiniz.

سونرا الى اىلە مونصىفلەر ھېيتى نىن عوضۇلرىنى گۆستەریپ دوام ائتدى:
— بونلارى باشا سالماق اولمور... آنلاماق اىستەميرلەر كى، دوست-تانيشىن
سۈزۈنۈ تانىمادىغىن كىمسە دن اۇترو يېرە سالماق اولماز. بو جور حىات طرزى
ائىلە ايىرە لى گەتمەك مومكۇن دئىيل. بئلە اينسانلار حياتدا يېرىنى تاپا بىلmez،
موقع قازانا بىلmez...

ديونىسى قەقەھە چكە رك دئدى:
— آخر كى... اصىل منىم آدامىممىسىنiz. ھر شئى مكمل اولاجاق. غلبە بىزىم
- طرفىمىز-

ددىر. كامىل تك باشىنا بىزە هەچ نە ائدە بىلmez.
قوى ھله اىلھام پرىسى اىلە دردلىشىن...

***

كامىل پريشان حالدا پنجرە نىن قارشىسىنا قۇنموش آغ گۈيرچىنە باخاراق،
ايىلھام پرىسىندەن سورۇشدو:
— بلکە سن بىلە سن و دئىيە سن، نىيە بورادايم؟ مونصىفلەر ھېيتى نىن
عوضۇلرىنى كىملەر سئچىپ؟ اونلار هەچ مسابقه يە تقدىم ئىدىلىميش اثرلرى ورقى
يىبلە؟

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

ايلهام پريسى اىستەھزا يلا او تاقدا آيلشمىش مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرىنە باخىب كاميلە دئدى:

— كاميل، بۇ ياشينىزدا آرتىق بئلە ايشلەرە باش قوشماغانىنىزىن واختى دئىيل...

كاميل ناراضى-ناراضى ايلهام پريسىنە باخىب سورو شدو:

— ياشىما نە اولوب؟ قوجالمىشام بىم؟ ايلهام پريسى باشىنى بولايراق دئدى:

— كاميل، دوستونوزون قىزى ياشداكى گۆزلەجە-سینە سس وئرە جكسىنىز؟ سىز كى، هر شئىي ياخشى بىلىير-سىنىز. بلکە سحو ائديرم، بىلمىرسىنىز؟ سونرا او بىرى خانىم ايشتىرا كچى...

هامىيا معلومدور كى، هemin خانىمین تقدىم ائتىدىگى او ايشى اۋزو يازما يىب. حتى كيمىن يازدىغى دا معلومدور. اورتا عصرلەرن يازان خانىم، نە عرب دىلىنى، نە ده فارس دىلىنى، نە ده كى، اسکى اليقانى بىلىير. بوتون بونلارا گۆز يوموب، سس وئرە جكسىنىز؟

كاميل يئنه ناراضى-ناراضى ايلهام پريسىنە سوزدو:

— دئدى-قودو ايلە مشغۇل او لمورام! او لماق فيكريم دىء يوخدور. ائله شئىلەرە باش قوشماغا نە واختىم، نە ده كى، هوھ سىيم وار.

ايلهام پريسى حىرصلە يئرىندەن دوروب كاميلەن قارشىسىندا، جامال گولون يانىندا آيلىشدى. كاميل ناراحاتچىلىقلا مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرىنە باخدى.

كاميلەن ناراحات او لدوغۇنو گۈرن ايلهام پريسى دئدى:

— ناراحات او لمائىين. عنصرىدا منى گۈرمۈرلە.

سونرا باشى ايلە اونلارا ايششارە ائده رك سۈزۈنە داوام ائتدى:

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

– بونلارا ادبىاتداكى «بوشلوقلار» دئىيلir. اوزلىرىندىن او قدر راضىدېرلار كى،
ھەچ كىيمىن كىتابىنى بئله او خومورلار. هله مسابقه يە تقدىم ئدىلەمىش اثرلر...
سىز ايسە بونلاردان حاق، عدالت گۈزىلە يېرسىنiz. اوندا چوخ گۈزىلە مە لى
أولا جاقسىنiz، چوخ... لاپ چوخ...

كامىل ايلهام پريسى نين گۈزلىرى نين اىچىنە باخىب باشىنى آشاغى سالدى.
سونرا قطعىتىلە دئدى:

– يوخ، بو بئله اولا بىلمىز. بىر چارە تاپماق لازىمدىر. «آزا قانع اولماق» قارشىيا
قويولان مقصده جان آتماماقدىر، حقىقتىن قاچماقدىر...

ايلهام پريسى باشى ايله كامىللە راضى اولدوغۇنو بىلدىرىپ علاوه ائتدى:
– ھەم دە اۋۇزوندىن قاچماق دئمكدىر. اۋۇزونو اينكار ائتمكدىر.

معنۇي بارىئىرى دفع ائتمك ايسە سىزىن الينىزدە دىر.

كامىل موبايىته اىدىن مونصىفلەر ھئىتى نين عوضولرىنى نظردىن كىچىرە رك
دئدى:

– دوست-تانيش... ندىن جمعىتىمizدە ھە زامان «دوستا بورج» دويغۇسو
ضعىيفدىر. بونلار دوغرودانمى دوست-تانيشا بئله صداقتلىدىرلر؟

ايلهام پريسى اوركىدىن گولنە كامىل دېققىتلە مونصىفلەر ھئىتى نين عوضولرىنى
باخماغا باشладى. عوضولرىن اونون ايلهام پريسى ايله صؤحبىتلەرنى ائشىتمە
دىكلىرىنە امین اولدوقدان سونرا درىندىن نفس آلىپ سوروشدو:
– گولمە لى بىر شئى دئدىم؟

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

– يوخ، يوخ، قطعىيىن يوخ... سادجه سون درجه ده واجيب مثله يه توخوندونۇز. «بونلار دوغرودانمى، دوست-تانيشا بئله صاداقتلىيدىرلر؟» سىزجە؟ آنجاق قطعىتىلە دئىه بىلرم كى، بونلار باده دوستلارينا، ينى باده لرىنە صادقدىرلر، كاميل! باده لرىنە!

كاميل فيكىرىلى-فيكىرىلى مباحىتە ئىدىن مونصىفلەر هېيتى نىن عوضولرىنە باخىب كۆكس اوەتوروب دئىدى:

– بىس نىدىن بونلاردا گوناھ حسى يوخدۇر؟ بونلار نىيە ادبىاتا گلىشلىرىنى اووندورلار؟ مگر يادلارىندان چىخىپ كابىنئىتلەر قارشىسىندا گونلارلاه قبول گۈزەلە مكلىرى... تانىدىقلارى، تانىمادىقلارى اينسانلارى مىح ائتمە لرى... سن حاقليسان، اصلىنده، چوخ شئى چاتىشمير، چوخ...

باشى ايلە ايلەمام پريسيئەن مونصىفلەر هېيتى نىن عوضولرىنى گۆستەرە رك سۆزۈنە دوام ائتدى:

– بونلار گوناھ ائتمىكدىن چكىنмиلىر، قورخمورلار. من حقيقىتى، عدالتى اينسانلاردا، خوصوصىلە ده اينجە سىنت آداملارىندا، ادبىاتلا مشغۇل اولانلاردا آختارمىشام. گۈرونور يانىلىميسىشام، عېت يېرە، بوش يېرە آختارمىشام.

ايلەمام پريسي گولومسە يىب سوروشدو:

– بىس نىيە عېت يېرە آختارمىسىنىز؟

كاميل درىندەن نفس آلدى:

– اونا گۈرە كى، عؤمرو بويو تاپا بىلمە مى-شم. بورخىس دئىيىردى كى، «ادبىات ايدارە ئىدىلەن يوخودۇر». بىزىم مونصىفلەر هېيتى نىن عوضولرى ده

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

«قفلت يوخسو»ندادىلار. بو وارلىقلارى يوخودان «وياتماق»، «آييلتماچ» آرتىق
موشكول مسله يە چئورىلىپ. چتىن مسله دىر...
ايلىهام پريسى مباحىته ائدىلرى بىر دە دىققتە نظردن كېچيرىپ كاميلە
باخدى. سونرا گولومسيه رك:

— قفلت يوخسوندا اولانىن هەچ يوخودان اوياندىغىنى گۈرمۇسونۇز؟ بىر سۆزلە،
بۇنلار نىچە آوام گلىبىرسە، ائلجه دە بۇ دونيادان آوام گىئەدە جىڭلەر
كى، صنعت ندىر؟ نە اوچون يازىرلار؟ سوال وئرسىز كى، نە اوچون يازىرسان،
ايناندىرىيم سىزى، وئرىدىيگىنىز سوالىن جاوابىنى دا آلا بىلمىيە جىكسىزىز.
كاميل اعتىراض ادىب دئدى:

— يوخ، يوخ... بعضا نە اوچون يازىدىغىنى بىلمىنده دە يازىرسان. بو واخت نە
ايىسە صنعت نومونە سى يارانىر. اصل قلم صاحىبى دئمك اىستە دىكلىرىنى اثردە
وئرمك اىقتىداريندا اولور، بوندان معنوى ذؤوق آلىر. معنوى ذؤوق يارادىجى
اينسان اوچون موکافاتدىر.

كاميل اوتاقدا كىلارى دىقتە سوزمه يە باشلادى. دوغرودانمى بۇ اىنسانلار نىنин
ياخشى، نىبين پىيس اولدوغۇنۇ آنلامىرلار. كاميلىن سوسدوغۇنۇ گۈرن ايلىهام
پريسى الى ايله اوتورانلارى گۈستەرىپ دئدى:

— گۈروندويو كىمى «دۇست-تانيش»ا صداقتلى آداملاردىلار. سىز آقشىن
شامونون آلمانىيادا موکافاتلا تاطيف ائدىلمىش دىرلى اثىرىنى مونصىفلىر ھېيتى
نин عوضۇلرىنە آنلادا بىلە جىگىنىزە اومىدىم يوخدور. ناحاق يئرە اوزۇنۇزو
يورمايىن...

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

كاميل ايلهام پريسي نين اوزونه باخىب باشىنى بولادى:

— دئىيە سن منى ياخشى تانيماميسان. بىلمىرسن كى، سۆزۈم كېچمە يىن يئرددە سۆزۈمو يوخ، يئرىمى دىيىشىرم.

سونرا بىر-بىرلىرى ايلە قىزغىن مباحىتە ئىدىن مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرىنە دئىدى:

— دئمك اىستە يىرم كى، مدنىتىمېزىن اينكىشافى اوچون چوخ واجىب اولان بىر لايىھە حىاتا كېچىرىلمىكده دىر. بىرلىكده بئش نومىناسىيا اوزرە ادبى موكافاتلارىن وئرىلمە سى اوچون مسابقه نىن مونصىفلەر هئىتى ياردىلىپ. مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرى دىرلى يازارلاردان، شاعيرلاردن، تنقىيدچىلاردن عىبارتدىر. مونصىفلەر هئىتىنى عوضولرى آرتىق فعالىت گؤسترىر و مسابقه يە تقدىم ئىدىلىميش اثرلرلە اونلار آرتىق تانىشدىلار. مونصىفلەر هئىتى - نىن صدرى من ايدىم. ايشىمەن چوخلوغۇنو نظرە آلاراق مونصىفلەر هئىتى نىن صدرلىكىنەن، ھەمچىنин عوضولوگوندن دە چىخماغانىم بارە دە معلوماتى بىان ئىدىر، مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرى نىن ايشىنە اوغورلار دىلە يىرم.

مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرى كاميلىن بو قرارىنى گۈزلە مە دىكلەرلە اوچون تعجوب اىچىننە بىر-بىرلىرنە باخىردىلار...

***

ديونىس مؤوسوم خليللىيە و مونصىفلەر هئىتى نىن عوضولرىنە موراجىعت ئىتدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

– كاميلين سىزلىرى ترک ائتمە سى بىزىم مغلوبىتىمىز دئىيل، غلبه مىزدىر.
مئيدان آرتىق بىزىمدىر. اىستە دىگىمىز آداما موڭافاتى تقدىم ائتمك
ايختىياريندا يق.

ديونىسىن مؤوسوم خليللىيە باخىب گولومسە دى:

– تزه يئرين نئچە دىر؟

جاواب گۆزلمە يىب مونصىفلەر هئىتى نىن عوضۇرلىنى سوزە رك سۆزۈنە داوا
ما ئىتدى:

– بو مئيدان، بو شىطان... ايشىميمىزە باشلاياق. مؤوسوم بويورسون.
مؤوسوم اۋازوندن راضى شكىلده اوتونلارا موراجىعەت ئىتدى:

– بىزە تقدىم اولۇنان اثرلر آراسىندا المە آپاردىق.

بىر مودىتىن سونرا بو النمىشلەر آراسىندا دا المە پروسئى داوام ائده جك. او توز
بئش اثر آراسىندا المە آپارىلىپ، موعىن قىىسمىنى فينال اوچون سئچە جىيك.
ائىلدار فخرى مؤوسوم خليللىيە باخىب ناراضىچىلىغىنى بىلدىرىدى:

– آما مسابقه نىن فينالىنا كېچن اثرلىرىن سوپىيە سى منى هەچ قانع ائتمىر.
آياز موسلىم ائلىدار فخرىيە باخىب اىستەھزا يلا دئىدى:

– نىيە كى؟ اثرلر اۆز رنگارنگلىيگى ايلە سەچىلىرلر. طبىعى كى، آرالارىندا
ضعيفى ده اولاچاق، گوجلوسو ده. بارماقلارىن ھامىسى بىر بويدادىرى؟
مؤوسوم خليللى درىندەن آه چكىب دئىدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– ایکینیز ده حاقلیسینیز. هامیمیز ھر شئی بیلیریک. آما نه ائدھ بیلیریک؟ بیز ده کامیل کیمی ایستئفا وئرك؟ طبیعی کى، وئره بیلمریک. بیز اونو کیمی اوتکم اولا بیلمریک. کامیل کیمی آددیم آتساق، گرک ھر شئیدن الیمیزی اوزک. اونا گؤرە ده موباحیته لره سون قویمالیيق. بیزه دئییرلر کى، مسابقه نین قالیبلرى نین سئچیلمه سینى بیزیم ویجدانیمیزا بوراخیبلار. کیم لاپقدیرسە، موکافاتى دا اونا وئرك. آما ایمکان وئریرلر کى، ویجدانیمیزلا حرکت ائدک؟ بیز گرک «پالازا بورون، ائلنن سورون» پرینسیپپىنى اساس توتاق. بو پرینسیپله ده حرکت ائدک. کیمی قالیب گۈرمک ایستە بېرلرسە، اونو دا قالیب سئچك. دوست-

تانيشلارين خواهیشلرينى يېرىنه يېتىر ك، مگر دونيانين سونودور؟

مؤوسوم خليللى بير آز سوسدوقدان سونرا سۆزونه داوم ائتدى:

– مسابقه نین مرحلە لریندن كىچمه ينلر ده، منيمىلە ائله دانىشىرلار، ائله بىل دده-بابالارينا بورجوم وار.

مؤوسوم خليللى اودقۇنوب سوسدۇ. مؤوسومون سوسدوغونو گۈرن فرمان حسن دىللندى:

– مؤوسوم، بو باره ده تامامىلە حاقلیسینیز. او گونو فاريز موسايىا راست گلەمىشىدىم. دىشىنinin دىبىنندىن چىخانى منه دئدى. دئمە دىگى سۈز قالمادى كى... .

راھىب ائلشە نى فرمان حسىن دئدىكلىرى ماراقلاندىرىدىغى اوچون تئز سوروشدو:

– فرمان، سن منىم جانىم، فاريز موسا نه دئىيردى؟

فرمان حسن مۇسۇم خليللىيە باخدى. اونون سوسىدۇغۇنو گۈرۈب دئدى:

قارشىمى كىسيپ دئىير كى، دونيانىن بوتون اۋلەكە لرىنده موختلىف مسابقه لر كېچىرىيلir. بو مسابقه لر ايستىدادلى آداملارى و لايىقلى اثرلرى جمعىتە، اينسانلارا تانىتماق اىستە يىير. بو ياشا چاتمىشام، آما بئله مسابقه يە راست گلمە مىشىم. قالىبلار اولجە دن معلومدور. مسابقه نىزىن ده نۇواتورلوغۇ بودۇ... تشكىل ائتدىگىنىز مسابقه بىر شوودور. مۇسۇم خليللى كىمى سۆزۈنö دئمىش قلم اوستاسى اوتنامادى، او مسابقه نىن صدرى اولدو. اوزو ده كامىل كىمى اينساندان سونرا. كامىل ايمتىناع ائتدى. مىرد آدامدى... آما سىزلىر نه ائتدىنىز؟ اىكى اللى ياپىشدىنىز مسابقه دن. خىرىنىز نه اولا جاقدى؟ بىليرم نه اولا جاق... يېغىشىپ بىر كافە ده آراقلا قالىبىن موکافاتىنى يوياجاقسىنىز. بىرا ستكان آراغا دىر ائتدىكىلردىنىز؟ سونرا منه دئىير كى، هەچ اولماسا مسابقه يە تقدىم اولۇنماش اثرلرى آرانيزدا بېلوب اوخوياردىنىز. موکافات آلاجاق اثرلر «آغزى آچىلمامىش» قالىب. كىمىدىر او كىتابلارى اوخويان؟ سىن؟ يوخسا مۇسۇم خليللى؟ نه ايسە...

ائىلدار فخرى فرمان حسنى ناراضى-ناراضى سوزوب دئدى:

او گونو ده من اوقتىيا راست گلمىشىدىم. دئىيرم كى، اوقتاي، سىن گنجلار آراسىندا تانىنمىش شاعىرسىن. مسابقه نى ده ترك ائدرلر؟ منه نه دئسە ياخشىدىر. دئىير كى، "اە دوستوم، هەچ نه آنلاماق اىستىميرىسن... «مسابقه ده ايشتىراكdan ايمتىناع ائدلەر اۋزلىرىنە اينامى اولمايانلاردىر»، «اۆز ادبى سىاستلىرىنە اويغۇن حركت ائدىبلەر» دئىيرلەر. دئىيرلەر كى، " اونلارىن كومىسسىييانىن عوضولرىنە اينانماماقلارى چوخ غىرى-صمىمى گۈرونور. چونكى

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

ائلە اولجە دن، يىنى اونلار اثر وئرنە دە عئىنى ترکىبىدە اولوب. بىرچە آذر لطيف علاوه اولونوب و سدر وظيفە سىنى ايندى مؤوسوم خليللىي ايجرا ائدير. " دئىdim كى، كاميلين گئدىشى ايسە اونلارين گئرى چكىلمە سىنه هئچ بىر سبب اولا بىلمىز. چونكى كاميل بو واختا قدر كومىسىسىيادا اوز ايشينى چوخ گۈزل يېرىنە يئتىرىپ. سادجه ايشلىرى نىن چوخلوغونا گۈره اىستئفا وئرمە لى اولدو. كاميلين سادجه اولاراق واختى يوخ ايدى كى، اثرلىي اوخويوب و اونلارا قىيمىت وئرسىن. " اوزو ده سن، پۇئزىيا نومىناسىياسىيندا قىسا سياھىيا كىچمىش شاعيرلەرن بىرىسىن. اوقتاي دا منه اىستەھزايلا دئكى، "اونلارا نه وار، نه گىلدى دئىھ جىلر. سن اونلارا اينانىرسان؟ من كاميلين صافلىغىينى، تميزلىگىنى، عدالتلىي اينسان اولماسىنى نظرره آلىب، او مسابيقە دە ايشتىراك ائتدىم. آنلايدىنمى منى. "

مؤوسوم خليللىي ائلدار فخرىيە اوزونو توتوب

دئى:

– ائلدار، او گونو اينتئرنت صحيفە لرى نىن بىرىن-دە گنج يازار شاهىن آزاد دا كىچىرىدىگىمiz ادبىيات مسابقه سىندىن ايمتىيانع ائدىب. پۇئزىيا نومىناسىياسىيندا قىسا سياھىيا كىچمىش شاهىن آزاد دا قىساجا اولاراق آددىمىنى بئله اىضاح ائدير كى، «دۇستوموز، بؤيوك قارداشىمiz، مدنىيت ايشچىمiz واصىف احسنلىنى دۇنياداکى بوتون صىميمىتلە تېرىك ائديرم. و رىجا ائديرم هئچ ده پوبلىكانى چاشدىرىمايىب موکافاتى اونا وئرسىنلر. دوشۇرۇدوم شعرلەر كىتابىم قالىب اولسا موکافاتى آتىلمىش اوشاقلارا خىرجلە يك. گۈرونور يئتىملەرین گۈزلىرىنى بو

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

تىخاجلى يوللاردا قوياجاقلار... او سبىبدن ايمتىناع ائدىب حربىيە گئدىرم، وطن
ساغ اول سون...»

ائىلدار فخرى گولومسە يىب دئدى:

– شاھين آزادى بىلمىردىم، آما نشر نومىناسىياسىندا قىسا سىاھىيَا كىچمىش
يازىچىلار ايلقار زئinalلى و نېنى شىروانلى دا مسابقه دن ايمتىنا ائدىبلر.
فرمان حسن ماراقلا سوروشدو:

– رحمتلىك نىيە ايمتىناع ائتمىشدى كى؟

ائىلدار فخرى تعجوبلە فرمان حسنه باخدى. سونرا اودقۇنوب سوروشدو:

– نە رحمتلىگى؟ سن اونو كىمىنلەسە سەحو سالىرسان.

فرمان حسن تأسوفلە چىكىنلىرىنى چكىپ

دئدى:

– يوخ، يوخ. دقىق بىلىرم. آغىر خستە ايدى. رحمته گئىدى. آرتىق دفن
ائىدىبلر. سەنين خېرىن يوخدور.

ائىلدار فخرى كۈكسۈن اوتوروب دئدى:

– ايلقار زئinalلى مسابقه نىن عدالتسىز كىچىرىلدىگىنى، قالىبلىرىن اولجە دن
بىللى اولدوغۇنو ايدىغا ائدىرىدى. نشر نومىناسىياسىندا قىسا سىاھىيَا كىچمىش
نبى شىروانلى بونو سەچىمین عدالتلى اولماسىنا اينانماماسى ايلە علاقە
لىدىرىردى.

ائىلدار فخرى فرمان ح نىن سوسدۇغۇنو گۈرۈپ سۈزۈنە داوام ائتدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– آنجاق ايلك اولاقق ايسە مونصىفلر هئيتى نىن صدرى، يازىچى كاميل مسابقه كومىسىسيياسى نىن صدرى وظيفە سىندىن اىستئفا وئرىب مسابقه نى ترک ائتدى. آما او، ايشى نىن چوخلۇغۇنو اساس گتىرمىشدى. كاميلين مسابقه كومىسىسيياسى نىن صدرى وظيفە – سىندىن اىستئفا وئرمە سىندىن سونرا كومىسىسييادا ناراضىلىقلار بوندان سونرا باش وئردى.

مؤوسوم خليللى باشىنى يئللە يىب دئدى:

– كاميل هئچ دوز ايش گۈرمە دى...

ائىدار فخرى مؤوسوم خليللىلە راضىلاشما يىب دئدى:

– ھە... كاميل او حركتى ايله چوخ شئى دئدى. قانان اولسا نە وار كى؟ ھە، يادىمدا اىكن دئىيم...

مؤوسوم خليللى ماراقلا سوروشدو:
– نىي؟

ائىدار فخرى اۆزوندن راضى حالدا دئدى:

– يازار بشير جاوانشىر دە مسابقه دن ايمتىناع ائديب. «منىم او خودوغۇم ادبىاتا گۈرە، مسابقه لر شاعيرلرى، يازىچىلارى يوخ، شاعيرلر، يازىچىلار مسابقه لرى سئچىرلر. من گۈرددوم كى، بو مسابقه اولكى مسابقه لر كىمى، اىستعدادلى شاعيرلرى، يازىچىلارى يوخ، اۆزلرinenه لازىم اولان «ايستعدادلى» آداملارى

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

سەچمك اىستە بىر. من حقيقى ادبىاتىن، حاقىقى اىستعدادپەن نامىنە بۇ مسابقه
دن ايمتىناع ائدىرم». .

فرمان حسن گولومسە يىب دئدى:

— آللە آخىرىنى خەيىر ئىلسىن، بىر-بىر موسابىقنى ترک ائدىرلر. آخىردا كىم
قالا جاق؟

مۇسۇم خليللىدىن جاواب گۈزلمە يىب دئدى:

— آخىردا «ايستعادلى» دادلىلار قالا جاق. مۇسۇم خليللى فرمان حسنه
باخىب باشى-

نى بولايىب دئدى:

— دورون ائوه گئدك. ائله ده قالىبلە معلومدور. بورادا اۋۇزمۇزە شوو نىيە
وئىرىيەك، داغىلىشىن.

سونرا آياغا دوروب قاپىيا طرف آددىملادى. قاپىيا چاتاندا دۇنوب اونون
آرخاسىنجا باخان مونصىفلەر ھېتىتى نىن عوضۇلارينە باخدى. ديونىسىن گولومسىھ
رك اونون يئىيندە او توردوغۇنو گۈرۈپ دورۇخدۇ. ديونىس مۇسۇمە باخىب
اۋۇندىن راضى شكىلدە گولومسە يىردى. مۇسۇم ديونىسىن اوزۇندكى غلبه
طنطنه سىنى گۈرۈپ باشىنى آشاغى سالدى. باشىنى قالدىرىيە بىر ده ديونىسە
باخدى. ديونىسىن قارشىسىندا دوردوغۇنو گۈرۈپ دورۇخدۇ. ديونىس مۇسۇمە
ھەچ نە دئمە يىب، سادجە چىگىنلىرىنى قوجاقلايىب سىنە سىخدى.
مۇسۇم باشىنى يئلله يىب ھەچ نە دئمە دن قاپىنى آرخاسىنجا اۇرتىدو. پىللە
كىنلەرە طرف گئىتدى. پىللە كىنلەرە آستاجا ائنمە يە باشلادى...

متن جىزماچىسى

متين خاصانووچ عؤمرۇنون چوخونو فايداسىز كېچىرمە دىگىنى آنلايردى.
ياشى سكسە نى كئچمىشدى. اوزونو روسييادا ان چوخ تانىنان يازىچىلاردان
حساب ائديردى. آما وطنىنده اوно نه يازىچى كىمى، نه ده عاليم كىمى قبول
ائديردىلر. دوشۇنوردو كى، هموتلرى اوونون نايلىتلىرىنى هضم ائده بىلمىرلر. -٩٠
جى ايللىرىن اوللىرىنده اوزو باره ده يازىچى همكارلارى نىن فيكىر موبادىلە سى
نىن غىرى اىختىيارى شاهىدى اولموشدور:
— صابر معلم، متين خاصانووچ اوزوندن ائله راضى گزىر كى، ائله بىل آلچاق
داغلارى او، يارادىب. نه عاليم كىمى بىر عالىمدى، نه ده كى، يازىچى كىمى بىر
يازىچى...

ساچلارى قار كىمى آغارمىش صابر اۋزوندن ياشجا بؤيوك اولان آيدينا
اعتيراض ائتدى:

– نىيە ئىلە دئىيرسىنىز؟ چوخ ازىت چكىر. اىلده بىر كىتاب چاپ ائتدىرير. اۆزو
دە كى، مسئۇل يئرده ايشلە يېر.

آيدىن رىشخندلە دئمىشىدى:
– ھە؟ ازىت چكىر؟ نە اذىتى؟ كۆھنە كىتابلارينى يئنيدىن نشر ائتدىرير.
مسئۇل يئرده ايشلە-مېيىنە اعتيراض ائتمىرم، اۆزو دە آرتىق يىگىرمى اىلدىر ايشلە
يېر. آما ھمىن اىشە تعىينى تصادف اولمامىش-دېر. كوسوب موسكوا

كۈچمۇشور. اوندان بىرى بىزىمكىلەرن كىيم مىللى روحو ايلە سەچىلىرىدى، قارا
ريلە اونلارين علمە و نشرلە يوللارينى باغلايىردى. زامان دىيىشىدى، آما
بىزىمكىلە موناسىبىتى دىيىشىمە دى.

صابرین سوسدوغۇنو گۈرن آيدىن دوام ائتدى:
– ھە. دئىيرىن كى، مەحصۇلدار يازىجى و عالىمدىر. روس يازىچىسى، يوخسا
بىزىم يازىچى؟ اونون بىر عالىم كىمى ھانسى علمى يئنلىكى وار؟ ھانسى ادبى
مكتبى وار؟

آيدىن متىنى گۈرۈپ فيكىرىنى بىتىرمە يىب صحبتى يارىمچىق كىسى. متىن
اونلارا ياخىنلاشدى. آيدىن و صابر ساكىتجە متىنلە سالاملاشىپ باشقا موضوعودا
صۈحبتلىرىنى دوام ائتدىردىلر.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

همىن صۇحبىتنىن آرتىق اىگىرمى اىل كئچمىشىدىر، لاكىن مەتىن ھەمىن آندا كئچىرىدىگى سارسىنتىلارى اونوتىمامىشىدىر. نەجە دە اونوتىسون كى؟ وطنىنىدە يوبىلىئىلەرى نىن رسمى شكىلەدە كئچىرىلىمە سىندەن ايمتىنا ئەدىرىدىلەر. بو مەتىنин قلبى نىن ان درىن لايلارينا توخونوردو. آرتىق اون اىللەرىدىر كى، آيدىن و صابر كىملىرىندەن آردىجىل قىصاصىنى چىخىرىدى. بىر نفر دە اولسۇن ھەمئىرلىسى نىن عالىم و يا يازىجى كىمى موسکوادا كۆك آتماسىنا ايمكان وئرمىزدى. كۆمك ئەتدىگى، يېتىشىرىدىگى آسپىراتن و دوكتورانتلار، يازىچى و شاعىرلەر ايسە باشقა، يالنىز باشقىا مىلتىن نوماينىدە لرى اولاрадى. رەبرلىك مەتىنин بو خوصوصىتىنىن چوخ قىيمىتلەرىر، يازىچىلار اتفاقىندا و عالى آتئىستاسىيا كومىسىسياسىندا اونا رسمى و غىرى رسمى گئنىش صلاحىتلەر وئرمىشىدىر.

مەتىن

ھەم قىصاص آليردى، ھەم دە قورخوردو. قورخوردو كى، كۆمك ئەتسە ھەمىن اينسانلار اونون يېرىنى توتار، مرکز اوچون او اۋۇز عوضۇلونمازلىغىنى ايتىرر. بو فيكىرلەر اونو راحات بوراخميردى، اوزون و قارانلىق گئچە لرده اويدايدىپ يازى سەتۈلۈنۈن آرخاسىنا آپاراردى. مەتىن گئچە-گوندۇز يازىردى. يازماق، اۋزو دە مىلتى نىن منافعىينە اوىغۇن تارىخى تحرىف ئەدىب بدېرى اثر يازماق اونون اوچون چوخ آسان بىر اىشە چئورىلىمىشىدى. رەبرلىك دە اونون تارىخى بدېرى ساختالاشدىرماسىنى موثىت قىيمىتلەرىر، اثرلىرى نىن تبلىغاتىنا بوتون دەۋولەت رئ سورسلارىنى جلب ئەتمىشىدىر. موستقىلىلىگىنى بىرپا ئەتمىش وطنىن آزاد ياشاماق حاقى مەتىنин "تارىخى" رومانلارىندا شوبەھە آلتىنا آلينىردى.

***

متين كيتابى نين تقديمات مراسيمىنە دعوت ائتديگى اينسانلارин گلمە دىكىلرى اوچون پريشان اولموشدو. سوئتلانا ارىنinin پرت اولدوغۇنۇ گؤرۈپ اونا اورك-دىرك وئرە رك دئييردى:

— مىتىيا، اورگىنە سالما. گلىب چىخاچاقلار. ياي واختينا سالمىسان. هامى ايستيراحىتىدە دى. باغدا، خارىجىدە... شهرىن يوللارىنى دا بىلىرسن، هر يئر تىخاج. حىرصلنەمە، ايندى گە لىلر.

متين آروادىنا هئچ نە دئمە يىب، تلاشلا قاپپىيا باخىردى. تقديمات مراسيمىنەدە ايشتيراك انتىك اوچون مؤعتبر وظيفە لى شخىصلەرە كيتابىنى ھىدىيە گۇئىدرمىشدى. اونون نظرىنده معتبر، وظيفە لى، پوللو اينسانلاردان سونرا، ايكىنجى درجه لى اينسانلار كىمى باخدىغى دعوت اولونان قوناقلار ايسە تقديماتى كىچىرىلن كيتابى اۆز حسابلارينا الدە ائتمىلى ايدىلر. بونون اوچون دە تقديمات كىچىرىلە جك زالىن قارشىسىندا كيتابىن ساتىشى تشكىل اولونموشدو. متين كيتابىنى ھىدەيە ائتمىش اينسانلارين چوخوسو تدبىرددە ايشتيراك ائتمىردى. كيتابىنى ھىدەيە ائتدىگى اينسانلارا چىخىش ائتمك اوچون سۆز وئريلىنده دە معلوم اولدو كى، هemin اينسانلار كيتابى اوخوماغا ايمكان تاپمايىبلار. اونلار متىندىن كيتابى اوخومادىقلارى اوچون اوزر دىلە يىر، قىساجا كيتابىن نشر اولونماسى ايلە علاقە دار تېرىكلىرىنى چاتدىرىدىلار. تدبىرددە چىخىش ائدن على معلم ايسە اونو مىلتى نين بؤيوك يازارى كىمى تقدىم ائندىدە الى نين سۆزونو كسىب كوبود شكىلدە دئمىشدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– سیزینله راضى دئییلم، الى معلم. تماماميله سحو دئیرسىنiz. من مخصوص اولدوغوم ميللتين دئييل، محض بؤيوک عوموم روس يازىچىسىيام. منى كىچىك بير مكانا سىغيشىدىرماقلانه دئمك ايسته يېرسىنiz؟

على متىنىن سۆزلىرىندن اۇزونو ايتىرمىش، پرت اولموشدو. پرتلىگىنندن هەچ نه دئميرك، تلم-تلە سىك چىخىشىنى يېكونلاشىدىرىپ تربىونانى ترك ائت- مىشىدى.

تدبىرده ايشتىراك ائدىنلىرين بير قىسمى متىنىن بو حركتىنى پرت حالدا زالدا آيلشىب تعججوب اىچىنده سئير ائدىرىدىلر. بعضىلىرى ايسه اعتىراضلارىنى بىلدىرەمك اوچون، بير-بىر زالى ترك ائدىرىدىلر...

***

صبيره دوغما وطنىنىن موسكوا شهرىنە گىنده هەچ كسى تانيمىردى. دئولتلىراراسى موبادىلە پروقرامى اساسىندا گۈندرىشلە رئا ادبىيات اينسitiوتونون دوكتورانتوراسىندا تدقىقات آپارمالى ايدى. اينسitiوتون علمى كاتىبى اونا متىن خاصانوچى يىنگانه اىختىصاصچى كىمى علمى مصلحتچى اولماسىنى مصلحت گۈردو، سونرا متىنин تىئلفون نؤمرە سىنى ده وئرمىشىدى كى، علاقە ساخلاسىن. متىن خاصانوچى صبيره نى اونيۋەرسитетتە، كافىدرايا جاغىرىمىشىرىپ. بىر طرفدن علمى مصلحتچى اولماق مسلە سىنندن بويون قاچىرماق، دىگر طرفدن ايسه سە- بىرە نىن اىشى ايلە تانىش اولماق اىستە يېردى. متىن خاصانوچى صبيره نىن اليازمالارىنى گۈئىردو كەدە دئدى:

– اول سىنن اىشىنى اوخويوم. روس عاليملرىنە چىي ايش وئرمك اولماز.

صبىرە متى نىن ياشى نىن چوخلۇغۇنو نظره آلىپ جاواب قايتارمامىش، سادجه تشكىكۈرونو بىل-دىرىمىشدى. صبىرە بىر آيدان سونرا متنىلە علاقە ساخلامىشدى. او، اىشى اوخوماغا واختى اولمادىغىنى، آما موعىن ماستئر كلاسسىن كىچمە يە حاضىر اولدوغۇنو بىلدىرىمىشدىر. صبىرە بؤيوك قارداشى ايلە متنىن خاصانو ويچىن تعىين ائتدىگى واخت اونلارا قوناق گلمىشدى. سوئتلانا اونلارى صمىمىي قارشىلامىشدى. صبىرە قارداشى ايلە متنىن ايش اوتاباغىنا كىچمىشدى. متنىن اونلارا آىلشىمە يە يېر گؤسترىپ اوزو يازى ماساسى نىن آرخاسىنَا كىچىپ آىلشىدلى. صبىرە نىن بىر

آى اول اونا وئردىگى علمى اىشى ماسانىن اوزرىنه قويوب دئدى:

— من اۋۇزوم صبىرە دن خواھىش ائتمىشدىم كى، علمى اىشىنى وئرسىن، اوخويوم، قىيدىرىمىي ائدىم. واخت تاپا بىلمە دىم. واخت دئىنده، من واختىمى بؤ-لورم. ثمرە لى واخت، ثمرە سىز واخت، اىتن واخت و س. ثمرە لى واخت منىم اۆز اىشلىرىمە صرف اولونان واختدىر. يعنى، علمى ايش اىشلە مك و بدېرى اثرلر يازماق. بو واختىمىن ثمرە لى كىچدىگى نىن گؤسترىجىسىدیر. باشقا بىر كسىن اىشىنى اوخوماق بو آرتىق ثمرە سىز واختا آيدىدیر. يعنى ئۇمۇرۇندن گئىدن واختىن ثمرە سى اولمۇر. بىر دە اولور اىتن واخت. هېچ بىر ايش گۈرمورىن. مثلن، تىلئوبىزورا باخماق، قوناقلا صۇحبىت ائتمك، تىلئغۇنلا دانىشماق، تئاترا گئىتمك و س. بونلار اىتن واختا آيدىدیر. سۆزۈمۈن معناسى اودور كى، مندە واخت دارلىغى وار. ايمكان تاپىپ صبىرە نىن اىشىنى اوخوبا بىلمە دىم. آنحاق بىر اون ورقىنە نظر سالدىم. باغيشلايىن، آما او اىشى تام اوخوماغىن يېرىنە

سالیدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

بىدىعى سطيرلر يارادارام. بىلىرسىنىز كى، سون عصردە مىلىتىمىزىن مندن داھى يازىچىسى يوخدور. يازارلاريمىزىن اىچرىسىنىدە ان داھىسى منم. منىم يازدىغىم هر جومله گلجه يە بىر يادىگاردىر، ايرسىدىر.

صبىرە اولجە متىنە، سونرا دا باشىنى آشاغى سالىپ پرت اولموش قارداشىنا باخدى. متىن خاстанوچىن بو حركتى ئومرونو ياشامىش، آنجاق الدە هئچ نە ائدە بىلمە يەن اينسانىن دوشونجە سى ايدى. ياشادىغى حياتىن بوشلۇغۇنۇ باشا دوشن متىن حياتىنى ايتىن واختىنى يازماقلا دولدورماق اىستە يېرىدى. ائلە بىل يازماقلا حياتى نىن معناسىز كئچمىش ايللىرىنى دولدورا جاقدى. صبىرە وطنىننە اوно دا ائشىتمىشدىر كى، روسييا يازىچىلار اتفاقى نىن خطى ايلە سىد يونىسىن كىتابىنى بوراخماڭى پلانلاشدىرىپىلارمىش. محض متىن تاثىرى نتىجە سىنده او كىتابىن نشر ائدىلمە سى دايىنديرىلمىشدىر. متى نىن بو حركتىنى هئچ كىم باشا دوشە بىلمە مىشدى. آما اوزو ائتدىگى حركتىن معناسىنى گۆزل آنلايىردى. مسابقه لرده مونصىفلر هئىتى نىن عوضۇ اولاندا وطنىنندەن گلن مؤلىفلرىن اثرلىرىنى منفى قىيمتلەندىرر، اونلارىن يولۇنۇ باغلایاردى. صبىرە بونلارى بىلمىردى. آما ايندى قارشىسىندا اوتوردوغۇ متىن وطن ئىيرتىنندە، دىنندار اولماغاندان دانىشىردى. اۋزۇنۇن گنجلىگىنندەن، يازدىغى اثرلە-رین مغزىنندە صؤحبت آچىردى. صبىرە علمى اىشى حاققىندا دانىشماق اىستە يېرىدى. آما متىن صبىرە- نىن علمى اىشىنندەن هئچ بىر شئى دئمير، اۋزۇنۇن گنج-لىك خاطىرە لرىنندەن دانىشىردى. ياشادىغى اۋىن علمى رهبرى طرفىنندەن ھەدие

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

اولونماسينى دانىشىردى كى، آروادى سوئتلانا اىچرى گىريپ عصى حالدا ارى نين اوستونه قىشقىردى:

— سنه بو قدر ايشله مك اولماز. خستسن. صباح دا اىجلاسا گئتمە لييىك.
منيم ده، اوزونون ده چىخىشىنى يازماليسان.

سونرا صىرىيەلە قارداشينا اوزونو توتوب دئدى:

— بىزى سىزىن بير يئرلىنىز تدبىرە چاغىرمىشدى. صباح اوچون. اورا گئدە
بىلمىيە جىك. موھوم تدبىر اولمالىدىر. اورا گئدە جىك. منيم ده، مە-تىن
خاصانووچىن ده چىخىشى وار. اونلارى ھله حاضيرلامايىب.

صىرىيە عصبلشىسە بئله، بونو بوروزە وئرمك اىستىمە دى. قارداشى نين سوئتلانا يابىك جواب وئرە جىگىنى حس ائديب تئز دىللەندى:

— ناراحات اولمايىن. ائله ده گئتمە يە حاضيرلا-شىردىق. آرتىق قاش قارايرلە.
متىن خاصانووچ اۆز ھە-ياتىندان دانىشىردى. سۈزۈنۈ يارىمچىق كىسمك اىستىمە دىك.

سوئتلانا هەچ نە دئمە يىب اوتقىدان چىخدى. صىرىيە الينى اوزادىب ماسانىن اوستوندە كى علمى ايشىنى يېغيشىدىرىرىدى كى، متىن صىرىيە يە دئدى:

— اون ورقىنه باخمىشام. او بىريلرىنى ده علمى مصلحتچىن نظردن كىچىرر.

صىرىيە باشى ايلە متى نين سۈزلەرنى تصدىقلە يىب دئدى:

— متىن خاصانووچ، علمى ايشىمى مونوقرافىييا كىمى نشر ائتدىرمك نىتىندىم.

مونوقرافيانىن رىچىسى اولا بىلرسىنizمى؟

سالىدە شىممە قىيزى ، ديونىسىن غلبەسى

متين صىبىرە يە باخىب ترددود اىچرىسىنە دئدى:

— اينجىمە. اولا بىلەرم. او خودوغوم اون ورقە قدركى يازىلارين، منيم عؤمرو بويو يازدىقلاريمىن عكسىدىر. عؤمرو بويو دئدىكلىرىمى تكذىب ئەدىر. من سىنин او مونوقرافيانىن رىچىسى اولسام، اوندا گر ك دئمىش اولدوقلارىمى اينكار ئەدم.

صىبىرە متين خاصلانووچە باخىب تعجوبىلە سوروشدو:

— دوز يازمامىشام؟

متين يوماق كىمى بوزوشۇشدو. او زوندە رياكلار بىر تېسىسوملە دئدى:
— باغىشلا صىبىرە. او زورما... اولا بىلەرم. صىبىرە نە ايسە دئمك ايسەتە يېرىدى
كى، شريف دىللەندى:

— متين خاصلانووچە، آرتىق گئجدى. بىز گئدك. يولوموز او زاقدىر.
متىنلە ساغوللاشىپ ئودن او زاقلاشمىشدىلار كى، شريف غضبلە صىبىرە يە دئدى:

— گۈر منى كىمەن قاپىسىنا گتيرميسىن؟ او زومۇ زورلا ساخلامىشدىم.
صىبىرە قارداشىينا قولاق آسيب چىكىنلىرىنى چكدى. سونرا گولومسە يىب دئدى:
— نە بىلىم؟ اينسانلار موختليف اولور...

هر ايكيسى فيكىرلى حالدا دايaganجاغا طرف آد-ديملادىلار...

***

قاپى-باجادا فتۇرال چووغۇنو قار اوينادىردى. او جاقدان گلن اىستىلىك و چارتىلىتى سىسى او تاغا حضور يايىرىدى. متين اوغلۇندان ياششا چوخ كىچىك

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

اولان شريفلە دين حاقىندا فيكىر موبادىلە سى آپارىرىدى. متىن اليندە توتدوغۇ
كىتابى گؤسترىپ دئدى:

— شريف، اوغول، من آناندان دوغولاندا قولاغىما قرآنдан سوره اوخوبلاڭلار. بو
كىتابىم ايسە دينه بئيۈك دىيىشىكلەر گتىرە جك.

شريف همىن كىتابلا آرتىق تانىش ايدى، اونا گئورە دە متىنە باخىب تعجوبلە
سوروشدو:

— متىن خاصانووچ، اوزونۇزو دىندار حساب ائدىرسىنىز؟
— گئورۇنور سن چوخ شئىي بىلمىرسن.

شريف تعجوبلە ھمصۈحېتىنە باخدى. سونرا قطعىتىلە دئدى:
— آنلامادىم، متىن خاصانووچ. نىي بىلمىرم؟

متىن شريفە باخىب چىگىنلىرىنى چكىپ آراملا دانىشماغا باشلادى:
— قرآنىن ستروكتورونو يئىنيدن قورماقىم سېبىسىز دېيىل. عىبلر سورە لرى دوز
يازمايىبلاڭلار. داها دوغروسو دوز اىضاح ائتمە يىبلر. من لازىمى اولان دوزە ليشلىرى
ائتىمىش. قرآندا اولان سورە لرىن اىضاھى منىم كىتابىمدا دوزگۇن وئريلىب.
معطل قالىرسان كى، عرب عالىملرى نىن بىرى دە قرآنىن سورە لرىنى دوز ايشلە
يە بىلمە يىب.

— متىن خاصانووچ، بىن عرب اليفباسىنى و عرب دىلىنى مكمل بىلىرسىنىز؟
متىن باشىنى بولايىب دوداقلارىنى بوزوب ناراضى-ناراضى ھمصۈحېتىنى
سوزرگ دئدى:

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

– اوشاق كى، اوشاق. مگر، قرآنىن استروكتوروندا دوزه ليش ائتمك اوچون
عرب دىلىنى و اليفباسىنى بىلەمك گر كدىرى؟

شريف سادلۇوحجه سينه دئدى:

– قرآنى مكمل و تفصيلاتى ايلە اويرىنمك اوچون محضر دىلى و اليفبانى بىلەمك
واحىب شرطدىر.

متىن ايستئهازى ايلە شريفە باخىب باشىنى بولادى. سونرا اوزوندن راضى حالدا
دئدى:

– هېچ ده ھميشه ائله دئليل. قرآنى اويرىنمك اوچون نه عرب دىلىنى، نه ده
عرب اليفباسىنى بىلەمك گر كدىرى.

شريف متىنلە راضى اولمادىغى اوچون قطعىتىلە دئدى:

– يوخ، يوخ. متىن خاصانووچ، مندن اينجىمىيەن، من بو مثىلە ده سىزىنلە
تامامىلە راضى دئليلم. عرب قرامماتىكاسى اوزونون زنگىنلىگى و مورككىلىگى
ايلە سئچىلىر. عرب سۈزلەر نىن موختليف معنالارى وار. او معنالارى بىلە
دن ...

متىن شريفىن سۈزۈنۈ بىتىرمىگىنە ايمكان وئرمە يىب دئدى:

– شريف... منه عرب دىلى نىن اينجە لىكلەرنى بىلەمك نه يە گر كدىرى؟ دى
گئوروم، نه يە گر كدىرى؟ عرب دىلىنى و اليفباسىنى اويرىنمك آرتىق بىر ايشدىر،
اوغول. اونو ھله باشا دوشمىزىن. منى سونرا باشا دوشە جىكسن. قرآنى باشقما
دىللەرە اولان ترجومە لرىندىن گؤتورموشىم. اساسن ده، روس دىلى، اينگىلىيس
دىلى، بىر ده كى، آنا دىليمизە اولان ترجومە لردىن اىستىفادە ائتمىشم. و عرب

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

عالىملىرى نىن قرآنىن تفصىلاتىندا بوراخدىغى سحولرى گؤسترمە يە نايل اولموشام. ھەمین اىشى اىكى آيا ايشلە مىشىم. فوندا وار ايدى. پول آييرمىشدى، ايش تعجىلى، اىكى آيا حاضيرلامالى ايدىم. اۋۇزوم دە گۈزلەميردىم، ايشى واختىندان اول يئرينه يئتىرىدىم. يعنى اىكى آى مەتىنە او جور ايشى بىتىرە جىگىمە امين دېيىلدىم.

شريف مباحىته نى دوام ائتدىرەمك اىستەميردى. مەتىن شريفين سوسدوغۇنو گۈرۈب دئدى:

— منىم كىتابىمەن تقدىماتى اولاندا، بىر نفر دە اولسۇن اىسلام دىنىنە رىيات ائدن آدام منىم بو خىدمتىمى دىللەرنە گىتىرىپ قوروجا تشككىرلىنى بئلە بىلدىرىمە دىلەر. بو قدر گئرىلىك اولار؟ پاخىلىق اولار؟ سونرا اينتەرنەت سايىتلارىندا، قىزىت و ژورناللاردا اوخويورام كى، منىم يوكسک و نفيسلە ايشلەنمىش كىتابىم حاقىندا تىقىدى مقالە لر يازىپلار. بو قدر تىقىدى ياناشماق اونلارين گئرىدە قالماقلارى نىن گۈستەرىجىسىدەر. معروض قالىب، عواملار.

***

مەتىن سون واختلار اۇلۇمو حاقىندا فيكىرلىشىر، اۇلۇمدەن قورخدوغۇنو آنلايىردى. تىز-تىز عزرايىللا صۆحبەت ائتدىگىنى نە آروادىنا، نە اوغلۇنا ايناندىرا بىلەميردى. اونلارين عىينادلى تكىدىنەن سونرا، ئىلە دوشۇنوردو كى، عزرايىللا صۆحبەت ائتمە سى قالۇسىناسىيادىر. عزرايىل گۈزونە گۈزونوب اونونلا صۆحبەت ائتمە يە باشلاياندا، مەتىنى او بىرى دونيايا دعوت ائندە، چالىشىرىدى كى، عزرايىلى آلداتسىن. بىلەردى كى، عۇمرۇ بويو ياخشىلىق ائتمە يىب، اونو او بىرى دونيادا

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

ھەچ نە گۆزلمىر. آخرىت دونياسىندا يئرى ائله ده جەنەنملەكدىر. اوナ گۆرە ده
عزرايىلا صۇھبىتىنده اوナ يالوارىپ مەلت اىستە يېردى:

— يالوارىرام، سنه. هله منىم جانىما دىمە. منى ئىئىنيرىسن؟ قوجالمىشام، نىينە
گىرك اولا جام. بو دونيادا هله گۈرولە سى، تاماملاناسى چوخ ايشىم وار. هله
يازىلا حاقد يازىلارىم وار. منه ايمكان وئر، اونلارى بىتىرىم. آدىم كىتابلارىملا
قالاجاق.

عزرايىل قەقەھە چكىب اوركىن گولوب اىرونىيا ايلە دئمىشىدى:
— متىن، سنىن اثرلىرىنى سىندىن باشقا اوخو-يان اولوبمو؟ اۋۇزونە نىيە ازىت
ۋئىرىسىن. آدىم كىمىمە ئەمینم كى، يازدىغىن كىتابلارى اوخويان يوخدور. تارىخ
بۇيو سنى كىمى چوخ يازىچىلار اولوب. شۇھەرتپىست، خودبىن (منجىل)،
اۋۇزوندىن راضى و ...

متىن عزرايىلىن دئدىكلىرىنە فيكىر وئرمە يىب، اۋۇزوندىن راضى حالدا دئمىشىدى:
— نىيە ده كى، يوخ؟ بوتۇن طلبە لرىم... عزرايىل يئنە قەقەھە چكىب گولە رك
اونون

سۇزۇنۇ آغزىندا يارىمچىق قويوب دئمىشىدى:
— طلبە لر؟ هە طلبە لرىن اولا بىلر... اوخويورلار. اثرلىرىنى اوخويان طلبە يە
مئخانىكى زاچوت (امتحان) يازىرسان، پروقرامى بىلەن طلبە يە قىيمىت
يازمىردىن، اينجىدىردىن. يادىندان چىخىبمى؟ كىتابخانالاردا، كىتاب رەفرىنده
كىتابلارىنى توز باسىب. اوخويان يوخدور. وارسا، تك-توک. او دا نە يە گۆرسە
اوخويور.

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

متىن عزرا ييللا مباحىته ائتمك فيكىرىندە اولمادىغىنىدان نسلى حاقىندا
دانىشماغا باشلادى:

– هئچ بىلىرسن، من نئجه بير نسىلدنم؟ عزرا ييل قانادلارينى گرنە يىب
دئمىشىدى:

– بىلىرم. نسلى نىن نومايندە لرىنى بىر-بىر او بىرى دونيايا من آپارما مىشام
مڭر؟

متىن غضبلە دئدى:

– اونلارين ايمكانى وار ايدى كى، وظيفه صاحيبى اولسونلار. اولمادىلار...
اولسايدىلار ايندى اۆزۈم دە، اوغلۇم دا، نسلىم دە ايمكانلى اولاردى. وار-دؤولت
باشىمىزدان آشاردى.

عزرا ييل يئنه گولموشدو. سونرا ايسە جىدى شكىلدە دئمىشىدى:

– قوجا، دئىه سەن قوجالدىقىجا عاغلىنى ايتىرىرسن. ھمىشە شخصى مثلە لرىن
اوچون مىلتىن آدىنдан دانىشمىسان. شخصى ماراقلارين اوچون مىلتىن
تارىخىنى، تارىخى فاكتلارى تحرىف ائتمىسىن. او سېبدىن دە سىنин اثرلىرىن
...يانلارين رايىنдин كىچىب، طمطراقلَا نىشىنە اىجازە وئرىلىرىدى. ياخشى
قۇنوارلار آلىرىدىن. نە تئز يادىنдан چىخدى، آى قوجا؟ حاكىمیت صاحىبلرى
نین ماراغىنى گودن فورمادا حقىقتى تحرىف ائتمىسىن. بونو سەنە
باغىشلايا جاقلار؟ طبىعى كى، يوخ، آى قوجا. نسلىنى دە، اعلا تانىييرام...

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

عزرايىللا صؤحبت ائدنده منن عكسيلىدىگىنى متىن گۆزل آنلايىردى. عزرايىللا
حياتىن معناسى، عقىدە، مىلىلى و دينى دىرلر بارە سىنده موباحىتە لر ائدىرىدى.
متىن عزرايىللا بو بارە دە اوزون
اوزادى مباھىتە ائدىرىدى. متىن اۋۇزونو اينسانلاردان اوستۇن، يوكسک حساب
ائتمە سىنى دئىنەدە، عزرايىل متى نىن سۆزۈنۈ سرت شكىلەدە كىسە رك
دئمىشىدى:

— مىلتىن آز دانىش. مىلتىن سەنچىكى ئەمك، بورنۇندان نېيە گلمە دى؟ بۇ
دوشونجىلە، مىلتى نىن جاھىلىك دئوروندە ياشادىغىنى نىچە دوشۇنورسۇن؟
متىن اۋۇزونون دوغرو اولدوغۇنو اىثبات ائتمك اوچۇن مىلتى نىن آدسان
آرخاسىنجا قاچدىغىنى، وضعىفلى و وارلىلارا پىستىش ائتمە سىنى عزرايىللىن
ديقتىنە چاتدىرىپ دئدى:

— مىلتىم اونا گۈرە جاھىلىك دئوروندە ياشابىر كى، هله مىلت كىمى
فورمالاشماق عوضىنە، محو اولماغا گىئدىر. اينكىشاف عوضىنە تنززول ائدىر. آد-
سان آرخاسىنجا قاچىرلار. وظيفە لىلە، پوللۇلار، داها دوغروسو ايمكانلىلارا
پىستىش ائدىرلر. ائلە بىل ھەمین كىسلر پولۇنۇ، وارىنى، وظيفە سىنى اونا وئرە
جك. اونلارلا كىلە كىسمىڭى اۋزلىرىنە شرف بىلىرلر. كاسىب-كوسوبۇ آدام يېرىنە
دە قويىمۇلار.

عزرايىل متىنى باشدان-آياغا سوزوب سوروش-موشدو:
— بىس اۋۇزون ائلە دئىيلىسىن؟ سىن مىلتى نىن اۋو لا دلارىندان فرقلىسىن؟ سىن
اۋۇزون ياخشى بىلىرسىن كى، اونلارдан بئترىن.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

عزرايىللا مباحىتە ئەتمىگىن معناسىز اولدو-غۇنو بىلەن مەتىن سوسىدۇ.
يارادىجىلىق اوستۇنده موبارىزە ئەندىنە ايسە مەتىن دۆزىمە يىب دئدى:
— يارادىجىلىق اينسانا اونا گۈرە لازىمىدىر كى، او بىرى اينسانلاردان فرقىلە
بىلىسىن، اوستۇن اولدوغۇنو تصديق ئەتسىن.

عزرايىل مەتىنلە قطعىتە راضى اولمادىغىنى بىلدىرىپ دئدى:
— يارادىجىلىق تانرىدان وئريلەن بىر ايمكەنديرى. يازار اثرلىرى ايلە اينسانلارى
عدالتە و كامىلىلييھ يۈنلىتمىگى باجارتىلىدىر. آيدىنلىرى.

مەتىن عزرايىللا مباحىتە سىنە سون قويىماق اوچۇن دئدى:

— بىلىرسەن، من داهى اينسانلارلا بىر تارىخىدە آنادان اولموشام.
عزرايىل مەتىنە ساتاشماق مقصدىلە سوروشدو:

— هانسى داهى اينسانلارلا بىر تارىخىدە آنادان اولموسان؟

مەتىن عزرايىلىن سىسىنەدە كى ساركازمى دويمىاپىپ سۆزۈنە دوام ائدىپ دئدى:
— هيئىتلەرلە بىر تارىخىدە آنادان اولموشام. بو-تون داهى اينسانلار ئىينى
تارىخىدە آنادان اولورلار. من دە داهىيىم. ادبىيات كورىفئىيىيم.

عزرايىل تعجوبلە قارشىسىندا دوران اينسان جىلدىنەدە اولان مخلوقا باخاراق
دئدى:

— يازىقلار اولسۇن سەنە مەتىن. سەن نە بىدېخت بىنە سەن. سەن يازىچى دئىيل،
مەتن جىزماچىسىسىسان...

سالىدە شىممەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

متىن بوزوشوب چۈمبىلە رك آلتدان يوخارى سىسىسىز-سىسىسىز عزراييلا باخدى.

عزراييلين اونا وئردىبىي «متن جىزماچىسى» آدى كېچىردىگى معناسىز حىا-تىنا

وئرىلمىش قىيمىت ايدى ...

لايچه اوپونو

ديلبر ايشه گلنده يولدا علمين اينكىشافى فوندوندا ايشله ين كئچمىش كورس يولداشى على عباسا راست گلدى. على عباس ديلبرى گۈرۈب سئوينجك دئدى:

– سالام ديلبر، بىزىم فوندون علمى تدقىقاتلارин دستكىلمسىنە يۈنلىميش بيرگە لايچە لرىن قراتتىلار يولو ايلە مالىيە لشدىرىيلىمە سى اوچون "علم-تحصىل اينتئقراسىياسى" مقصدى مسابقه سىنە نىيە ماراق گۈستەرمىرسىن؟ سايتدا دا ائلان يئرلىشدىرىيلىب. سنين مودىرى نىن، حتى ايشچىنىزىن دە معلوماتى وار.

ديلبر گولومسىرك دئدى:

– سالام على عباس، خېرىم يوخ ايدى. على عباس تعجوبلە ديلبرە باخاراق قاشلارىنى چاتىپ دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– كافئىدا مودىرىينىز بايرام قدىرلى ايکى هفتە بوندان قاباق زنگ ائدىب ماراقلاتمىشدى. حتى سىزىن كافئرادان شلالە آدلى قادىن بايرام قدىرلى نىن آدیندان زنگ ائدىب سندلرى سوروشور-دو.

دېلىرى باشىنى بولاياراق دئدى:

– دوغروسو خېرىم يوخدور. يقىن بىلىرلر، سادجە منه مصلحت اولمايىپ دئمك... كافئىدا ايشچىلەرن سوروشارام. بس لايچە نىن نؤوو و مالىيىلىشدىرىمە حجمى نە قىدردىر؟

عليعباس گۆزلىرىنى قىياراق دئدى:

– دقىق يادىمدا دئىيل، دېلىرى. فوندامەنتال و تطبىقى خاراكتېرى لايچە دىر. بىلە لايچە نىن دە مالىيىھ حجمى ۱۰۰ ۰۰۰ ماناتابىك اولمالىدىر. آما مسابقه دە ايشتىراكىن موهوم شرطلىرىندىن بىرى او دور كى، تقدىم ائدىلىن ايش مولتىدىيسىپلىنار تدقىقاتلار اوزرە تقدىم اولونمالى، تطبىقى خاراكتېر داشىمالى، موختليف آكادئمىك و تحصىل قوروملارىندان اولان عالىم و موتخصىصلار طرفىنندىن، همچىنин دە بىن الخالق امكداشلىق چىچىۋىسىنده يئرىنە يئتىرىلمە لىدىر. ان اساسى دا گنج عالىملىرلە ياناشى، رئگيونلارдан اولان عالىم و موتخصىصلار جلب ائدىلمە لىدىر.

دېلىرى عليعباسا باخىب چىگىنلىرىنى چكدى:

– غلىظ مسلە دىر. بوتون او شرطلىرى يئرىمك، هemin عالىملىرى جلب ائتمك، بۇ اۋزو غلىظ مثلە دىر. بس نفر محدودىتى وارمى؟

على عباس اللرىنى ھاوادا يئلىلە رك دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

— ائه... دیلبر عنصر اولار. طبیعى کى... موسابىقىدە ایشتىراک ائدن موققتى يارادىجى كوللەكتىيو فورمالاشدىرىيالاركىن آكادئمىك و تحصىل قوروملارىندا چالىشان عاليملرىن سايىندا پاريتئت گۆزلە نىلملى، رەبىرلر داخىل اولماقلاتىكىز نفردن آرتىق اولمامالىدىر.

دیلبر على عباسا باخىب سوروشدو:

— بس لايچە نىن مدتى نئچە ايلدىر؟ على عباس اليىنده کى تئلئفونا گلن زنگە جاواب وئرمك اوچۇن دئدى:
— دیلبر، بير دقيقە ...

سونرا تئلئفون زنگىنە جاواب وئردىكەن سونرا دئدى:

— دیلبر، لايچە لرينى ايجرا مودتى بير قايدا اولاراق بير ايلدن آرتىق اوولمامالىدىر. بو لايچە ده بىريللىكدىر. فيكىرلىش، نە ايسە يارادا بىلە جىكسن، هە مىينم. چونكى، قروپوموزون ان ساوادلى طلبە لرىندىن ايدىن. لايچە نىن قالىبىي سن اولمایاندا دا كىيم اولمالىدىر؟

دیلبرين سوسوب فيكىرە گىتدىيگىينى گۈرۈب دئدى:

— باجى، سن دارىخما. آما شلالە دن سوروش، اطرافلى اونا باشا سالمىشام. سنه ده اىضاح ائتسىن. گۈرۈشوم وار، يوخسا سنه اطرافلى اىضاح ائدردىم. شلالە خانىم باشا سالماسا، منه نە واخت اىستىن زنگ ائده بىرسن، اىضاح ائدرم. سايتدا دا هر شئى آيدىنلىغى ايلە قىيىد ائدىلىپ. سادچە اعلا بير موضوعۇ فيكىرلىش.

دیلبر گولومسىھ يېب دئدى:

سالىدە شىممە قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– ائه، علی عباس... كىمىدىر، اوナ باخان كى، ياخشى اوخوموشام، اوخومامىشام.
ياخشى، مصلحت اولسا كى، لايچە نى حاضيرلاياق، اينجىمە، اوңدا سنى بئز-
دىرىمە لى اولاچام.

على عباس اللرينى گۈزلىرى نىن اوستونە قويوب فاراغات دايىثاراق دئدى:

– منىم بۇ چاش گۈزلىيم اوستە. باحى، تله سىرم، منه ايجازە.
سونرا ساغوللاشىپ دىلبردن اوزاقلاشدى. دىلبر تله سىك آددىملارلا ايشلە
دىگى اونىۋەرسىتەتين بىناسينا طرف آددىملادى. كافىدرالىا گىنده كافىدرا
مودىرى ايلە شلالە دن باشقا ايشچىلىرىن ھامىسى اوتقادا ايدىلر. دىلبر
سالاملاشاراق دئدى:

– سىزە شاد خېرىم وار. علمىن اينكىشافى فوندو آكادئمىك قوروم و عالى
تحصىل موسىسيسە لىرنىدە آپارىلان اهمىتلى علمى آراشدىرما و تدقى-قاتلارىن
دستكىلنىسىنە يۈنلەميش بىرگە لايچە لرىن قراتتىلار يولو ايلە مالىيىشىرىلىمە
سى اوچون " علم-تحصىل اينتئقراسىياسى " مقصدى مسابقه سىنин
كئچىرىلىمە سى حاقىندا سايتلارىندا ائلان يېرىشىرىبىلر. ايندى چاپ ائدىم،
باخاق، اگر ماراقلى اولسا ايشلە يك.

كومپوتەر آرخاسىندا ايشلە ين ترانە يە مراجىت ائدىب دئدى:

– بئش دقيقە لىك كومپوتەرى آزاد ائدە بىلەسىن؟

ترانە باشى ايلە راضىلىغىنى بىلدىرىھ رك دئدى:

– بو دقيقە دىلبر خانىم، يادداشا وئرىم يازىنى.

سونرا اوتوردوغۇ ستولدان قالخاراق دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

— بوبورون، كئچىن.

ديلبر جلد كئچىب كومپوتئرين آرخاسىندا ائلمىن اينكىشاف فوندونون سايتىنى آختارماغا باشلادى. سونرا سايتدان مسابقه نىن شرطلىرىنى عكس ائت- ديرن معلوماتى بىر نئچە نوسخە دە چاپا وئردى. بو زامان شلالە اوتابا داخيل اولدو. ديلبر شلالە يە باخىب گولومسە دى:

— سalam شلالە، سىن ئولكە دە كىچىرىلن بوتون قراتن و مسابقه لردن خبرىن اولور. بو لايىھە دە خېرىن وارمى؟

شلالە چاپ اولونموش ورقە گۆزۈجو باخاراق چىگىنلىرىنى يئلله دىب كئچىب يئرىنinde آيلشه رك دئدى:

— سالم. يو ۲۰۲۰ خ... هارادان اولمالىدىر كى...

بىم، بوتون قراتتلار حاقىندا معلوماتىم اولمالىدىر؟ بىرىنجى دفعە دىر كى، گۇرۇرم. كىيمدىر ۱۰۰۰۰۰ ماناتى سىزە وئرن؟

نجىبە قەقەھە چكە رك دئدى:

— شلالە، ديلبر سنه دئمه دى كى، لايىھە يە نە قدر پول آيرىلىپ. سن هارادان بىلىرسن؟

شلالە اۇزۇنو ايتىريپ ككلە دى:

— نە... نئچە يىنى هارادان؟ بىلىرم كى، لايى-ھە لره پول چوخ آيرىلىپ.

ديلبر شلالە نىن لايىھە حاقىندا معلوماتلى اولماسىنى جىدى-جەدلە گىزلىتمە سىنى حس ائدىب دئدى:

— ماراقلان، بلکە دېقتىنى جلب ائتدى. بلکە ايشلە دىك، نە بىلىرسن؟

سالیدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

شلالە پۇرتموش حالدا يانىئورە سىينە باخشاراق دئدى:

– ياخشى، لايحە حاقىندا معلوماتى بايرام معلمە دە چاتدىرارام. گۈركەنون ئەننەن
فيكىرى ندىر؟

دېلىرىن ئەننەن سوسدۇغۇنۇ گۈرۈپ آياغا دوردو. او تاقدان چىخاراق دئدى:

– اگر بايرام معلمى گۈرمە سەم، ئاثلان حاقىندا معلوماتى اونا بىلدىرىن، بلکە
بىر قرارا گلىرى. بىر لايحە يازاق وئرك. موطلق قالىب گلچىيمىز دە مۇعمالىدىر.
بىزدىن يازىپ وئرمك.

شلالە گۈزلەرنى سوزدورە رك دئدى:

– بايرام معلم بۇ گون اولمايا جاق. دېلىرىن اىستەھزا يلا شلالە يە باخىب سوروشدو:
– سىندىن اىجازە آلىپ؟ نە واختدان مودىرىن گلىپ-گلمىيە جىڭى حاقىندا
معلوماتلىيسان؟

او طاقدا كىيلارين ساكيت دوردوغۇنۇ، شلالە نىن اىسە اونا غضىلە باخدىيغىنى
گۈرۈپ كافىئرادان چىخىب اونيۋەرسىتەتتىن علمى كاتىبلىيگىنە طرف
آددىملاadi.

***

شلالە دېلىرىن او تاقدان چىخماسىنى گۈرۈپ تلەفونونۇ قوروب واتساپا داخلى
اولدو. واتساپ واسىطە سىلە بايرام معلمە مئساز يازماغا باشلادى:

– هەر واختىنiniz خىئىر بايرام معلم. نىجىسىنىز؟

بئش دقىقە كېچمە مىش بايرام معلمدىن شلالە نىن مئسازىنا جاواب گلدى:

– ساغ اولون شلالە خانىم، ياخشىيام. تعجىلى نە اىسە اولوب ايشىدە؟

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

شلاله کافئدرادا آیلشمیش ایشچیلره باخدی. هامی اوز ایشیلله مشغول ایدی.

شلاله اونا فیکیر وئرن اولمادیغینی گئوروب ایناملا جواب یازماغا باشладی:

— بايرام معلم، بو گون دیلبر خانیم بیز حاضرلادیغیمیز لایحه نی هارادانسا

تاپیب،

اونون حاقیندا اولان ائلان و شرطلری ده پرینتئردن چیخاردیب کافئدرا

امکداشلارینا پایلادی.

بايرام معلم شلاله نین یازدیغی مئسازا جواب یازاراق سوروشدو:

— سیز دئممیسینیز دیلبر خانیما؟ شلاله دیکسینرک جلد یازماغا باشладی:

— یوخ، یوخ... سیز نه دانیشیرسینیز بايرام معلم. دیلبر خانیمین اوزو ال-آیاغا

دوشوب. دئیر کی، کافئدرا آدیندان بیر لایحه حاضرلایاق.

بايرام معلم شلاله نین مئسازينا جواب وئردی:

— شلاله خانیم، سیز راحات اولون. هر شئی قايداسیندا اولاچاق. سیز سادجه

رئاکسیبا وئرمگین، هم ده بىلدىگینیزی هئچ کیمه دئمگین.

شلاله بايرام معلمین یازدیقلارینى اوخودوقدان سونرا دريندن نفس آلاراق

جاواب یازدی:

— اولدو، بايرام معلم.

***

دیلبر علمی کاتیبلييھ چاتیب قاپینی آراملا دؤیوب جواب گؤزله مه دن ایچرى

کئچدی. علمی کاتیب پرى خانیما سالام وئرب آیلشدی:

— سالام.

سالیدە شمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

پرى خانىمەن چاى اىچدىگىنى گۇرۇب دئدى:

– نوش اولسۇن... سىزە بىر اىشلە باغلى موراجىعەت ئەدىرم. علمىن اينكىشافى فوندو آذربايجاندا آكادەمیك قوروم و عالى تحصىل موسىسىھ لرىندە آپارىلان اهمىتلى علمى آراشدیرما و تدقىقاتلارین دستكىلنىمىسىنە يۈنلىميش بىرگە لايمە لرىن قرانتلار يولو ايلە مالىيىلشىدىرىلەم سى اوچون " علم-تحصىل اينتەقراسىياسى " مقصدى مسابقه سى نىن كىچىرىلەم سى حاقىندا سايتلارىندا ئىلان يېرىشىدىرىبلەر. لايمە سككىز نفردن عىبارت اولمالىدىر. اىستىرىدىم كى، بىرلىكده بىر لايمە تقدىم ئەدك.

پرى چىگىنلىرىنى چىرك دئدى:

– ائشىتمىشم، لايمە نى. ماراقلى موضوعو سئچسک قالىب گلمك اولار. أما منىم واخت محدودىتىم وار.

دېلىر شلالە نىن قطعىتلە لايمە حاقىندا معلوماتلى اولماسىنى، بايرام معلمىن گۆستەرىشى ايلە على عباسدان معلومات آلماسىنى تكىidle تكذىب ائتمە سىنى نظرە آلاراق پرى خانىما موراجىعەت ئەدىردى. پرى خانىما باخىب دئدى:

– پرى خانىم، اساس اىشچى قروپونون يېغىلماسىدىر. موضوعو، پلان پروسېئكتى اۆزۈم ترتىب ئىدرم.

پرى خانىم چىگىنلىرىنى چىكە رك دئدى:

– اگر ائله دىرسە، من ناراضى دئىيلەم. مۇوضۇنۇ سئچىن، پلان پروسېئكتى حاضىرلايىن.

دېلىر پرى خانىما داخىلىيندە اينام حسى اولمادىغىنى حس ائتسە ده دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– موضوعۇ فيكىرلشمىشم. بىدىعى ادبىياتدا آذربايجانىن اينكىشافىندا رولو
اولموش كونكرئەت تارىخى شخصىتلەرين اوبرا زلارينى آچىقلاماق كىمى ماراق
كىسب ائدن موضوعو ايشلە نىلە بىلەر. هەمین تارىخى شخصىتلەرين اوبرا زلارى
بىدىعى نىرەدە و ياخىن ئەپتەن ئەپتەن ئەپتەن ئەپتەن ئەپتەن ئەپتەن ئەپتەن
اولونور. چوخ ماراقلى موضۇعىدور. اومىد ائدىرم ادبىيات اوچون چوخ گۈركىلى و
لازىملى موضۇعىدور.

پرى خانىم اودقۇنوب دئدى:
– موضۇعونون آدىنى دئمكەدە احتىاطلى اولون. قورخمور سونۇز، موضۇعونون
آدىنى اوغۇرلا يارلار؟

دېلىبر معصوم-معصوم چىكىنلەرنى چكە رك قطعىتىلە دئدى:
– موضۇعۇ قىتلىغىدى؟ بىرىنجى دفعە دىر كى؟ اوغۇرلا يارلار باشقا موضۇعۇ
فيكىرلشمە.

پرى خانىم چىكىنلەرنى چكە رك جاواب وئردى:
– نە بىلەم؟

سونرا ساكىتىجە دئدى:
– اوندا لايىھە نىن ماكتىتىنى حاضىرلايىن، مۇۋضۇ بللى اولدۇ. گلن ھفتە
ماكتى گىتىرىن، باخاق.

دېلىبر باشى ايلە راضى اولدوغۇنو بىلدىرە رك دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– اولدو، آما سىز رهبرلىيە بىلدىرىن. سونرا دئمه سىنلر كى، ايجازه سىز، باشىمىزىن اوستوندن ايش گئورولر. اگر ايجازه وئرىلسە، پلان-پروسپېتكتى ايشلىيم.

پرى خانىم فيكيرلاشىب دئدى:

– بو گون دانىشارام.

دېلىر پرى خانىملا ساغوللاشىب كاپىنئىتنىن چىخاراق، گلىشى نىن عبىت اولدوغونو دوشوندۇ.

***

شلاله كافئىدرادا اوترووب بايرام معلمىن گلمه سىنى گؤزلە يېرىدى. لايحة ايلە باغلى مصلحتلر آلماق اىستە يېرىدى. كافئىدرا امكداشلارى گلممىش كافئىدرا مودىرى نىن گلمه سىنى صېرىسىزلىكىله گۈزىلە يېرىدى كى، اۋزو نو ماراقلاندىران بعضى قارانلىق مقاملارا آيدىنلىق گتىرسىن. يوخسا امكداشلارين يانىندا دانىشماق مومكۇن اولمىيا جاقدى. كافئىدرا امكداشلارى مودىردىن اول گلسە لر، اوندا مودىر آخشاما قالسا، مودىرى گۈزىلە مە لى او لا جاقدى. بو گون دە ئۇھ تىز گئىتمە لى ايدى. ئۇدە آغىر خستە سى وار ايدى. اونو اوزون مودتە تك قويا بىلەمەرىدى. بايرام معلمىن گلمه دىيگىنى، كافئىدرا امكداشلارى نىن ايسە گلدىيگىنى گئوروب بايرام معلمە مئساز يازماق مجبوريتىيندە قالدى:

– سالام بايرام معلم، بو گون اىشده او لا-جاقسىنىز؟

بايرام معلم جلد جاواب يازدى:

– سالام شلاله خانىم. اىجلاس وار؟

سالیدە شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

شلاله اودقونوب يازماغا باشладى:

— يوخ.

بايرام معلم جاواب يازدى:

— اوندا بو گون گلمىھ جگم. اليمده يازى وار. بير ده سىزه لايھە دئمىشىدیم. بدیعى ادبیاتدا تارىخى شخصىتلىرىن اوبرازى. او دا رئالدىر، حل اولونوب. علمى كاتىب تكلىف ائديب موضوعونو. سىز ايندىدىن نىردى تارىخى شخصىتلىرىن اوبرازلارينى آختارىن. نه تاپسانىز منه ده آتىن. ئىلتكترون واريانتى وارسا اونو. ايشه گلنده بير داها دانىششاريق.

شلاله سئوينجدىن بارماقلارينى سىخاراق جا-واب يازماغا باشладى:

***

ديلبر بدیعى ادبیاتدا تارىخى شخصىتلە-رين اوبرازلارى نىن ايشلەنمه سى موضوعوسوندا حاضيرلا-ديغى لايھە نىن عاقىبتىنە آيدىنلىق گتىرمك اوچون پرى خانىمین يانىنا گىئتدى. پرى خانىمى دەلىزىدە گۈرۈب ياخىنلاشدى. پرى خانىم ديلبرى گۈرن كىمى دئى:

— ديلبر خانىم، تأسوف كى، دئىيگىنiz مۇۋضۇدا لايھە نى ايشلە يە بىلەمە جگم.

ديلبر دېقتلە پرى خانىما باخاراق سوروشدو:

— نىيە؟

پرى خانىم اليندە كى ژورنالى بوکە رك آرام سىسلە دئى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– اریملە مصلحتلشدىك، بىز ايکيمىز باشقۇ مۇضۇعو اوزرىنده ايشلىيە جىگىك.
بىر مؤلىفىن دە يالنىز بىر لايچە دە ايشلە مك حاقى وار.

دېلىبر گولومسىھ يىب دئدى:

– آخى لايچە ايکى نفرلىك دئييل؟

پرى خانىم:

– بىلىرم، اريمىن ايش يولداشلارى قاتىلاجاق. چوخ تأسوف ائديرم.
دېلىبر پرى خانىمىن مدنى صورتىدە اونو باشىندان ائتىگىنى آنلاييردى:
– سىزە اوغورلار – دئىيە رك پرى خانىمدان اوذاقلاشدى.

***

دېلىبر تئلئفون زنگىنى ائشىدىب جاواب وئردى:
– بلى.

زنگ ائدن على عباس ايدى. او تلاشلا سوروشوردو:
– دېلىبر، سالام. لايچە نىن مدتى بىتىر. اينستىتۇتونۇز لايچە گۈئىدردى،
كاغىدرانىزدان دا بايرام قدىرىلى، شلالە خانىم، بىر دە علمى كاتىبىي-نىز پرى
خانىم، باشقالارى دا وار، قوى سىياھىيما باخىم... آخى سككىز نفر اولمالىدىرلار.
سن آىي يوخوسونا گئتمىسىن؟

دېلىبر على عباسىن ناراھاتچىلىغىنى حس ائدىب گوناه ايش گۈرموش آدام
كىيمى خجالتلە دئدى:
– تشکىل ائده بىلمە دىم. آلينمادى، على عباس. گلن دفعە كى لايچە دە
اينشا الله.

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

على عباس چاره سىز آداملار كىمى دىللندى:

– نە دئىيىم؟ مصلحت سىنىندى... يىنى لايمە اولسا، بىلدىرجم. چالىشا جام
فردى لايمە اولسون.

دېلىپ باياق بايرام قدىرلى و شلالە نىن آدینى ئاشىتىدىگى اوچۇن سورۇشدو:
– بىزىمكىلر، هانسى لايمە يىلە موراجىعت ائدىب-لر؟ مۇضۇعۇلارى ماراقلىدى؟
آدینى دئىرسىن؟

على عباس اۆسکورە رك دئدى:
– نىيە دئمیرم؟ دؤولت سىيررى دئىيل كى، ائلە دە گئچ-تئز بىلە جىكسن. قوى
باخىم بىر...

دېلىپ ماراقلا على عباسىن دئىيە جىگى مۇۋ-زۇنۇن آدینى گۈزلە يېرىدى. اونا
ماراقلى ايدى كى، گىزلى ايشلە نىلەمە سى پلانلاشىرىيالان مۇضۇعۇ نىچە آدلانیر.
بو واخت على عباسىن گور سىسى ئاشىدىلىدى:

– دېلىپ، باجى، ماراقلى مۇضۇعۇدور، " بىدېمى ادبىاتدا تارىخى شخصىتلىرىن
ابرازلارى ". لاكىن لايمە كىمى وئريلەن اىلكىن سىدلەر ضعيف ايشلەنمىشىدەر.
ايىتىناع ائتمىك اىستە يېرىدىك. هئچ بىلىرسىن نىچە آدام خواھىش ائتدى. داها
بئزمىشىدىك. او زنگ ائدىر، لايمە موطلق كئچمە لىدىر، بو زنگ ائدىر كى،
موطلق كئچمە لىدىر. نە ايسە بىر تەھر كئچىرىدىك. داها دوغروسو يولا وئردىك
گئىتدى...

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

دىلىرى على عباسدان موضوعونون آدینى ئىشىدىندن سونرا يئرىنىدىن ترپنە بىلەمە دى. جاواب وئرمە يە بئلە طاقتى يوخ ايدى. دانىشماغا حالى اولمادىغىنى گۈرۈب اوقدۇندو:

– على عباس، سونرا زنگ ائدرم. هر شئى اوچون ساغ اول.

دىلىرى ساغوللاشىپ، اليىنده كى تىلەقۇنۇ ال چانتاسىنا آتاراق اطرافينا باخدى. هيچانلى اولماسىنى كىيمىسى نىن گۈرەمە سىينى اىستېمىرىدى. آتاسى نىن سۆزۈنۈ خاطىرلايىب اوزونە توختاقلېق وئردى: " كىيم نە ائدىر اوزونە ائدىر ". جلد آدىيملارلا دايىاجاغا طرف آدىيملادى...

سن ائله شئيلرى آنلامازسان....

صفوره شبنه مى دهلىزىدە گۈرچك قاچا-قاچا گلىپ قولونا گىردى. شبنمىن تعجوبلە باخديغىنى گۈرۈب دئدى:

— قىز بايقادان سنى آختارىردىم، ائه... گؤيىدە آختارىردىم، يىرده اليمە كىچدىن. نه شانسىليام.

شبنم باشىنى بولاياراق دئدى:

— صاباحىن خئىير صفوره. اولا بىر سالام وئر، سونرا سۆزۈنۈ دى، ائله مومكۇن دئىيل...

صفوره شبنمىن قولونا گىرىپ اطرافى نظردن كىچىرىپ پىچىلتىيلا دئدى:
— باجى، سنه ايشىم دوشوب ائه... بىلىرسن كى، دوكتورلوق ايشىمى بىتىرمىشىم.

شبنم گولومسە يىب دئدى:
— تېرىكىلر.... جانىن قورتاردى.

صفوره ناراضى-ناراضى گۈزلەينى سوزدورە رك شبنمە باخاراق سوروشدو:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– او يولاردان كچممىسىن؟ بىلمىرسن كى، هله تزه باشلاييرام؟ بىلىرسن،
ايسته يىرم كى، سن ده ديسىئرتاسىياما رى يازاسان.

شىنمىن سوسدوغۇنو گۈرۈپ سوروشدو:
– يازارسانمى؟

شىنم گولومسە يىب دئدى:
– راي؟ نىيە يازمايمىم كى؟ ائلكترون واريانتىنى گۈندر ائمايلىمە،

ديسىئرتاسىياني اوخويوب، بؤيوك ممنوعنىتله اعلا بير راي يازارام.

صفوره شىنمىن قولونو بوراخىب تعجوبلە سوروشدو:

– دوغرودان؟ اوندا آخشام گۈندررم. رايى بير آز تز ياز كى، يوبانمايمى.

شىنم صفوره نىن اوزونه باخىب گولومسە دى:

– بؤيوك ممنوعنىتله يازارام. باشققا قوللۇغۇن؟

صفوره قولونداكى ساعاتا باخاراق:

– قوللوق صاحىبى اولاسان، شىنم. داها هئچ نه... ياخشى، من ده سينىلە
كافىدرایا گليم، مو-دىرىنizلە ايشيم وار. گلىبىمى؟

شىنم چىكىنلىرىنى چكىب:
– بىلمىرم. خېرىم يوخدور...

شىنم قاپىنى آچىب كافىدرایا گىرە رك دئدى:

– گۈرۈن سىزلىرە كىمى قوناق گتىرمىشىم...

صفوره خانىم كافىدرامىزا تشرىف بويوروب...

صفوره كافىدرادا كىلارى سوزە رك دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

— گلمىشدىم كى، سىزىن مودىرى گۈرۈم. اوно دا اىشده گۈرن جىتلىكدىر.

لېيلا ئىنگىنى قالدىرىپ دئدى:

— صفوره، بىزىم مودىرلە اىشىن اولماسىن ها...

صفوره صۇحېتىن ھېچ دە ياخشى ايستيقاتت آلمادىغىنى دويمىب شىنمە

دئدى:

— شىنم، آخشام دىسسېرتاسىيائىن ئىلەكترون واريانتىنى گۈندەرە جىڭم، باخارسان. آما رىي تىز حاضيرلا.

شىنم باشى ايلە راضى اولدوغۇنو بىلدىرىپ دئدى:

— گۈندەر، يازارام.

صفوره كافىدرادا كىلارا موراجىعەت ائدە رك دئدى:

— گلن آى علمى ايشيمىن مذاكرە سى اولاچاق، ھامىنiz دعوتلىسىنىز. اوزو دە حاواب گۈزەلە مە دن كافىدرادان چىخىپ گئىدى. قونفىل ناراضى- ناراضى باشىنى بولايراق صفوره نىن آرخاسىنجا دئىينمە يە باشلادى. اوزو-نو كافىدرانىن ان ياشلى ايشچىسىنە تو تاراق دئدى:

— گۈردون آز... لطيفە سىنителە دئىيلەم... ھېچ ساغ اول دا دئمە دن چىخىپ گئىدى بو خانىم. نە يامان يوخارىلارдан گئدىر بولە...

***

شىنم صفوره نىن دىسسېرتاسىياسىنى او خودوقجا يازىلان فيكىرلە معطل قالىرىدى. آنلامىرىدى كى، صفوره بونلارى بىلە-بىلە، يوخسا بىلمە مىلىكىدن قلمە

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

آلىب. نئجه رى يازاجاغىنى بئله قرارلاشدىرا بىلمىردى. كومپوتئر ئىكراينىدا دىيسئرتاسىييانى دؤنه-دؤنه اوخويوردو.

شىنم صفوره نىن " موستقىلىك دؤورو ادبىاتى موعاصير جريانلاردا " موضوعوسوندا دىيسئرتاسىياسينا (پايان نامه) راي يازماغىن چتىنلىگىنى آنلايدى. موضوعوپلا باغلى زنگىن علمى ماتئراللارин اولماسىنا باخماياراق، صفوره او ماتئراللارдан يان كىچمىش، پوبلىسيست اوسلوبدا قلمه آلمىش اولدوغو مقالە لرىنى بىر يئرە توپلامىشدىر. شىنم سفو-رە نىن دىيسئرتاسىياسى نىن آكتوال موضوعونو احاطە ائتمىسىنى آنلايدى. آذربايغان ادبىاتى نىن موعاصير جريانلار كونتىكستىنده تدقىق ائدىلمە سى تقدىرلاييق اىشدىر. أما صفوره نىن ايشى بو جور تدقىقات اوبيئكتىنە چئويرمە سى شىنمى چاش-باش سالمىشدىر. همكارلارى هيادىت معلمىن آذربايغان ادبىاتى نىن زنگىن ايرثىنى تدقىق ائدن اوچ جىلدilik «٢٠ عصر آذربايغان ادبىاتى تارихى» آدلى كىتابىندا يئنى آذربايغان ادبىاتى نىن روس ايمپرېياسى و اىستيقلال دؤورونو ١٩٠٣-١٩٢٠ عصرىن اوللارى) و سوۋەت آذربايغان، مهاجىرت آذربايغان و جنوبى آذربايغان ادبىاتلاريندا اۆزونو گۈستەرمىش جريانلار موقايىسە لى تحليل اوبيئكتىنە چئورىلمىشدىر. محض هيادىت معلمىن بو كىتابلارى ٢٠ عصرىن ٨٠-١٩ جى اىللارىنە قدر ايشلە نىلە رك سىستەملەشدىرىلىپ. بو صفوره اوچون سانباللى منبع اولا بىلدى. شىنم صفوره نىن هيادىت معلمىن كىتابلاريندان ايشى نىن دوامى اولراق موستقىلىك دؤورو آذربايغان ادبىاتى نىن، خوصوصىلە دە موعاصير ادبى تمايوللار كونتىكستىنده تدقىق ائدىلە جىڭىنى ظن ائدىردى. بئله

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

كى، هيدايت معلمىن كىتابلاريندا، يعنى « ٢٠ عصر آذربايجان ادبىاتى تارىخى»ي كىتابى نىن ١ جىلدى ١٩٢٠-١٨٩٠-جى ايللر، ٢ جىلدى ايسه ١٩٥٠-جى ايللرى احاطه ائدن ادبىات تارىخچىلىگى ايله باagli ضىدييitلى و مرکب دؤورلرى عكس اىتدىرمك اىستيقامتىنده اهمىتلى منبع كيمى اهمىت كسب ائديردى. كىتابدا رئالizم، تنقidi رئالizم و رومانтиزم مئودلارى نىن اجتماعى فيكرين اينكىشافى پروسېسىنده اوزلىنى گؤسترمه سى و دؤورون ادبى اينكىشاف اىستيقامتىلرى، ادبى پروسېسىن تىندئنسىيا و مئيللىرى كيمى آكتوال پروبلىملرى عكسينى تاپمىشدىر. ٢٠ عصرىن اوللىرىندا آذربايجان ادبىاتىندا ادبى جمعىتلر و تشكيلاتلارин عوضولرى اولان سوسىاليست و «غرب» مئيللى يازارلار آراسىندا قارشىدورما اوزونو گؤسترمىشدىر. بو اونلارين مفكوره ماراقلاريندان ايره لى گلىرىدى كى، ياردىجىلىقلارينا دا تاثيرسىز اوتوشموردو. بو يازارلار آراسىندا فيكىر موبادىله سى و فيكىر آيرىليغى اساسن، يئنى دؤورون ادبىاتى نىن فورما و مضمونجا ترقىسى پروبلىملرىنى احاطه ائديردى. بئله كى، هيدايت معلمىن مؤلىفى اولدوغۇ بو كىتابلاردا سوسىاليست و «غرب» مئيللى يازارلار آراسىندا قارشىدورمانىن بوتون نوانسلىرى ايشيقلاندىرىلىميش-دىر. صفوره نىن بو كىتابلارا موراجىعە ئىتمە مە سىنى، بو شانسى الدن نىيە بوراخماسىنى شىنم آنلايا بىلمىردى. شىنم اوچون آنلاماق چتىن ايدى، نىيە صفوره هيدايت معلمىن كىتابينا موراجىعە ئىتممىشدىر. ائتمىش اولسايدى، بوراخدىيغى قوصورلار دا مئيدانا چىخمازدى. ايندى ده گئچ دئىيل، هله كافىدرادا ٤٠ دانشىكده) مذاكره سى كئچىرىلە جك، مذاكره يە قدر

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

چاتدیرماسا مذاکره دن سونرا، مودافيعه يه قدر راحتلىقلا دوزلده بىلر. اونا گؤره
ده شىنم كۈمك مقصدىله دىسسئرتاسىياداڭى قوصورلارى آيرى ورقدە قىيد
ائتمە يه باشلادى.

***

شىنم اليىنده حاضيرلادىغى رايى، همچى نين قىيدلار آپاردىغى آيرىجا ورقى
صفوره يه وئرە رك دئدى:

– صفوره، رايى ده حاضيرلامىشام، اوندان باشقابو ورقدە قوصورلارى
گۈستەرمىشم. حسین اولسا مذاکره يه قدر، يا دا مودافيعه يه قدر دوزلده بىلرسن.

صفوره ناراضى-ناراضى شىنم مى سوزە رك دئدى:

– باخaram. آغلاباتان بىر شئى اولسا نىيە دوزلتەمگىم كى؟

شىنم صفوره نين ناراضى قالدىغىنى حس ائديب ترددودله دئدى:

– صفوره، سىدن بىر شئى سوروشاجام.

صفوره اليىنده كى راي و ورقە باخاراق اعتناسىز جاسينا دئدى:

– سوروش. نە سوروشاجاقسان كى؟

شىنم سۆزونو نئجه دئيه جىگىنى، هارادان باشلاياجاغىنى چتىن اولدوغۇنو
گۈرۈپ اوقدۇندو. بىليردى كى، سۆزونو نئجه دئمه سىيندن آسىلى اولماياراق،
صفوره آرتىق اوندان اينجيگىب. صفوره نين قلبىنە دىمك هئچ عاغلىيندان بئله
كىچمىردى. سادجه كۈمك مقصدىله، ينى اولان قوصورلارى مودافيعه يه قدر
دوزلتەمە سىنى ايستە دىيگى اوچون اونا مصلحت وئرمك ايستە يېرىدى. شىنم

صفوره نين اونون خوش نىتلە ئائتمەك ايستە دىيگى نىتىنى آنلاماغا قادر

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

اولمادیغینى گۇرۇب فىكىرىندن داشىنماق اىستە دى. آما شىبىنم صفوره نىن اوغا
دېقىتلە باخدىغىنى گۇرۇب دىللەندى:

– صفوره، سن بىم ھىدايت معلمىن كىتابلارينى اوخومامىسان؟
صفوره اوزوندە اىستەھزا ايلە سوالا سوالا جاواب وئردى:
– اونو اوخوماق موطلق ايدى؟

شىبىن حالىنى پۇزمادان گولومسىرك دئدى:
– البتتە... موطلق اولماسا ايدى دئمىزدىم...

نه اىسه، سۆزۈن قىساسى او كىتابىن صىرف سىنин ايشىنلە بىرباشا علاقە سى
وار. دوزۇنۋو دئسم، سىنин دىسسئرتاسىييا ايشىنى اوخوياندا دوشۇنوردوم كى،
ايشىن ھەمین دۆمىز دواچاق. داها دوغروسو موستقىلىك ادبىياتى نىن
موعاصير ادبى جريانلار كونتىكتىنinde تدقىق ائدىلە جىگىنى ظن ائدىردىم. بئلە
كى، ھىدايت معلمىن كىتابى محضر ۱۸۹۰-۱۹۲۰-جى اىللەر، ۱۹۲۰-۱۹۵۰-
جى اىللەر احاطە ائدن ادبىيات تارىخچىلىگى ايلە باغلى ضىدېتلى و موركىب
دۇورلرى اكس ائتىرىمك اىستيقامتىنده اھمييەتلى منبىلدەن بىرىدىر. ھىدايت
معلم رئالىزم، تنقىدى رئالizم و رومانتىزم مئتودلارى نىن اجتماعى فيكىرىن
اينكىشافى پروسئىننە ئۆزلۈرنى گؤسترمه سىنى، دۇورون ادبى اينكىشاف
اىستيقامتلىرىنى، ادبى پروسئىن تئندىئنسىيىا و مئيللىرى كىمى آكتووال
پروبلىئملرىنى دە تدقىق ائتمىشدىر.

صفوره ئىنده كى كاغىذلارى بوراراق عصىي حالدا سوروشدو:
– بىنمه دىن ايشىمى؟

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

شىنم باشىنى بولايراق دئدى:

– مسله منىم بىه نىب بىنمه دىگىيمدە دئىيل. ايشينىدە ايره لى سوردوپۇن بىر سىرا تېزىسلە ماراق كىسب ائتسە بئلە، مباحىتە دوغورور.

صفورە ناراضى حالدا، كوبود شكىلە دىللەندى:

– يقىن قوصورلارى گؤسترمىسىن، اوخويaram. شىنم صفورە نىن اونو دىنلە مك يىستەمە دىيىنى آنلادى. صفورە نىن ايره لى سوردوپۇ ئىدىيتلى تېزىسلە آيدىنلىق گتىرمك اوچون دئى:

– صفورە، سن بىر سحو بوراخمىسان. يادىندا ساخلا كى، ۱۹ و ۲۰ عصر آذربايجان ادبىياتىنин رئئىسەنس دۇرۇرۇدور، دىرچە ليش دۇرۇرۇدور. دئكادئنسى ۲۰ عصرىن اوللىرىنە آيد ائتمك و " دئكاتئنتىزم " آنلايىشىنى ۲۰ عصرىن اوللىرىنە كى ادبىياتدا تظاھور فورمالارى كىمى تدقىق ائتمەن علمى ايشينە بىر قوصور كىمى كۈلگە سالىر. بو سەنین علمى ايشىنە ان قابارىق، باغيشلانماز قوصور دور. سن دئكاتئنتىزمى مودئرنىزملە ئىينىلىشدىريرىرسن. آما...

صفورە اىستەھزا يلا شىنمبىن سۆزونو يارىمچىق قوياراق سوال وئردى:

– شىنم، دئكاتئنتىزمى مودئرنىز ئىينى دئىيل بىم؟
شىنم باشىنى بولايراق دئى:

– ئىينى اولسا، سنه نىيە ايراد تو توردوم؟ دئكاتئنتىزم مودئرنىزملە ئىينى دئىيلدەر، ائلە مودئرنىز مىن ترکىب حىصە سىدىر. دئكاتئنتىزم مودئرنىز مىن بىر

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

جريانىدىر، آنلادىنمى... يادىندا ساخلا كى، مودئرنىزمەن آيرى اولاراق
دئكادئنتىزمەن ماھيتىنى آچىقلاماق ضىدەت يارادىر.

صفوره باشىنى ناراضى-ناراضى يئليلە رك كو-بود شكىلە دئدى:
— نە دئيىرسەن ائە... بىر جە عاگىللى سەنسەن؟ بىلىمیرم كى، نە يازىرام؟ دئكادئنس
بئلە گئىتدى، مودئرنىزم بئلە گلدى... نە بىلىم، ھيدايت معلمەن كىتابىنى نىيە
او خومامىسان، نە بىلىم كىتابدان نىيە ايستىفادە ئىتمەميسن...

شبىم صفوره نىن حىرصلندىگىنى گۈرۈپ دئدى:
— نىيە عصبلشىرسەن؟ سەنە اولانى دئيىرم. صفوره گۆزلەرىنى سوزوب ايستەھزا و
خوصوصى بىر ادايلا شبىنمەن سۆزۈنۈ يارىدا كىھ رك دئدى:
— باشقالارى نىن اوغۇرلارىنى قبول ئىتمەك لازىمدىر. سئوينمك لازىمدىر.
بۇنلارى باجارماق لازىمدىر. بۇ دا كى، ھامى نىن ايشى اولا بىلمىز...
شبىم اودقۇنوب صفوره يە باخدى، باشىنى بولايراق دئدى:

— بىز سەنین اوغۇرلارىندان يوخ، علمى ايشىنەن دانىشىرىق. عومومىتىلە، سەن
آنلايىرسان كى، نە يازمىسان؟ سەن بىلىمirsن كى، دئكادئنس ادبىياتىن تىزىزولۇنۇ
نظرده توپور. سەنین نظر سالدىغىن دؤور اىسە آذربايجان ادبىياتى نىن
تشكىكىلدۈرۈدور، يىنى ادبىاتىمېزىن زىنگىنلىشمە سى دؤورۈدور. اعلا بىلىرسن
كى، جومەھوريت دؤوروندە آذربايجان ادبىياتى نىن اجتماعى موحىطىن تاثىرى
آلتىندا فورمالاشمىش ايستىقلالچى ادبىيات نومايىنده لرى رومانتىزمە داھا چوخ
اوستۇنلوك وئرىرىدىلر. محض سەنین تدقىق ئىتدىگىن دؤوردە رومانتىزمەن محمد
هادى، عبدالله شايق، حسین جاويد كىمى گۈركەملى نومايىنده لرى فورما

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

باخىمېندان مطبوعاتدا، پۇئىيادا معنوى آزادلىقدان دوغان تصوراتلارى نىن، «مىللى آزادلىق دويغولارى» ايلە برابر توركچولوك، موباريزلىك، مىللى روح و تورانچىلىق ايدئىالارى نىن داها چوخ ادبىاتدا ايفاده سىنى تاپىمىسىنا فيكىر وئيرىدىلر. اىستيقلال ادبىاتىندا ايسە رئالىزمىن رومانتىزمە اينكىشاف ائتمە سى اوزونو گؤستردىشىدیر. رئالىزم ايسە اوزونو داها چوخ جليل مەممەدولوزادە، عبدالله شايىق، جعفر جاببارلى و داها آدلارىنى چكە بىلمە دىيگىم داهىلىرىن يارادىجىلىغىندا گؤستردى. صفورە، بو باخىمدان، دئكادئنسىدن دانىشماغا احتىياج يوخدور.

صفورە عصبى حالدا، پۇرتموش شكىلدە دئدى:

— سن اونلارى هارادان بىلە جىكسن؟ او دئورو من تدقىق ائدىرسە، دئمە لى ائلە دىر. منىم ايشيمە ائلە آداملاр باخىب كى، سن اونلارىن يانىندان يئل اولوب كىچە بىلمىسىن. اونلار منه ھر شئى با-شا سالىپلار، يازدىقلاريملا دا راضىلاشىپلار. اوزو دە كى، اوزونو نىيە يورورسان؟ ائلە دە مودافيعە ائدىب، او درجه نى آلاجام. سن ناراتات اولما، من...

شبىم صفورە نىن سۈزۈنۈ يارىمچىق كىرىك دئدى:

— طبىعى كى، مودافيعە ائده جىكسن. سىنин دئكادئنتىزمى بو جور ادبىاتدا تقدىم ائتمەن، الده ائتىيگىمiz نايلىتلىرىن اوزرىنдин خط چىڭىم دئمکدى. آنلايدىنمى؟

صفورە الينى ھاوادا يېللېرىك عصبى حالدا قىشقايردى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– واصيف معلمدن چوخ بىلىرسن؟ او، منه خير-دوغاسىنى وئريب. سنين ٥٥ مصلحتلىرنە ئە-تىياجىم يوخدۇر. من ھەمین تدقىقاتى او جور مودافىيە ئەدىم، سن دە باخ. رى اوچون دە ساغ اول. اۆزۈ دە باشا دوشىمە دىيم، نە توتموسان بو دئكائىنتىزىمدن؟ كور قىز توتدوغۇنو بوراخمايان كىمى سن دە بو دئكائىنتىزىمى بوراخمىرسان كى، بوراخمىرسان. سن ئەلە شئىلرى آنلامازسان....

صفورە جاواب گۆزلمە يىب جلد آددىملارارلا شىنمەن اوزاقلاشدى. شېنمن فىكىرلى-فىكىرلى، صفورە نىن آرخاسىنجا باخىب فىكىرلىشىردى:

– نە ايسە، صفورە... گۆرە سن شورا عوضولرى سە-نىن ايشىنە سىس وئرنىدە آذربايجان ادبىياتى نىن ان محصولدار دؤورونون اينكار ئەدىلمە سىنە سىس وئرىدىكلىرىنى آنلاياجاقلارمى؟

لذتى - صحبتى

١

کريم الينده کي سيقارئى زىبىل وئدره سينه آتىب حىكمته باخدى.
حيرصلى-حيرصلى اللرينى اوووشدوراراق دئدى:
- ائله بيل ايشلىرى قورتارىب، باشقا ايشلىرى يوخدور، ميرزه جليلى آسىب
كسيىرلر...

حىكمت كريمىن حيرصلندىگىنى گۈرۈپ دئدى:
- سن وئجيئه آلم، گوندەمە قالماق اوچون بىلمىرلر کي، نه حقوقالار
چىخارتسىنلار. دوشۇنورلر کي، ايندى ده يئنى آمئريكا آچىبلار. سن ده هر
شىئى اورغىنە سالىرسان. فيكىر وئرمە...

كريم باشىنى ناراضى-ناراضى بولايىب دئدى:
- دونيا وئجيئه دئيىيل کى...

حىكمت دوستونا باخىب چىگىنلرینى چىكى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– دونيانىن دوزلمە سى مندن آسىلىدىرسا، جانباشلا... من هارا، دونيا هارا...

دونيانىن يانىندا اىينه نىن اوجو بويدا اولام، اولمايام...

كريم دوستونا دېقتەلە باخىب دئدى:

– ياخشى گۈرك... بىزىمكىلر منى لەپ بوغازا يېغىبلار... يوخ جانىم، بونلار
اندازە دن چىخىبلار. ايندى هر شئى بوراخىب، مىرزە حلىلى پلاگىاتلىقىدا
سوچلاندىرىرلار. عاغىللارى اۋزلىرىنە گىدىب دە... بىرى دە وار... دئىير كى،
بىرىندەن، يىنى بىر يئردىن كۈچورمك پلاگىاتلىقىدىر، آما يۇز يئردىن كۈچور-مك
آرتىق سىنتئزدىر. سۆز تاپا بىلمىرم...

اودقۇنوب سۆزۈنە دوام انتدى:

– ايدىعا ائدىردىنىز كى، آذربايجانىن بىر چوخ يازىچىلارى وار كى، اونلار دا
هانسىسا بىر موضوعونو هارادانسا گۈتوروبلر. آى عاغىلليلار، اصلىنده بونا
گۈتورمك دە دئمك اولماز. بو تاثىرلەنە دىر. يازارلارين دونيادا مۇ موجود اولان
سرگىردان موتىولىردىن تاثىرلەنە لرىدىر.

كريمىن دئىيكلرى حىكمتى ماراقلاندىرىدىغى اوچون سوروشدو:

– نە باش وئریب؟ منىم هېچ ندىن خېرىم يوخدۇر. سنى بو قدر غىضىلنىدىرەن
نديرى بىلە؟

كريم باشىنى بولايراق سوروشدو:

– باش وئرن حادىثە لردىن خېرىن يوخدۇر؟ حىكمىتنىن جاواب گۈزلمە يىب
دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– سنين عزيز خلف دوستون ايندى ده عاغىلىلى بير ايديا ايره لى سوروب
دئىير كى ...

حىكىمت صؤحبىتىن كىمدىن گئتدىيگىنى بىلەمە دىي اوچۇن كريمىن سۈزۈنۈ
يارىدا كىسيب سوروشدو:

– كىمدىن بىت ائدىرسىن؟ هانسى دوستومۇ نظرده توتورسان؟
كريم اونلارا طرفە گلن اليىھ باخاراق
دئىدى:

– دوستون ھمزە نى دئىيرم ده... عاغىل درياسىنى.
حىكىمت گولومسە يىب دئىدى:

– ائله دئمە، او، ساوادلى اوغلاندىر. بعضى غريبە ليكلرى اوندا موشاهىدە ئىتمك
اولور. ايندى نە حقوقا چىخارىپ؟
كريم غضبلە حىكىمتى سوزە رك دئىدى:

– داها نە ائدە بىلر؟ دئىير كى، مىرزە جليل "اولور" پىئىسىنى بئلچىكا
دراما تورقۇ موريس مئتئرلىنكىن پىئىسىندەن كۈچوروب. مئتئرلىنكىن ده اثرينى
گاھ "موقدس اىورگەننىن سوقۇتو" ، گاھ دا "موقدس آنتۇنى نىن مؤعجىزە
سى" آدلاندىرىر.

حىكىمت اشىتىدىكلىرىنە اينامىيىب دئىدى:
– اولا بىلمىز... ھمزە چوخ ساوادلى اوغلاندىر. ھم اۋۇز ادبىاتىمىزا، ھم ده كى،
دونيا ادبىاتىنا درىندەن بلدىر. اينامىرام كى، ائله بىر فيكىر سىسلندىرە.

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

همزه ايله آراسى ياخشى اولمايان الى صؤحبتىن ندن گئتدىيگىنى دقىق بىلمە سە دە، همزه نين آدینى ئاشىدېب دئدى:

— همزه دن نە دئسن چىخار. پولدان اۇترى...

حىكمت على نين اوزونو اونلارين صؤحبتىنە قاتماسىنا آجىغى توتوب دئدى:

— خئىر اولا، يويولمامىش قاشيق كىمى اوزونو نىيە اورتاييا آتىرسان؟ سىندەن همزه حاقىندا سوروشان اولاندا فيكىرىنى بىلدىرسىن.

على حىكمتىن سۈزلەرىندەن پىرت اولوب جاواب وئردى:

— سن دە دانىشىغىينا فيكىر وئر...

كرييم اونلارين مباحىثە سىنى كىسمك اوچون دئدى:

— بالاجا اوشاق دئيىلىسىنىز. مباحىثە نى كسىن. سونرا اوزونو حىكمتە توتوب سۈزۈنە دواام ائتدى:

— بو موريس مئتئلىك آتئىست موقعلى بىر اينسان كىمى تارىخده تانىنir. گويا بو دراماتورقون، داها دوغروسو بىلچىكا دراماتورقونون دئىيلەن اثىرى ۲۰ عصرىن اوللەرىندە پولتاوا تئاترى طرفىنندەن صحنه لىشدىرىلىر. قاسترولا چىخىمىش تئاتر طرفىنندەن اول روسىيادا، سونرا دا طىفلىسىدە بو پىئىس گؤسترىلىر. رحمتلىك مىرزە جليل دە بو پىئىسى گۈرۈر، اوندان تاثىرلە نىر و سونرادان او اثرى بوتۇنلوكلە "اولولر" اثرينە كۈچورور.

حىكمت كرييمىن دئدىكلىرىنە تعجوبىلە نىب سوروشدو:

— اونو كىيم دئىيىب دئدىن؟

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

على حىكمته ساتاشماق اوچون دئدى:

– همزه دن باشقا كيم دئيه بىلر كى؟ حىكمت عليةه فيكير وئرمە يىب دئدى:

– كريم، دئدىكلىرىن هئچ عاغلىما باتمير. بو نئجه اولا بىلر؟

كرىم عليةه، سونرا دا حىكمته باخىب دئدى:

– همزه نىن دئدىكلىرىندىن بئله چىخىر كى، بال كىمى ده اولا.

سونرا سوالا سواللا جاواب وئردى:

– نىيە دە اولماسىن؟

على دوستلارىنى سوزوب دئدى:

– همزه ايندى اوتاقدا دوستلارى ايله جليلى آسيب كسىرلر. گئدك قولاق آساق. تارىخى اولا يىن جانلى شاهىدى اولا.

كرىم حىكمته باخىب چىگىنلارىنى چكە رك:

– على حاقلىدىر. بلکە گئدك؟ اونلارين تارىخى مباحىثە لرىنە قولاق يولداشى اولا – دئدى.

كرىم جاواب گۆزلمە يىب سورعتلى آددىملاڭلا اوتاغا طرف گئتدى. حىكمتله على ده سىسىز-سمىرىسىز كريمىن آرخاسىنجا آددىملادىلار. اونلار اوتاغا داخل ئىلاندا اوتاقدا گرگىن مباحىثە گئتىرىدى. همزه عصبى حالدا قىشقىرىرىدى:

– سىز نئجه آدامسىنىز؟ مىرزە جليل "اۇلولر" يىنى محض بئلچىكالى يازىچى مورىس مئئرلىنكىن پىئىسىندىن ئىننىلىككە كۈچوروب. مىرزە جليلىن اثرى كۈچورولمە دىر.

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

اسد الينى يئللە يىب دىللىنىدى:

— ياخشى دا همزە... يئنە فيلوسوفلوق ائتمە-يىن توپ... سنين "اولولر" ئى پلاگىيات آدلاندىرماغىن مىززە نىن علئىه اينه قارشى آچىقلامادىر. موريس مئئرلىنكىن "مقدس اىورگىنىن ظهورو" آدى اثرى يوخدور. مىززە جليل مئئرلىنكىن اولمايان اثريندن نىچە كۈچورە بىلر؟ يوخودا گۇردوبۇنو گلىپ بىزە ناغىل دانىشما...

همزە اسده جواب قايتارماق اىستە يېرىدى كى، كريم اونون سۆزۈنۈ آغزىندا يارىمچىق كىسە رك دئدى:

— آى همزە، موريس مئئرلىنكىن «مقدس آنتونى نىن مۇعجىزە سى» يعنى «الئە ميراجلىئە دئە سايىت آنتوينئە» اثرى ايلە «اولولر» ئى موقايىيسە ائتمك و ياخود اوندان اوغورلوق اولدوغۇنو دئمك، بىر قدر غىرى-دقىق ياناشمادىر. اۆزو دە، ۱۹۰۹-جو ايلە قلمە آلينمىش و ۱۹۱۶-جى ايلە دە صحنه يە قويولموش بىر اثرى بئله سوچىلاندىرماقدا مقصدىن ندىر؟ اصلىنده مئئرلىنكىن دە بو اثرين سوۋەتىنىنى هانسىسا روایىتنىن گۇرتۇرولدويو سۈйىلە نىلىر. ۱۶ عصردىن باشلاياراق كاتوليكلەر پروتىستانلىر آدلانان دىنى جريانلار آراسىندا موباريزىلە باغلى بىر روایتىدىر.

همزە كريمى باشدان-آياغا سوزوب دئدى:

— سن بونلارى بىلمىزسىن ائھ...

— نىيە كى؟ — دئىيە كريم همزە نىن اوزرىنە گىتتى.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

كريمىن همزە نىن اوزرىنە گئتىدىگىنى گۈرن حىكىمت جلد اونون قولوندان
توتوب دئدى:

— كريم، اونون اوچۇن ديمز.

سونرا همزە دن سوروشدو:

— بلکە فيكىرلىرىنى ايشاتلايان فاكتلار گؤسترىن. روسلاarda بئله مثل وار،
"سلېشىت زوون، نۇ نئە زنائت اوتكودا اون ". ايندى سن ده بىر سۆز
أشىيەتىمىسىن، آما بىلمىرسىن كى، معناسى ندىر.

همزە اوتاقداكىلارى سوزوب باشىنى بولاياراق دئدى:

— بئله سىنيز ده...

على رىشخندىلە همزە نى سوزوب دئدى:

— نئجييىك؟ سىنин كىمى كويە گئدن دئيىلىك؟ همزەاليه جواب وئرمە يىب
دئدى:

— مئئرلىنك بو پىئىنى ياردىجىلىقى نىن داها يئتكىن واختى قلمە
آلماشىدىر. بو دئور مئئرلىنلىكين رئالىزمه ياخىنلاشىمىسى، حىيات گىرچىلىكلىرىنى
كارىكتورىك جەھتلەر چاتدىرىمىسى ايلە ياددا قالىر.

على قاشلارىنى چاتىپ تعجوبلە همزە يە باخدى. سونرا ماراقلا سوروشدو:

— كارىكتورىك نە دئمكدىر؟

همزە عليه جواب وئرمە يىب سۆزونە داوم ائتمك اىستە يىنده حىكىمت
دىللەندى:

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

– همزه، بوش-بوش سۆز دئمكىنسە، اساس مطلبە كېچ. سەن مئتەرلىكىن
هانسى اثىرىدىن بحث ائدىرسەن؟ اثىر ئادىنى چك گۈرك. شخصن باشا دوشىمە
دىيم هانسى اثىر ئادىنى اوخويوب بىزە دقىق معلومات اۇتۇرورسەن...

– آى همزه – دئىيە جمالدەن دىللەندى، – اصليندە همزه يە مىننتار
اولمالىيىق قارداش. سەن مىرزا جليلى مئتەرلىكىن پلاگياتلىق ائتدىگىنى اىرە
لى سورمكلە، اىستەدادلى قلم اوستادى نىن قوقولون تاثيرىنده اولماسى كىمى
يايغىن تصوورلىرى دارماداغىن ائتمىش اولدۇن. ھم دە...

على يئرپىندەن دىللەندى:

– جمالدەن، آخى واختى ايلە مىرزا نىن قوقولون تاثيرى آلتىندا اولماسى
ايدئىاسى نىن طرفدارلارىندان بىرى دە ئەلە همزه نىن اۋزو ايدى. نە تئز ياددان
چىخارتمىسىنىز؟

جمالدەن گولومسە يىب دئدى:

– ياددان چىخمايىب، آى على. ھر شئى ھامىنин يادىندا دىلەن. سۆزۈمۈن جانى
اودور كى، سەن دئمە مىرزا تك قوقولدان دئىيل، ھم دە قرب ادبىاتى نىن تاثيرى
آلتىندا اولوب. بىلە مباحىتە لرىن آچماغانىن نە معناسى وار؟

همزه ناراضى-ناراضى دىللەندى: – ائە! سىز نە قويوب، نە آختارىرسىنىز.

– همزه، نە آختارىمالاپىق؟ سىمۇولىزىمین نومايندە سى اولان مئتەرلىكىن
يارادىجىلىغىندا مىستىزم، فاتالىزم اساس يېر توتور. اونون «مقدس آنتونى نىن
مۇعجىزە سى» پىئىنده آنتونى مير-زە جليلىن «ؤلولر» يىنده كى شىيخ
نژرللاھ كىمى فيرىلداقچى و مکرلى دئىيل. مىرزا جليلىن كئفلى ايس-گىندرى

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

نىشوللاھين فيريلداغىنى ايفشا ائدىر. كئفلى ايس-گندر ياشادىغى جمعىتىلە بارىشمىر. مىرزە جليل كئفلى ايسگندرىن دىلى اىلە خستە جمعىتىن داخىلى عالمىنى گؤسترير. مئئەرلىنكىن پىئىىنده ايسە اينسانىن عالى حسلرى نىن، سادە موناسىبىتلرى نىن مكىر، نفس كىمى حسلرلە ئىبىجرىشىدىگى گؤستريلir. مىرزە جليل ايسە جەھالتى ايفشا ائدىر. مىرزە جليل مئئەرلىنكىن فرقلى اولاق، مكىرى يوخ، جەھالتى قابارداراق اوخوجوسونا چاتدىرير. بىر شئىي باشا دوشە بىلمىرم... دوغرودان بو قدر آوامسىنىز. سىزلىر ادبىيات ساحەسى اىلە مشغۇل اولان موتخصىصلىرىسىنىز. مگر بىلمىرسىنىز كى، " سياحت ائدن سوۋەتلەر " وار. روسلار بونا " برودياجىبىئ سوۋەت " دئىيرلر. " سياحت ائدن سوۋەتلەر " دونيا ادبىياتى نىن اينكىشاف تارىخييندە اۆزۈنۈ گؤسترەمىشىدى و گؤسترەمكىدىر. اونا گۇرە ده مىرزە جليلين اثرينى پلاگىيات حساب ائتمك اولماز. دانىمار كالى هارالد بئرقىتىدىن قلمىنە مخصوص و كىلسە نىن تنقىدىنە يۈنلەن " موقدس ابورگى ئىن ظەھورو " آدلى كىسکىن ساتираلى رومان ۱۹۱۹-جو اىلده " موقىسلر فابريكى " آدى اىلە يازىلىپ، ۱۹۲۴-جو اىلده ايسە «مقدس يورگىن بايرامى» آدىيلا س سرى-دە نشر ائدىلىپ. بو اثرين سوۋەتتى " اولولر " ين سوۋەتتىنە چوخ بنزە يېر، اوخشار مقاملار دانىلمازدىر. آنجاق اثرلىrin يازىلما تارىخلىرىنە دىقت ائتدىكىدە ايللر آراسىنداكى فرقىر نظرە چارپىر. تام امينلىككە دئىيە بىلىرىك كى، منطىقلە مىرزە جليل يوخ، عكسينە، هارالد بئرقىسرەت پلاگىياتلىغا يول وئىرىبمىش. رضا او توردوغو ماسانىن آرخاسىندان دوروب ھمزە يە ياخىنلاشدى. الىنى ھمزە

نىن چىينىنە قويياراق دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– همزە، بو ھنگامە نى قالدىرىماقدا مقصدىن ندىر؟ مىرزە جليلين "اولولر" اى
اولولر جمعىتىنى اىفشا ائدن كاميل اثردىر.

سونرا الىنى همزە نىن چىكىنلىرىندن گۇئتىرۇب دئدى:
– مىرزە جليلين اوزو قىيد ائتدىگى كىمى، "اولولر" اثرىنده قلمە آلينمىش
حادىثە قاراباغدا باش وئىپ. اىرده كى شىيخ نشووللاھ و شىيخ اھ-مدىن
پروتوتىپلەرى بەھايلىگىن بىر قولو اولان شىيخىھ طریقى نىن عوضولىرىدىر.
ايسلامدان قوپاراق، ۲۰ عصردە يېنى بىر دينه چئورىلىن بەھاي جىنگىيياتىنى
ايسلاما قارشى آتئىست آللە چئويرمىش اكتر مىرزە جليل طرفدارلارى يازىچىنى
بوتلشدىرىرىلر. آما جليل مەممەدقۇلۇزادە نىن بعضا اىفراطلى تىقىدى رئالىزمى بو
گونون ادبى معىارلارى ايلە يالنېز يېرىتىق قالوشو خاطىرلادىر.

سونرا او تاقداكىلارا او زونو تو توب دئدى:

– آنلا دينىزمى؟ نە دوشمو سونۇز ھمزە نىن اوستونە؟
على ايستەھزا ايلە اول رضانى، سونرا دا ھمزە نى سوزوب دئدى:
– حالال اولسون سىزلىرە. داي سىزلىرە سۆزۈم يوخدور.
ھەچ كىسىن سىس چىخىمادىغىنى گۇئىرۇب سۆزۈنە دوام ائتدى:
– بئله آوام اولدوغۇنۇزا گۇئە علمىمىز بىر گوندە دىر. سىزى كىمى ضىاليسى
اولان خالق گئتسىن دىرى-دىرى تارىخىنин، مدنىيى نىن، ادبىياتى نىن
اوستوندىن خط چكىسىن.

هامىنinin يېنه سوسىدۇغۇنۇ گۇئىرۇب حىددەتلەنى، عصىي حالدا قىشقىرماغا
باشلاڭادى:

سالیده شممد قیزی، دیونیسین غلبه سی

– او " پلاگیات " لیقدان سیز ده ائدین ده... آی همزه، آی رضا... او جوره اثر یازین. یازا بیلرسینیز؟ طبیعی کی، یازا بیلمزسینیز. میرزه جلیلین " اولولر " او قدر اوریژینالدیر کی، اونون هانسیسا اثردن پلاگیات اولدوغونو ایدیعا ائتمک دوزگون دئییل. یازارلارین بیر-بیریندن تاثیرلنمه سی، اثرلارین سوزئتلری نین بیر-بیرلرینه بنزرلیگی یازارلارین یارادیحیلیقلارینا کؤلگه سالا بیلمز. یازارلارین بیر-بیریندن بحرله نیب اثر یازماسی پلاگیاتلیق دئییل. سه نین دئدیگینی نظره آلساق، اوندا فضولی " لئیلی و مجنون " اثربنی نظامیدن اوغورلا ییب؟ ایستر بیزیم ادبیاتدا، ایستر سه ده دونیا ادبیاتیندا بو جور حادیثه لر چوخلوق تشكیل ائدیر. بو دا کی، طبیعی بیر پروسئس کیمی نورمال قبول ائدیلیر. بئرنارد شو وورغولامیشدیر کی، پیئس یازماگین ایکی پرینسیپی وار. يا اوزون کشف ائتمه لیسن، يا دا دیگریندن گؤتورمه لیسن. اوزونو ده دیگریندن گؤتورنلردن حساب ائتمیشدیر.

سونرا اوزونو همزه يه توتوب دئدی:

– همزه، بايقادان سوسوب سیزلرین بوش-بوش مباحثیته لرینی دینله يیرم. دئیرسن کی، مئئرلینکین " مقدس ایورگئنین سوقوطو " آدلی اثری اثربن اوللرینده روسييایا دا گلیب چیخیر. بونو پولتاوا تئاتری صحنه لشديrir. سونرادان تئاتر بو تاماشا ايله قاسترولا چیخیر، بوتون روسييانی شهر-شهر دولاشير. ان نهايیت، طيفليسه گليرلر. يانيلميرامسا، ۱۹۰۷-جي ايلده صحنه يه قويولاركى میرزه جلیل بو پیئسی گئورور و سونرادان او اثری بوتونلوكله " اولولر " اثربن کؤچورور.

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

همزه اوزونوالييە توتوب دئدى:

— دئمىشىم، يىنە دە تکرار ائديرم. سىز مئئرلىنكىين درامىنا دا باخىن، "اولور ھە. موضوعو اورادان گۇئتۈرۈلۈپ. سوۋەت، دراما توરۇنى خەط، كېچىدىلەر ھە شەئى مئئرلىنكىن اوغۇرلانىب. بو پىئىس چوخ مشھور اولوب. ۲۰ عصرىن ۲۰-جى ايللەرده اونون سوۋەتى اساسىندا سىسىز فيلم دە چكىلىمىشدى. جليل مەممەدقۇلۇزادىن مەممەدقۇلۇزادە "اولور" دە يالنىز آدلارى دىيшиشىب. جليل مەممەدقۇلۇزادىن بۇتون ظارافاتلارى و كارىكاناتوارلىرى دا پلاگىياتدىر. او، روسييانىن قزئىت و ژورناللارينى موتالىيە ائدردى، اورادان دا ترجمومە ائدىب كۈچورىدى. اونون ياردىجىلىغىندىا هەنج واخت اورىزىناللىق اولمايىب. منىم دە موقعىيەم بودور كى، مىرزا جليل هەنج واخت اورىزىنال اولمايىب. اونون فعلىئەتونلارى دا روس فعلىئەتونلارىندان كۈچورمىدىر. " ملا نصرالدین روسييانىن ساتيرىك ژورناللارىندان اىقتىباس و ترجمومە دىر.

على اوقدۇنوب همزه نى دىقتىلە سوزمە يە باشلادى. سونرا سۆزۈنە دوام ائدىب دئدى:

— بو دئىيگىن جىنگىياتلارا اۆزۈن اينانىرسان؟ مئئرلىنكىين " موقدس اىورگئىن سوقوطو " آدلى اثرى اولمادىغى نظرىنە چاتدىرىيلىدى، آى همزە بى. مئئرلىنكىين ۱۹۰۳-جو اىلده قىلمە آلىنمىش اىكى حىصە لى " موقدس آنتونى نىن مۇعجىزە سى " آدلى درام اثرى اىلک دفعە ۱۹۰۶-جى اىلده تاماشايقا قويۇلوب. يىنى "اولور" اين يازىلدىغى تارىخى دؤوردن اوج ايل اول. طېفلىسىن قاسترولا گىلمە سى و بورادا نۇ-مايىش ائتدىرىيلىپ-ائتدىرىيلىمە مە سى بارە سىننە

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

دە هئچ بىر معلوماتىم يوخدور. چوخ تأسوف ائدىرىم كى، بو حاقدا فاكتا مالىك دئىيلم. او دؤورون قزئتلرىنده يقين كى، بو حاقدا معلوماتلار اولماش اولماز، بلکە دە هئچ بىر معلومات يوخدور، بونو دا يالنىز اولو يارادان بىلىر. بو فاكتى تئاترشناسلار و يا ميرزه جليل ياردىجىلىغى ايلە مشغۇل اولان تدقىقاتچىلار آراشىدا بىلەرلە. اونا گئۋە كى، ھە علمى سوا لا علمى جاواب وئىلەمە لىدىر. علمى جاواب ايسە موعىن تدقىقاتىن گئدىشى نتىجە سىندە الە ائدىلە بىلە.

حىكىمت درىندىن نفس درېب الىيە دئى:

— على، سىنىلە راضىلاشماق اولار. نصرالدین نىن توخوندوغو سۈزىت مسلە سىنىه گلىنجە ايسە، دوغرودان دا ادبىاتلاردا بىر-بىرىنە سياحت اىدن سۈزىتلەر اولوب. يىنى بىر خالقىدان او بىرى خالقا كىچىپ. آنجاق كىمدىن كىمە كىچىمە سى دە بعضا قارانلىق قالىر. مىلەن، اورتا عصرلەدە ياشامىش بىدۇغۇز زمان ھەمدانى نىن " موصولىيە " مقامە سى فيكىريمىزە عيانى ثوبوتدور. اونو دا قىيد ائدىم كى، اونون آذربايجانلى اولوب-اولماماسى حاقىندا موباحثە لر اولموشدور. موعاصىر دؤوروموزدە گئنىش تانىنمايان، يالنىز دار چىرىپ دە، يعنى موعىن مۆتخصىصىلر طرفىنдин تانىنغان بىدۇغۇز زمان ھەمدانى ادبىاتدا مقامە ژانرى نىن ياردىجى كىمى تبلىغ اولونمايدىر. تأسوف كى، ادبىاتىمىزدا نە بىدۇغۇز زمان ھەمدانى تانىنیر، نە كى، مقامە ژانرى... خولاصلە... كىچىم اساس مطلبە. مطلبىن كىنارا چىخساق، گرگ اوندا گونلرلە صۈحبەت ائدك. بىدۇغۇز زمان ھەمدانى نىن آدىنى چىكمىدە مقصىدىم او دور كى، بو كىشى نىن قىلمە آلدىغى اثرين سۈزىت خطى ايلە ميرزە جليلىن اثرى آراسىندا او خشارلىق وار. بىدۇغۇز زمان ھەمدانى نىن قىلمە آلمىش اولدوغو

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

اثرده عیسى بن هيشام و ابوفتاح ايسگندر آدلی شخصلر موصول ويلايتى نين
كندلرى نين بيريندە فيرييلداق ايشلتىمىشدىلر. كندىن خورافاتچى اهالىسىنى اولو
ديريلتىك علمىندىن خبىدار اولدوقلارينا ايناندىرىمىشدىلار. بونون سايىھ سىنده ده
كندىن باكىرە قىزلارى ايله ائولىنمك آدى ايله الله كىچىرىيلىر. كندلىرىن ده
اولان-قالان وار-دؤولتلىرىنى الله كىچىرىب كندى خلوتى ترك ائدىرىلر.
حىكمت دېقتله اوно دىنلە يىش يولداشلارينى سوزە رك صۇجىتىنى
يئكونلاشدىرماق مقصدى ايله دئدى:

- گۈروندويو كىمى، بدیع الزمان همدانى نين نقل ائتدىگىم اثىرى مىرزە
جليلين "أولولر" يىنى خاطىرلادىر. "أولولر" يىن سوژئى گۆزوموزدە جانلانىر.
باياقدان دېقتله صۇجىتى قولاق آسان و حىكمتله راضىلاشدىغىنى بىلدىرمك
مقصدى ايله ايس-مايىل دىللەندى:

- حاقلىisan حىكمت. مقامە ۋانرى دونيا ادبىياتىندا دا اىستىفادە ئەدىلىر. مىلن،
روس منبعلىرىنده "پلتووسكایا نووئللا" كىمى تقدىم ئەدىلىر. مقامە ۋانرىندا
قلمە آلينمىش اثرلرده اثرين پىرسوناژلارى خىلافتىن موختليف گوشە لرىنە سفر
ائدىرىلر. آما خىلافت داغىلىدىقдан سونرا نادىرە يىنى لطيفە ۋانرى اينكىشاف
ائتمىش-دىر. مقامە و نادىرە ۋانلارى سادجه ادبى حادىتە اولمادىلار... ھمچى نىن
دە، ادبىاتدا يازىچىلارى پلاگىاتلىقدا او قدر گوناھلەندىرىيبلار كى... مىلن، مىرزە
عبدالرحيم طالىبىوون "كتاب يوكلو ائششك" اثىرى اول ۲ عصردە ياشامىش
آپولئىن "قىزىل ائششك" رومانىندان اقتباس اولوندوغو فرضىيە سى اىرە لى
سورولموشدور.

سونرا باشىنى بولايلاق دئدى:

- همزه، دئيرىسن كى، ميرزه جليل "اولولر" ده يالىز آدلارى دىيшиپ، ظارافاتلارى و كاريكتورالارى دا پلاگياتدير، فعلېئتونلارى دا روس فعلېئتونلاريندان كۈچورمه دير؟ "ملا نصرالدين" روس ساتيرىك ژورناللارى نين ترجمومه سيدىر؟ على نين سۆزو اولماسىن، بو دئدигىن جفنگىياتلارا اۋزون ايانىرسان؟ ھامىمىزا ياخشى بلىدىر كى، "ملا نصرالدين" ژورنالى اۋزوندىن سونرا ادبى مكتب ياراتدى. ملا نصرالدين خوجا نصرالدين، خواجه نصرالدين آدى ايله تكجه بىزىم ادبىياتدا دئىيل، فارس، اوزبك، توركىر، توركمىنلر، شىمالى قاقدار خالقلارى و دىگر خالقلارين ادبىياتىندا اۋزونون درين معنالى، دوزلۇ لطيفە و حىكىمتلى سۆزلىرى ايله تانىنيردى. بو اىنسانىن خالق آراسىندا سئوپىن لطيفە- لرى نئجه اقتباس اولونا بىلر؟ آى همزه، ادبىاتلا مشغول اولان ھر بىر تدقىقاتچى چوخ گۆزل بىلير كى، لطيفە ژانرى چوخ قدىم زامانلarda يارانمىش ژانردىر. "كليله و ديمنه" دن توتموش تا بو گونوموزه قدر زنگىن اينكىشاف يولو كئچمىشىدىر. خالق ايدراكى ايله زنگىن اولان ملا نصرالدين لطيفە لرىنى ميرزه جليل نئجه روسييانىن قىئت و ژورناللارينا باخىب و اورادان ترجمومه ائدىب كۈچوره بىلدى؟ ميرزه جليل نشر ائتىرىدىگى "ملا نصرالدين" مجموعه سىنده چاپ اولونان بوتون يازىلار كۈچورولمه دير؟

همزه اسماعىلى سواللا دولاشدىرماق مقصدى ايله دئدى:

- تارىخى شخصىت اولوب-اولماماسى موباحثه لى اولان بىر كىسىن منه مىثال

چىڭىمك گولونج دئىيلمى؟

اسماعیل ایستئهزا ایله همزہ نی سوزہ رک جاواب وئردى:

- گولونج سنین ملا نصرالدین حاقیندا معلوماتسیز اولماگیندیر. بعضی منبعلرده ملا نصرالدین نین ۹ عصردہ هارون الرشید واختیندا، بعضیلریندہ ۱۲ عصردہ سلجوق حاکیمیتی ایللریندہ، بعضیلریندہ ایسه ۱۳ عصردہ مونقول ایستیلاسی ایللریندہ، بعضیلریندہ ۱۴ عصردہ امیرتیمورون حاکیمیتی دؤوروندہ یاشاماسی وورغلانیر. عمومیتلہ، ملا نصرالدین نین ۹-عصرلہ ۱۶ عصرلر آراسیندا یاشاماسی حاقیندا مولا حیظہ لر سؤیلہ نیلیر. مثلن، روس آکادئمیکی و. قوردلئوسکی ملا نصرالدین نین ۱۲ عصردہ یاشادیغینی بیلدیریر. بئله بیر فرضیه ده وار کی، ملا نصرالدین محض ماراغا رصدخاناسی نین بانیسی، عالیم، آسترلونوم خاجہ نصرالدین طوسیدیر. بیز موضوعودان اوزاقلاشیب ملا نصرالدینی مذاکره ائدیریک. آنجاق منیم فیکریمجھ، ملا نصرالدین نین پروتوتیپی اولمامیشیدیر. اونون لطیفہ لری خالق طرفیندن یارادیلمیشیدیر. آما بیز نی قویوب نیی موباحثہ اوبیئکتینه چئوبرمیشیک.

اسماعیل همزہ نین اونا ترس-ترس باخدیغینی گؤروب دئدی:

- آی همزہ، ملا نصرالدین مسله سینی اورتایا سالماقلا میرزہ جلیل مسله سینی ائرت-باسدیر ائتمک ایسته یېرسن؟ سؤزون قیصاصی، فیکریمی یئکونلاشدیراراق دئیرم کی، میرزہ جلیلین داهیلیگی اوندادیدر کی، او، ھم شرق، ھم غرب، ھمچی نین روس ادبیاتلاری نین کامیل بیلیجیسی اولموشدور. اۆز یارادیحیلیغیندا دا میللی ادبیاتیمیزین عنعنے لرینی اساس گؤتوره رک بو ادبیاتلاری سینتئز ائده رک، ینی باشقما خالقلارین مدنیتلریندہ کی ان یاخشى

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

عنونه لرى عوضۇ شكىلده بىرلىشىرىپ اوخوجوسونا چاتدىرىماغا نايىل اولا
بىلمىشدىر. اوナ گئرە دە سىندىن دە، مىندىن دە، ينى طرفدارلارىندان دا، علئىھ
دارلارىندان دا اونلار طرفينىن هەچ واخت فتح ائدىلمىھ جك اوجالىقدا داييانىر.
اونونلا اۆز آرانداكى فرقى گئرسن ياخشى اولاردى...

۲

كريم بارماقلارى ايلە ماسانى دؤيىجلىرك دئدى:
- اشرف، خبرىن وار سرور جامال " كور اوغلو " داستانىنى يىخىب
سورويوب...

اشرف باشىنى بولايقارق دئدى:
- يوخ، خبرىم يوخدور... اونون " كوراوغلو " داستانى ايلە نە ايشى وار؟
" كوراوغلو " هارا، او هار؟
كريم گولومسە يىب دئدى:

- ائە... سەنین دە كى، هەچ نىن خبرىن اولمۇر دا قارداش...
اشرف دوستونون ناراضىلىغىنى باشا دوشىمە يىب تعجوبلە سوروشدو:
- نېيلگىم؟ سەنین كىمى كولت.از-دا، كوليس.از-دا، داي.از-دا داها نە بىلىم نە
لرى ايزلىمیرم كى...

سونرا كريمىن قارشىسىنداكى چايىن سوپىدوغۇنو گئروب دىللەندى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– چايىنى سوپوتما. اىچ. دردىنى ده دانىش، خىردار اولاق. ئەلە بىل سەنن
اوچون مونججىمەم، ھەۋەئىلىق دەندى: كەرىم باشىن بولاياراق دەندى:

– بىر پارتىيَا صدرى وار، عاغلىنا گلە نى دانىشىر. بو دفعە كى موصاھىبە لرى
نین بىرىنده او، دئىير كى، كوراوغلو كومىك قەرماندیر.
اشرف قىميشاراق دەندى:

– دئىير دئسىن. جانى ساغ اولسۇن. بىس سەن نىيەھە عصېلشىرسەن؟
كەرىم تعجوبلە اشرفى سوزوب دەندى:
– آنلامادىم؟ جىدى دئىيرسەن؟ نئجه يىنى نىيەھە عصېلشىرسەن؟ دئىير كى، بو
داستان گويا اينسانلاردا قەرمانلىق روحۇ فورمالاشدىرىمیر.
اشرف دوستونا ساتاشماق اوچون سۆزۈنۈ كىركە دەندى:
– بىس نە فورمالاشدىرىرى؟

كەرىم دوستونون اونونلا مزلنديگىنى گۈرۈب دەندى:
– ياخشى دا... ظلارفاتىن يئىridir؟ دئىير كى، گويا داستانىن بىر چوخ قوللارى
سووئەت حەكومتى واختىندا تاپشىرىقلا يازىلىپ.

اشرف دوستونا ساتاشماق اوچون دىللەندى:
– دلىدىن دوغرو خېر، بونا دئىرلر. بلکە حاقلىدىر. سەن نىيەھە او دقىقە رئاكسىيە
ۋئىرەنسەن؟

كەرىم سوپوموش چايدان بىر-ايکى قورتوم اىچىپ
دەندى:

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

– نە حاقلىدىر؟ سەن منى، روس دئمىشكن، "نىپەرىبىواي" ، قولاق آس.

اشرف گوناھ ايش گۈرموش آداملار كىمى چىينىنى چكىب دئدى:

– ياخشى، سەن دئين اولسۇن.

سونرا اوزونە جىدى گۈركەم وئرىپ دئدى:

– بويورون، دىنلە يېرم. كرييم اشرفە باخىب دئدى:

– منه دىقتىلە قولاق آس. دئىير كى، اليازمالار فوندوندا ساخلانىلان داستانلا
الىيمىزدە اولان داستان آراسىندا هەنج بىر علاقە يوخدۇر. داستانىن قوللارى نىن
مۇلىفلىرى دە گويا بىللىدىر. دون-يانىن هەنج بىر ئۆلکە سىننە خالق قەرمانى
عەمرو-نۇن سونوندا اكىنچىلىكىلە مشغۇل اولمۇر، قەرمانلىقدان كۈنۈلۈ ايمتىناع
ائتمىر. بىر اينسان قەرمانلىقدان ايمتىناع ائدىب، اكىنچىلىكىلە مشغۇل اولاورسا بو
نەجە خالق قەرمانىدىر؟ جاماتىن اكىنچىسى قەرمان اولاندا، بىزىم قەرمانىمiz
اكىنچى اولور. كوراوغلو يادئلىلەر قارشى موبارىزە آپارمايىب. او، نەجە خالق
قەرمانىدىر كى، بىر نفر يادئلىلە قارشى ووروشمايىب. "كوراوغلو" داستانىندا
اساس مقصىد تورك ايدارە چىلىكىنە، سولطانلارا، پاشالارا قارشى نىفترت ياراتماق
اولوب.

اشرف دوستونو دىقتىلە سوزوب باشىنى بولادى. ناراضى-ناراضى دئدى:

– سەنин سرور جاماللا نە ايشىن؟ بىم ھە دئىيلەنە ئاكسىيىا وئرمك گىركىدىر؟

ھەرە نىن بىر دوشونجە سى وار. ھامىنى عئىنى جور فيكىرلىشمە يە مجبور ائدە

بىلمىزىن كى؟ ايندى دئموكراتىيادىر. كىيم نە اىستە بىر دئىير، نە اىستە بىر

ائدىر... سۆزۈن قىصاصى، سۆز آزادلىغىدىر، كرييم، سۆز آزادلىغى... بونو بىر دفعە

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

لیک آنلا آنلا کى، جانين راحات اولسون. يوخسا، آى بو بئله گئتدى، آى بو بئله دئدى، بو دا بونو... .

كريم عصبي حالدا اشرفه باخيب اودقوندو. سونرا دوداقلارينى ديشليه رك دئدى:

— من سنى آنلايرام، سن بئله صؤحبتلردن بئزميسن آرتىق. آما منى ياندېرىپ تۈكىن سرور جامالىن دئدىكلىرىدىر. دئيىر كى، دونيانين هئچ بير اولكە سىنده كوراوغلو كىمى قىرمان يوخدور. بو جور قىرمانين روحو ايله مىلتى تربىيە ئىتمك اولماز. كوراوغلو دئيوشىمك، ووروشماق يئرينه آتىنا يالوارىر. آشيق پالتارى گئىينىب حسن خانين مجليسىنە گئىر. او قىرمان كىمى موباريزه آپارمیر. كوراوغلو هر راستلاشدىغى دلىيە دميرچى اوغلونا، توپداغىدانا، كورد اوغلونا، دلى حسنه مغلوب اولوب. ائله بير دلى اولمايىب كى، اونا قالىب گلسىن. بىرى باسىر سويا بوغور، بىرى باشىنى كسىر، قىشقىرىپ يالوارىر كى، اولدورمگىن منى، من كوراوغلويا. اونون آنجاق بير قىرمانلىيغى وار. قارى يئددى قازان آش بىشىرىپ، او دا ھامىسينى يئىيب قورتارىر. يئگانه قىرمانلىيغى بودور. كىچل ھمزە دە عاغىل و باجاريغينا گۆره اوندان قات-قات اوستوندور، عاغىلىيدىر. كوراوغلو عاغلينا گۆره كىچل ھمزە يە، قول گوجونە گۆره ايسە دليلرىنە مغلوب اولان بىرىدىر.

اشرف الى ايله آلنинى توتوب دئدى:

— منى عمللى-باشلى يوردون، ائه... باشا دوشمورسۇن كى، سون دۈورلر كوراوغلويا موناسىبىت تامامىلە دىيшиپ. مثلن، كرامت بئيو كچۈلۈن «چۈل»، ايلقار فەمى نىن «قارغا يوواسى» رومانلاريندا كوراوغلو حاقىندا خالق داستانى

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

دئكۈنستروكسىيايا اوغرادىلىپ، ينى قبول ائدىلەمىش كوراوغلو تامامىلە فرقلى تقدىم ائدىلىپ. ايلقار فەھمى نىن دە، كرامت بؤيو كچۈلۈن رومانلاريندا كوراوغلو يالتاق، قورخاڭ تصویر ائدىلەمىشدىر. عكسيئە اولاراق، كئچل ھمزە موثبىت قەھرمان كىمى، ينى دوستلۇغا اعتىبارلى بىر اينسان كىمى تقدىم ائدىلىپ. سەن جانىم، دور گۈرك، بىر تمىز هاوايا چىخاڭ. سونرا ياخشى بىر يئر تانىيېرام، چوخ دادلى يئمكلەر بىشىرىيلر. بايقادان روحومۇزو دوبۇردوق، گۈرونور آجلىغىمېزىن قارشىسىنى آلا بىلمە يىب.

كريم اسنه يىب دئدى:

— ايستى دە منى الدن سالىپ. بىر ياندان دا منى يو خو باسىر. نە ياتاردىم...
اشرف آياغا دوروب اطرافيينا نظر سالدى. سونرا ھله دە اوتوران كريمه باخىب دئدى:

— سەن منىم جانىم دور، هاوايا چىخاڭ. منى دە يو خو باسىر.
كريم درىندەن اسنه يىب آياغا دوراراق سوروشدو:
— هارا؟

اشرف كۈينگىنى دوزلە رك دئدى:
— دئمىشىم دە... ناھارا...

***

اشرفلە كريم يولدا عاقىلە راست گلدىلىپ.
عاقىل كۈنهنە دوستلارىنى گۈرۈپ ياخىنلاشدى:
— بە، بە، كىملەرى گۈرۈرم... سىز هارا، بورالار هارا؟

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

کریم عاقیلی سینه سینه باساراق دئدى:

— بیلمیرسن هارا؟ اشرفله اولاندا هارا گئدیریك؟

عاقیل اشرفله گؤروشوب دئدى:

— هارا گئده جکسینیز، یئمه يه.

اشرفین تو تولدوغونو گؤروب دئدى:

— من ده سیزه قوشولورام. آما شرطیم وار...

کریمله اشرف دیقتله عاقیله با خديقدا، او، گولومسه يیب دئدى:

— آما قوناقلقى مندن. آرتىق صؤحبت ائشىتمك اىستمیرم. آنجاق گلىن دنىز

كىنارينا، تو تالىم نوخانىيا گئدك. اورادا دادلى باليق كابابلارى اولور. نه

دئيرسىنiniz؟

ايستيراحات گونو اولدوغوندان کریمله اشرف راضى اولدولار. عاقیل گولومسىرك

دئدى:

— يولچو يولدا گرک، ماشينا...

عاقیل ماشينداكى راديوئتوروجونو قوردا لا يىپ حزىن بىر موسىقى تاپىب دئدى:

— ماشيندا موسىقى نىن اۆز لذتى وار. ائله بىل سنى مجبور ائدير كى، دیقتله

قولاق آس. موسىقيسىندىن علاوه سۈزلىرىن معناسىنا دا فيكير وئيرىسن. هر

ماھنى نىن سۈزلىرى ده سانكى سنه دوغىمادىر.

سونرا يانىندا آيلشمىش کريمه باخىب باشى-نى بولاياراق سوروشدو:

— بو گون گۈزومە بىر تەھر دىرسىن؟ نه اولوب؟ دريادا گمىلىرىن باتىب، آى

کريم؟

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

کریمین سوسوب جاواب وئرمه دیگینی گئروب ماشینین ایچیندە کى بالاجا
گوزگومن اشرفه باخیب گۆز ووروب قاشلارى ايله کریمی گؤسترە رك سوروشدو:
— بلکه سن دئىيە سن نه اولوب، آى اشرف؟ اشرف کريمه باخیب او زونه جىدى
گئركم وئريب دئدى:

— وضعیت سن دوشوندویوندن ده جىدى-دیر، آى عاقىل.
عاقىل آرخایا قانرىلىپ سوروشدو:
— نه اولوب کى؟

اشرف الى ايله هئچ اىشارە سى ائدىپ دئدى:
— ماشىنى سور. قزا تۈرە دھرسن. کرييم دريندن آه چكە رك دئدى:
— عاقىل، منى تكجه سن باشا دوشرسن. باياقدان دانيشىرام — باشى ايله اشرفه
ايشارە ائده رك — بو دا منى مسخرە يە قويوب. سور جامال دئىير كى، سوۋەت
دۇوروننە يارادىلان ايدئاللاردان ايمتىنا ائتمك لازىمىدىر. "کوراوغلودان، قاچاق
نبىدىن، هجردن، بابكىن ايمتىناع ائدىلمە لىدىر. اونلارين يئرىنى جاودا خان،
آغا محمد شاه قاجار، نادىر شاه، شاه اسماعىل خطاى، ستارخان آلمايدىر و خالق
بو روحدا تربىيە اولونماليدىر. " عاقىل کريمه باخیب قاشلارينى چاتىپ دئدى:

— سى چوخ گۈزل باشا دوشورم، قارداش. نه ايسە سون ايللر تارىخى
شخصىتلەر قارشى مقصدى هو جوملارين تشکىلى منى ده ناراتات ائدىر. بابكىن،
شah اسماعىلين، ميرزە فته لى آخوندۇوون، قاچاق نبى نين علئيه اينه نه قدر
دانىشارلار. ائله مسلە لر وار كى، اينسانلار نئچە ايللردىر اونو ائزلىرى اوچون

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

موقدس بىلىپ. اونلارا قارشى يازىلار يازماق، نوفۇذان سالماق، بؤھتان، شر آتماق اولماز.

اشرف صۆحبىته قوشولوب دئدى:

— سنين كوراوغلو حاقىندا ساتيرىك يازىن هله ياديمدان چىخمايىب.

كريمىن تعجوبلە اونا باخدىغىنى گۈرن عاقىل دىللەندى:

— ھە، اوللر، جىنaiت مىجلە سىنە باخىب كوراوغلونون ھانسى مادده لرلە اتهمام ئادىلە بىلەجىي ايلە باغلى ساتيرىك يازى يازمىشدىم. كوراوغلو ايندى ياشاسايدى، سىلاحلى دستە ساخىلادىغى اوچون اونو رئكىت (اوياش) كىمى حبس ائدە جىكىلر. كوراوغلونون باكىدا هئىكە لى قويولاندا الدقايرىما " موخالىفت " چىنин بىرى قرئىتىدە يازمىشدى كى، كوراوغلويا توركلىرىن دوشمنى اولدوغۇنا گۈرە هئىكل قويورلار. اونا جاواب يازدىم و اورتايَا شكىللەر دە قويدوم.

توركىيە هله اللى ايل بوندان اول موختليف شەھىرىنندە كوراوغلويا هئىكللر اوجالدىب. او، نىجه توركلىرىن دوشمنى اولوب كى، شرفينه هئىكللر اوجالدىيىلار؟! دىيگر طرفدن هله اون ايل بوندان اوول آكادئمىييا كوراوغلو حاقىندا كىتاب بوراخمىشدى. بو كىتابدا كوراوغلونو جىنسى آزىقلارا آيد ائتمىشدىلر. او واخت رحمتلىك عاكف صمد و من همین كىتابا موناسىبىتىمizى مطبوعات واسيطە سىلە بىلدىرمىشدىك. نە قدر دئسە لر دە، بو مىلتىن اىچىنده بىر كوراوغلو سئوگىسى وار. بو آرتىق قانىمизا هوپوب.

كريم عاقىلە باخىب دئدى:

— سن دئدىيگىن باشقان، سرور جامالىن دئدىكلىرى باشقان...

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

عاقىل گولومسىھە رك دئدى:

— نىيە من باشقا، سرور جامال باشقا؟ اىكيمىز ده بو تورپاغين اوولا دلار بىيق.

كريم الينى عاقىلىن چىينىنە ووروب دئدى:

— سرور جامالىن بابك حاقىندا دا دئدىكلىرى يادىنىزدادىر؟ دئىير كى، بابك فئنومئنى آذربايچانى اىسلام دونيا سىندان قوپارماق اوچون ياردىلىپ. بو گون آذربايچانلىلار بابه كى خالق قهرمانى حساب ائدىرلر. آما او، خوررمىلىرىن ليدئرى اولوب. خوررمىلر ده تكجه آذربايچانلىلاردان عىبارت اولما يىپ. آذربايچانا سوۋەت دئۇمىننە تقدىم ائدىلن كودلارا باخساق گۈرۈك كى، آذربايچانلىلارى قورخاق، اۆز حقوققلاريندان ايمتىـنا ائدىن، اونلارىن بىر آرايا گلمە سىنە ايمكان وئرـ مىن، داها چوخ كؤكواولمايان خالق كىمى تربىيە ائتمك اوچون بو كودلاردان اىستىفادە اولونور. خوررمىلر حرкатىندا هم افقانلار، هم فارسلار، هم ده بىر قدر آذربايچانلىلار اولوب. خوررمىلر اىسلاما قارشى اولان حرکات ايدى. اىسلاملا جىددى كونفلىكتەدە اولان دىرلىرى وار ايدى " .

عاقىل اونا باخان اشرفە گۈز ووروب دئدى:

— آى اشرف، بابكىن ايمتىناع ائدىك، بىس اونون يئرىنە كىمى تقدىم ائدىك؟

اشرف قەقەھە چكە رك دئدى:

— من نىيە تكلىف ائتمە لييم؟ آرتىق تكلىف وار.

دوسىتونو ماراقلا دىنلە يىن كريم سوروشدو:

— كىمى و كىم تكلىف ائدىب؟

اشرف ماشى نىن او توراجاغىينا يايغانىب دئدى:

سالىدە شىمىد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

– سرور جامالىن اۋزو. تكلىف ئەدىر كى، بابكىن عوضىنە قاراجا چوبان خالق
قەرمانى كىمى تقدىم اولۇنسون. قاراجا چوبانىن تبلىغىنى گنج نسلىن تربىيە
سىنده داها دوزگۇن حساب ئەدىر.

عاقىل باشىنى بولايىب دئدى:

– اعلا... بو سۈزۈن بىتىدىگى مقامدىر...

كريم بارماقلارى ايله بىغلارىنى سىغاللاياراق دئدى:

– هىچ تعجوب ائتمىرم... تعجبىلۇ نە اولا بىلر كى... سرور جامالىن بابك حاقىندا
دئدىكلىرى كوراوغلويا دئدىكلىرى نىن يانىندا تويا گئتمە لىدىر.
اشرف دوستونو دىنلە يىب تمكىنلە دئدى:

– عاقىل، بايقادان كريمە دئىيرم كى، فيكىر وئرمە. ھر كسىن اۋز دوشونجە سى
وار. سرور جامالىن دئدىكلىرى ايله سنىن دوشونجۇن دىيىشىدىمى؟ طبىعى كى،
يوخ... اور گىنە سالما دئدىكچە، دوستوموزون اور گىنە سالماغى گلىر.

عاقىل ماشىنى ساخلايىب دئدى:

– چاتدىق. آما، سوفرە آرخاسىندا بو سۈز-صۈحبە سون. گلمىشىك دىنجلە
يە. راحت، دوستجاسىنا دىنجلەمە يە...

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

كريم آسلاما باخىب دئدى:

– صمد وورغۇن غريبە طالع يولو كېچىپ. هر كسە قىسمت اولمور كى، ساغلىغىندا افسانلىشە سى...

آسلام كريمىن سۆزۈنۈ يارىم كسە رك دئدى:

– بىر ياندان هو جوملارا، تقيب و تضييقلەرە معروض قالاسان، يازدىقلارىنى يىنكار ائديب، شخصىيەتىنە كؤلگە سالالار.

كريم اليندە كى تسبحى چئويرىب دئدى:

– هە، غريبە سى ده او دور كى، هو جوملار صمد وورغۇنون الينه قلم آلدигى واختدان باشلايىب و بو گون ده دوام ائتمىكده دىرى...

سالمان آسلاملا كريمە باخىب دئدى:

– ان پارادوكسال اولان او دور كى، صمد وورغۇنۇ ساغلىغىندا سوۋەت قورولوشونا قارشى چىخماقدا، كوممونىست پارتىياسى نىن رهبرلىك رولونو دانماقدا، مىلتچىلىكىدە، خالق دوشمنى ائلان ائدىلىميش ح. جاويد، ا. جاودا، م. مشفق، ح. سانىلى كىمى اديبلرى مودافيعە ائتمىكده، يازىچىلار اتفاقىنин كاتىبى كىمى " مىلتچى عنصرلر " اى، خوصوصىلە ھ. جاويد و م. مشفقى " قانادى نىن آلتىنا آلماقدا " گوناھلەندىرىدىيلار. ايندى ايسە عكسىنە، سوۋەت قورولوشونو و كوممونىست پارتىياسىنى مىدح ائتمىكده، مىللە شاعيرلىرى گودازا وئرمىكده اتهاممەن ائدىلىر.

كريم باشىنى بولايراق دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

— والله، من بو سؤز-صؤحبتلردن عمللى باشلى بئزدىم. گاه شيفاھى ادبىاتىمиз، گاه دا کى، مشهورلاريمىزا لاييق اولمايان اينسانلارين سوبيه سىز سؤز آتمالارى اينسانى اوزوندن چىخارىر. بير تانىشىمiz وار ايدى، رحمتلىك مممدخان موعليلىم... اونون گؤزل بير فيكرى بو گون ده يادداشىمدا ايليشىب قالىب. رحمتلىك دئىيردى كى، اينسانا اوزوندن سوبييhe ليسى سؤز دئمير، دئسە سنه تاثير ائتمىز. اينسانا سؤز دئين همىشە اوندان سوبييجه آشاغى اولان دئىير كى، بو دا اينسانى ياندىرىپ ياخىر.

سالمان كريمله راضى اولدوغۇنو باشىنى ترىپتىمكىلە بىلدىرىپ دئدى:

— تامامىلە حاقلىisan. ايندى اديبە قارشى ايرە لى سورولن سون اتهاممالارين سرحدلىرى گئنيشلىنديرىلىپ. شاعيرين اوزو بوندان ايضطيراب چىكىيگىنى هله او واخت ليرىك دىللە جاواب وئرە بىلمىشدى:

بىرى گئدىر، بىرى گلىپ پاخيللارين بو دونيادا، بير اىبلىسىدىر ايان باشلى، باليق قانلى بو اينسانلار. بير شاعيرين يالنىز عۇمرۇ تور ايچىنinde گئدىر بادا، نه يازيق كى، بو سىررىمي نه آنلايان، نه دويان وار.

آسلام گولومسە يىپ رىشخندلە دئدى:

— بلى، اديبە قارشى ايرە لى سورولن اتهاممالارين سرحدلىرى گئنيشلىنديرىلىمكىلە ياناشى، ھم ده يئنىدىلىر.

كريمله سالманا باخىب علاوه ائتدى:

— بونلار آنلاماق ايستمېرلىر كى، اثرلىرى موللىفلىر قلمە آلير، آما مؤلىفلىرى مئوجود اولان موھيط فورمالاشدىرىپ.

سالمان آسلاملا راضى اولدوغۇنو بىلدىرىپ دئدى:

– دوز دئىيرىن. قىساسى، بىدېمى اثرين متنىنى موحىط يارادىر. هر ھانسى ياردىجىلىقلا مشغۇل اولان اينسانا، اىستەر شاعير اولسۇن، اىستەر يازىچى اولسۇن، كىيم اولور اولسۇن، اورتادا اولان اثرە و يا ادبىه قىيىمت وئرگەن موحىط نظرە آلينمالىدیر.

كريم سالمانىن فىكىرلرى ايلە راضىلاشاراق دئدى:

– ھە، هر ھانسى ادبىين ياردىجىلىغى و شخصىتىنە قىيىمت وئرگەن موحىط حؤكمەن نظرە آلينمالىدیر. صەد وورغۇن سوۋەت ادبىاتىنى ياردان شاعيرلەرن بىرى كىيمى تقدىم ائدىلىدىگى ھامىمەزە معلومدور.

حتى بئله بىر فىكىر اوخوموشدۇم، " وورغۇندان دانىشماق ئەلە سوۋەت ادبىاتىندان دانىشماق دئمكىدیر ". شاعيرىن سوۋەت دۈورو ادبىاتى نىن اينكىشاف ائتدىرىلمە سىىنده خىدەتلىرى آز اولمايىب، چونكى او دۈورىدە ياشايىپ – ياراتمىشدىر. صەد وورغۇن ياردىجىلىغى نىن اىلک دۈورلەرنى دۈورۈنۈن ادبىاتينا قارشى چىخماسى تارىخى فاكتىدىر. ھەلە ۱۹۲۸-جى اىلدى، قارداشينا اونوانلادىغى مكتوبدا يازمىشدىر كى، " من بوگونكى يئىكىنگ ادبىاتىن آمانسىز بىر دوشمنىيەم." آسلام آرمودۇ استكانا چاى سوزە رك دئدى:

– اينكار ائدىلىمز فاكتىدىر كى، صەد وورغۇن دۈورۈن طىبلرىنە، پارتىيانىن ادبىات قارشى-سىىندا قويىدۇغو طىبلەرە جاواب وئرمە يىن دۈورۈنۈن قورولۇشونو تىرىننوم ائدن اثرلر يازىپ. صەد وورغۇن ايندى ان چوخ سوچلايدىقلارى مىلە اودور كى، آغا محمد شاه قاجارى غدار، قانىچن، ازازىل تصویر ائدىب. شاه قاجار

سالیدە شمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

حاكىمييەت اوغرۇندا موباريزە دە گوناھسىز اينسانلارин گۆزلىرىنە مىل چىكدىرن،

قتله يئتىرن دئسپوت كىمى تصویر ائتمە سى بو گون مباھىتە يە چئورىلىب.

كريم چىگىنلەرنى چكىب دئدى:

— مرکزلشىدىرىلىميش ايران دؤولتى نىن ياردىلماسىندا بو فاتحىن امگىنە صمد وورغۇن هەچ بىر خىل گتىرمىر. تارىخىدە شاه قاجار صمد وور-غۇنۇن تقدىم ائتدىگى كىمى تانىنir. اوزا دە صمد وورغۇن بىدېيى اثر يازىپ، تارىخ قلمە آلمايىب...

سالمان الينى يئللە يىب دئدى:

— يوخ، اشى... سرور جامالىن شاعيرە قارشى هو جومونۇن مقصىدى او دور كى، "٢٦-لار" و "واقيف" اثرلىرى نىن نشر و تبلیغ ائدىلەمە سى داياندىرىلىسىن.

آسلام چىگىنلەرنى چكە رك دئدى:

— من بىلدىگىم قدر "٢٦-لار" پۈئىماسى سون يىگىرمى اىلده نه نشر، نه دە تبلیغ ائدىلىر.

كريم ايسە باشىنى ناراضى-ناراضى بولا يىب دئدى:

— "٢٦-لار" دان فرقلى او لاراق، "واقيف" درامى ايسە نشر ائدىلەمە لىدىر. سرور جامالىن او زونە معنوى آتا حساب ائتدىگى م.ا. رسولزادە "واقيف" درامىندا وطنپورلىك روحونو يوكسک دىرىلندىرىب. سرور جامال او ز معنوى آناسىيلا راضى دئىيلە ؟

آسلام كريمىن اليندە چئويردىگى تسبىحە باخاراق دئدى:

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

- صمد وورغونون " آذربايجان " شعرى كفایتىدىر. شاعير بو شعر ايله ادبياتدا مؤھورونو ووروب. منيم قورخماز قولىيئوين بو شعر حاق-قىندا فيكىرلىرى بو گون ده يادىمىدادىرى. حؤرمەتلى پروفسوروموز وورغولايىر كى، بىز بو شعرى لازىمینجا دىرىلندىرىمىرىك. قوى عالىمین فيكىرلىرىنى نئجه وار، سىزلىر ئىلە چاتدىرىماغا چالىشىم. او، يازمىشىدىر كى، " وورغونون " آذربايجان " شعرى نىن " آذربايجان " آدلى مکانىن سىرى داخىلىيندە، آذربايجان خالقى نىن سوۋەت خالقى اىچىنده ارىگىب يو خا چىخماسى نىن قارشىسينى آلماقدا، بو گون اؤيونه - اؤيونه وورغولادىغىمېز مئنتاللىغىمېزىن قورونوب ساخلانماسىندا رولۇنو لازىمینجا دىرىلندىرىممىشىك. "

سالمان اللىرىنى يىللەيە رك دئدى:

- ائە... كىشى دوز دئىير... آما نە فايداسى؟ سونرا نە فيكىرلىشىسى دئدى:

- صمد وورغونون اوزو شعرى حاقىندا دئدىكىلرى بوتون تدقىقاتچىلارىن تحليلىيندن ماراقلى و سانباللىدىرى. شاعير دئمىشىدىر كى، باشا دوشە بىلمىرلر كى، بو شعر منيم حياتىمین و بوتون يارادى-جىلىغىمېن معناسىدىر، رمزىدىر... مندىن اۋترو ان موقدس تورپاق آذربايجاندىرى. ان دوغما خالق ايسە آذربايجان خالقىدىرى، اونون دىلى و شعرى منيم ويجدان سىسىمىدىر، او، منيم دوغما آنامدىرى. اگر بونا گۈرە منى مىلتچى ائتمك اىستە يېرلرسە، قوى ائتسىنلر. بىر گون گە لر تارىخ حقيقىتى آچار.

كريم يئنه ناراضى-ناراضى باشىنى بولايراق دئدى:

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

– نه اولسون؟ آقشین " آذربایجان " شعرینی شعر سایمیر، اونو " ننه سی
قوجالاندا – اوستونه باباسی گونو گتیرندن سونرا " ننه سی نین یازدیغی ایکی
میصراعلیق " شعر " له " موقاییسه ائدیر، اوستونلوگو ده کی، طبیعی کی، ننه
سی نین " اثری " نه وئریر.

سالمان چیگینلرینی چکیب دئدی:

– نه دئیه بیلریک؟ طبیعی کی، هئچ نه ...

آسلام گولومسه ییب دئدی:

– نییه کی؟ واقیف بایاتلی دئمیشکن، " بیر دفعه آذربایجان دئمک –
آذربایجان دئمکدیر. ایکی دفعه آذربایجان، آذربایجان دئمک – صمد وورغون
دئمکدیر..."

کریم قاشلارینی چاتاراق دئدی:

– یادمدادیر، آرخیوده ایسله یهرکن، کئچن عصرین اوتوزونجو ایللرینده نشر
اولونان " اینقیلاپ و مدنیت " ژورنالیندا صمد وورغون حاقیندا یازیبا راست
گلمیشدیم. یازیلیردی کی، صمد وورغون اسکی کندی ایدئالیزه ائدیر، یالنیز
اؤزونون

داخیلی خیردا بورژوا وارلیغی ایله مشغول اولاراق ایره لى یوروویه بیلمه بیر،
شعرلری نین بدیعی قوووتی اونون اسکی مفکوروی ایستیقامتی ایله علاقه دار
اولدوغو اوچون چوخ یئرده بو دا ضعیف نظره چارپیر. هر حالدا صمد وورغون
اؤزونون یئنیدن تربییه سینه اهمیت وئرمە لیدیر.

سالمان قهقهه چکه رک کرمە باخدی.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

قەقەھە سىنى كىسيب دئدى:

— منىم ده يادىما دوشور. من ده راستلاشمىشىديم، آما سەن دئدىگىن ژورنالدا يوخ، او دئورلرده چىخان " كوممونىست " قزئتىنده راست گلمىش. صەد وورغۇن حاقىندا او دا يازىلماشىدىر كى، گويا، او، كىندىن آيرىلماش، شەرەد ضىاپىلاش-مىش، اجتماعى منشايى اعتىبارىلە كىندىن يوخسول بىر عايىلەسىندىن چىخمىش، اوونون بوتون آغىرلىقلارينى هله چوجوق ياشىندا اىكىن اۆز بويىنوندا داشىمىش اولان صەد وورغۇن يولداش كىندى تصویر ائدرىك اوندان بىر قولچوماڭ لىتى آلىر. سونرا او دا يادىمدادىر كى، يازمىشدىلار كى، او، يا بىردە لىك اوچتەللى سازا ياپىشمالى، ائل آشىقلارى ايلە آغىز-آغىزا وئەر ك " ياشىل داغلارى، الوان بولودلارى، چىرپىنان تىترى كۈنوللىرى شاعيرانه بىر صورتىدە " تصویر ائتمە لى و ياخود موبارىز پرولئتارىياتىن قالىبىت مارشىنى چالمايدىر.

اوتابا گىرن كاظم سالاملاشىب دئدى:

— نە اولوب؟ نېيە بئلە قىمگىنىسىنىز؟

كريم كاظمى سوزوب دئدى:

— سالمان، عومومىتله، صەد وورغۇن يارادىجىلىغىنى گۆزو گۆتۈرمە يىنلر چوخ اولموشدور. منه ائلە گلىر كى، بو صەد وورغۇنون پوپوليارلىغىنى (مشەور) قبول ائدە بىلە مەكىن اىرە لى گلن عامىلدىر. سىزجە حاقلى دئىيلممى؟ كاظم صؤحبىتىن نەن گىئتىدىگىنى آنلايىب كريمە ئىلارا فاتلا دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

— بلى... بس " من نه سانىلىيام، نه ده جاوادام؛ اونلارا دوشمنم، اونلارا يادام " مىصرالارينى كىيم دئىيب؟ كىيمە مخصوصىدور؟

كريمىن جاواب وئرمگىنى گۆزلمە يىب، آسلام دىللەندى: — كاظم، بير اىختىصاصچى كىمى بىلىرسن كى، او دؤورلەدە صەد وورغۇنون جاودىدىن، خۇصوصىلە دە سانىلى نىن، هەمچى نىن ده جاودىدىن تاثىرى آلتىنا دوشىمە سى حاقىندا فرضىيە لە اىرە لى سورولموشدور. اوستە ليك شاعىرین اونلارىن " هاوالارىنى داها اوستالىقلا چالماسى " نى دئىيردىلر.

كاظم هېچ نە اولمامىش كىمى چىگىنلەرنى چكىپ دئىدى: — تعجوبلو نە وار كى؟ وورغۇنون جاود و سانىلى نىن طبىعتە حىزىر اولۇنۇش شەعرلىرى آراسىندا دوغمالىق، حس اولۇناجاق درجه دە ياخىنلىق ئۆزۈنۈ گۆستەریر. آسلام باشىنى بولاياراق دئىدى:

— قارداش، او آىرى موضوعو... صۇحىت سىنин باياق سىلىنديرىدىگىن و صەد وورغۇنو اىتحام ائتدىگىن " من نه سانىلىيام، نه ده جاوادام؛ اونلارا دوشمنم، اونلارا يادام " مىصراعلارىندان گىئىر. يىنى دوغرودان آنلامىرسان كى، او دؤوردە ئىلە يازماق لازىم ايدى. كاظم هېچ نە آنلامادىغىنidan سوروشدو:

— نىيە؟

آسلام عصبي حالدا قىشقىردى:

— نە نىيە؟

سونرا اودقۇنوب دئىدى:

سالىدە شىممە قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– قىشقىرىدىغىما گۈرە گوناھىمداڭ كېچىن. سۇنرا اوزۇنۇ كاظما توتوب دئدى:

– آدامى لەپ اوزۇندىن چىخارىرسان ائه...

درىيندىن نفس درىب سۆزۈنە دوام ائتدى:

– كاظم، او دؤوردە جاواد و سانىلىيما موناسىبىت داها كىسىن ايدى و اونلار "بورۇوا و قولچوماق شاعىرلرى" آدلاندىرىلىرىدىلار. وورغۇنون يارادىجىلىغىنى تحليل ائدىب "كىندى تصویر ائدرىكىن اوندان بىر قولچوماق لذتى آلىر" دئىيە اتىھام ائدىرىدىلر. بىر نىچە دفعە حبس ائدىلمىش سانىلى و جاوادىن طرفىنinde دورماق نىيى دىيىشە جىكىرى؟ وورغۇن طالعىيىنى نىيە تەلوكە آلتىندا قويىمالى ايدى؟

هامى آسلامىن سوالى قارشىسىندا سوسوردو. آرايا اۇلو سوکوت چۈكموشدو.

كريم آرايا دوشىن سوکوتو پوزوب دئدى:

– بىر اىنسانىن باشقىلارينى اينكىار ائتمەسى، عليه يىنه اثرلر يازماسى او دؤوردە

عادى حال آلمىشدى...

سالمان گولومسە يىب دئدى:

– عادى حال يوخ، دې ايدى...

آسلامان بوزاراراق دئدى:

– آغىنى چىخارتما...

كريم گۈزۈنۇ اوذاقلارا زىللە يىب دئدى:

– صەد وورغۇنون " حىرت " شعرى يادىنizدادىر؟ اوراداکى او باشى

كلاغايلى آنا سانكى منىم اوز آنامدىر. گۈزلىرىمده جانلانىر. شاعىر يازىردى كى،

سالیدە شممد قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

گئچە نىن ساروانى او اولدوز، او آى، آنامىن اورتدويو سارى كلاغانى، گۆزۈمە
قالمىشىدىر عمروم اوزونو...

باخ بو شعرى اوچۇن ده شاعير ازىت چكدى، طعنە لر ائشىتدى. هاراداسا
كىچىن عصرىن، تقرىبا اوتوز-اوتوز بئشىنجى ايللىرىندە "ادبىات قزئەتە سى" ندە
بو شعرە موناسىبەت بىلدىرىلەمىشىدىر. تام يادىمدا قالمايىپ، آما تخمىنى دئىيە
بىلرم. اورادا قىيد ائدىلىرىدى كى، صەد وورغۇن اينقىلاپى آخىن قارشىسىنىدا بىر
آن دوراراق بىخىلانا قارشى بىر "حسرت" چكدى. بو ايسە عفو اولۇنماز بىر
گوناھدىر. او، اوزرىنە دوشۇن بو چىركىن لكە نى اينقىلاپى يوللا سىلەمە لى و
تقصىرىنى تمىزلىك مك اوچۇن شورا ادبىاتى قارشىسىنىدا يازىلارى ايلە برات
قازانمالىدىر.

كاظم باشىنى بولايىپ دئىدى:

- حقىقتەن دئىيلەنلىرىن شرحە احتىياجى يوخدور. صەد وورغۇنون دؤوروندە،
كلاغانىنى فئودالىزىمەن رمزى كىمى قبول ائدىبىلر و "كلاغانىنى آرزو ائتمە سى
" اونون يېنى قورولۇشا قارشى چىخماسى، كۆھنە قورولۇشو قايتارماسى كىمى
تلقىن ائدىبىلر. نىيە كى، شاعيرىن دؤوروندە چىخان "هوجوم" ژورنالىنىدا
اونون ياردىجىلىقى نىن ايلك دئورلىرىندە خىردا بورۇزوا دونياڭئورۇشونون تاثىرىنە
معروض قالدىقى، قارشىسىنا قويىدۇغو مسلە لرىن ھەچ بىرىنى پرولېتار سىنەنى
نقطە نظرى ايلە حل ائده بىلمە مىي، دؤورونون يېنىلىكلىرىنە كنارдан بىر تا-
ماشاجى كىمى باخدىقى قىيد اولۇنوردو. سىز ده نىي قويوب، نىي آختارىرسىنىز؟

سالمان گولومسە يىب دئىدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– ۱۹۴۳-جو ايلده ايشه اثرلرى نين صحنه ده اوينانيلماسىنا قاداغا قويولور،

دراملارى نين صحنه دن گۇئتۈرۈلمە سى حاقىندا گۇستىريش وئريلير. كريم ماسانىن آرخاسىندان آياغا دوروب پنجره يە ياخىنلاشدى. كوچە ده تلم- تله سىك گىئدن اينسانلارى دېقتەلە سوزە رك دئدى:

– دوستلار، بئله گلىب، بئله ده گىئدە جك. سىررىنى هئچ كىسە وئرمە يەن بو گلىملى-گىئدىملى دونيايا كىملر گلىب – كىملر گىئىب؟ اونلاردان بىرى ده كى، داهى شاعيريمىز. بىليرسىنizمى، بىز بول ايشين اىچىنده اولدوغوموز اوچون كىمىن كىم اولدوغونو چوخ گۈزىل آنلاييريق. قلم صاحىبلرىنه هو جوملار اولور. بول اينكارئىلەم زفاكتىرىر. آما هر شئىن درجه سى وار. داها " نىم منه كور دئىيب، هر گلنە وور دئىيب " مىلى دئىيل. صمد وورغونو حياتى بىلەمە مىكە، مدنى گئريلىكده تقصىرلىنديرىرلر. " آيگون " پوئماسى اوچون نە لر ائشىتمە دى. باشى چى-خان دا يازدى، چىخمايان دا. گاه بولشئوبك پارتى-يالىليغى پرېنسىپىيندن، سوسىالىزم رئالىزمىندن گىئى-رى چكىلىدىگى اوچون، گاه دا سوۋەت وارلىغىنى، سوۋەت آداملارى نين سىماسىنى تحرىف ائتمە سى باخىمىندان

مووفقىتىسىز، بديعى جەتىن سؤنوك، ضعيف اثر كىمى دىرنىنديرىلەمىشدىر.

آسلام هلە ده پنجره نين قارشىسىندا دايىانان كريمە باخىب دئدى:

– " آيگون " اثرى پارتىيانىن سوۋەت ادبىاتى قارشىسىندا قويدوغو مفکورو و بديعى طلبىرە جاواب وئرمىر، " اميرخان اوبرازى نين باخىشلارى ايلە صمد

سالىدە شىممە قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

وورغونون حياتا موناسىبىتى ئىئينىدىر " فيكىرلىنى اوخوياندا يازى نىن مؤلifiي
اليمە كىچسىدى، تىكە-تىكە ائدردىم.

سالمان آسلانىن حيرصلندىگىنى گۈرۈپ دىللەندى:

- حيرصلنمك لازىم دئىيل. شاعيرى آيگۇن، اولكر كىمى آدلارين اوستوندە
اتىهام ائتمىشدىلر. حياتدا اولمايان او بىدورما، غىرى-طېبىي آدلار ياراتدىغى
اوچون قىنانان شاعير نه ائتمە لييدى؟ شاعيرىن بو بندى هر شئىي دئىير:
ايندى بو بؤھتنانلار منه دار گلىر، ساچلاريم آغارىر، عۆمۈرمۇ گۈددە لىر. قاپىمدان
چكىلىسىن قارا بولودلار، منىم گونش آدلى بىر ويجدانىم وار
كريم كدرلە دئدى:

- سالمان قولاق آس، صمد وورغون نه دئمىش:

ائل ايستر هر سۈزۈم، شعرىم جاھاندا بىر شوعاعر اولسۇن،
پاخىللار جهد ائدىرلر كى، سۈزۈم گولزارى خار اولسۇن.
...رزىللار جان آتىرلار كى، روبابىم سىنسىن عالىدە،
نصىبىيم، طالعىيم، حاقىم - سوپىق بىر اينتىحار اول-سۇن.
ماسانىن آرخاسىنا كىچىپ آيلىشدى. اونون حركتىرىنى اىزلە يىن كاظما دئدى:
- سىقارئىن وار؟

كاظم تعجوبلە سوروشدو:

- سن نه واختدان سىقارئت چكىرسن؟ سن چك-مىردىن آخى...
كريم الينى يئلله يىب دئدى:

- بو هنگامە دن سونرا گل بىر سىقارئت چكىمە...

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

کريم دوستلارى ايله دنيز کنارينا گلمگينه پتشمان اولموشدو. اعتبارين بو دسته نين ايچينده اولماسى اوно پژمورده ائديردى. ديلينه ايچكى دين كيمى، گيچ-گيچ دانىشماغا باشلاياجاقدى. كريم اعتبارين خاصيتينه اعلا بلد ايدى. فيكيرلى-فيكيرلى دنيزىن كۈپوكىن دالغالارينا تاماشا ائديردى. عاقيل الينى كريمين چىينىنه ووروب دئدى:

— دوست، بايقادان چاغىريريق ائشىتمىرسن. دور، سنى گؤزلە يېرىك، سوفره آرخاسينا كېچىرىك.

كريم جلد آياغا دوروب دىل-آغىز ائتمە يە باشلادى:

— ائشىتمە مىشم. سنه ده ازىت وئردىم. عاقيل چىگىنلىنى چكىب دئدى:

— بو اولمادى كى، گئتدىك، يئمكلر سوپۇبور. كريم ماسايا ياخىنلاشاندا آرتىق اعتبار ساغلىق دئيردى. كريمى گۈرۈب سوروشدو:

— فيلوسوف، دنيزىن ساحىلینىدە فيكەر گئتمىشدىن، يوخسا دنيزىن لېلرى نين سىسىندىن سىسىمىزى ائشىتمىردىن؟

كريم ماسانىن آرخاسينا كېچىب آيلشدى. اعتبارين اوナ دىكىلىن باخىشلارينا باخىب دئدى:

سالىدە شىممە قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

– اعتىبار، عودۇرلو حساب ائلە، بىر آز آغىر ائشىتىميمىم وار. قولاقلاريم ياخشى
ائشىتىمير. كارلىغىم وار، قوجالىق علامتىدىر، قوجالىرىق...

دۇستلارى نىن قەھقەھە سى كىرىمەن دوداقلارى-نىن قاچماسىنا سبب اولدو.
اعتىبار اليىنده كى رومكانى (قدح) باشىنا چكىب، آغزىنى مارچىلداداراق دئدى:

– قارداش قوجالىغى بويىنونا آلمა... كىم كى، قوجالىغى بويىنونا آلدى، قوجالىق
مېنیر همىن آدامىن بويىنونا، هر ايکى آياقلارىنى دا ساللايىر آشاغى... قوجالىغى
بويىنونا آلىرسانسا دا بىزى او سيرايَا قاتما....

سلىم اليىنده كى كاباب شىشىنى كرىمە اوزاداراق دئدى:
– اونا فيكىر وئرمە. آل بو كابابى، گؤر نىتجە لذتىلىدىر.

مجيد اليىنده كى قدحى باشىنا چكە رك دئدى:
– اعتىبار، مجليسىدە بو گون شعر دئىيە جىكسن. كرىم درىندىن نفس چكىب
دۇشوندو "باشلاندى". اعتىبار آرتىق اىچكى نىن تاثيرىندىن مىت اولموشدو.
مجيدە گۆز ووراراق دئدى:

– شعر دئىننە يادىمىزا صابر دوشور. صابر دئىننە يادىمىزا نە دوشور؟
هامىنин سوسدوغۇنو گۈرۈپ كرىمدىن سوروشدو:
– كرىم، صابر دئىننە يادىمىزا نە دوشور؟
كرىمەن ده سوسدوغۇنو گۈرۈپ باشىنى بولادى. سونرا دئدى:
– صابر دئىننە يادىمىزا " مىلت نىتجە تاراج اولور اولسون، نە ايشىم وار "
شعرى دوشور.

ماسا آرخاسىندا آيلشىميش دۇستلارىنى سوزە رك سوروشدو:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– دوز دئیيلم؟

سونرا الينى قالدىرېب دئدى:

– آما. بير نوانس وار.

مجيد اعتىبارى جوشدورماق اوچون دئدى:

– نه نوانسى؟ دئه. بىز ده بىلک. هەنج خبرىمiz يو خدور بىزىم...

اعتىبار اۋۇنندن راضى حالدا دئدى:

– خبرىنiz وار، بو شعر صابرین دئييل.

عاقىل تعجوبىلە سورۇشدو:

– بىس كىيمىندير؟ شعرى كىيمىن آياغىينا يازاقد...

اعتىبار الينى يئللە يىب دئدى:

– ظارافاتىن يئرى دئييل، دوست.

سونرا كريمه اوزونو تو توب دئدى:

– كريم، بلکە سن دئىيە سن.

كريم اونا زىللىن باخىشلارين آلتىندا ازىليردى. اعتىبارى يئرىنده او تۈزدۈرماق

اوچون دئدى:

– تزه خبر دئييل كى... ادبىاتشونا سلىقىدا بو موضوعو اطرافىندا مباحثىھ لر ھله ده داوام ائدىر.

اعتىبار الينى يئللە رك دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

– يوخ قارداش، يوخ... سىنىلە تامامىلە راضى دئىيلم، ها.. آذربايچان
ادبیاتشوناسلىغى قىرخ ايلدىر بۇ شعرىن كىمە مخصوص اولدوغۇنو سوبوت ائديب.
سوبوتا محل قويولماياراق، بۇ شعر هلە دە صابرین آدينا يازىلىر.

مجيد ماراقلا سوروشدو:

– بىس بۇ شعر كىمىندىر؟ نئجە اولوب كى، باشقا بىرىسى يازىپ، صابرین آدينا
چىخىلىپ؟

اعتىبار مجیده فيكىر وئرمە يىب كريمدن سو-روشدو:

– كريم، ملا نصرالدين رئاكتورلارى او شعر حاقىندا نە لر دئمىشدى؟
كريم مباحىته يە سون قويماق اوچون دىللەندى:
– قوى چۈرگىمىزى راحات يئىك. دىلوتو يئمىيسن؟

اعتىبار اوزوندن راضى حالدا دئدى:

– يوخ جانىم، دىلوتونون بورا نە دخلى... ايندى ايسە باشلايىر يق اساس مطلبه.
ميرزە جليل " صابر حاقىندا خاطيراتىم " مقالە سىننە ئۆزو يازمىشدىر كى، "
لازىم بىلىرم ايقار ائدم كى، مجموعە مىزىن دۇردونجو نۇمرە سىننە درج اولۇنان
و هر " هوپ-هوپنامە " يە داخىل اولان " مىلىت نئجە تاراج اولور اولسۇن، نە
ايشىم وار؟ " آدلى منظومە نى كى، بۇ ساعات جاماعاتىمiz اونو صابرە ايستىناد
وئرىر، صابرین اولدوغۇنو من اينكار ائدىرم: اولە او سببە كى، ھەمىن منظومە نىن
ال يازىسى صابرین ال خطى ايلە يازىلما مىشدىر، اىكىنجى دلىلىم بودور كى،
شعر ئۆزو نئجە كى، شعر اوستالارى مولا حىظە ائده بىلر، – بىر قدر ضعيفدىر و
بەر صورت صابرە ياپىشمىر. بورا-دا صابر شىوه سى و صابر روحۇ گۈرونمور. منىم

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

هامان نظریيیمین عکسینى بيرجه شعرین دستى-خطى تصدیق ائده بىلر، اگر
بىر كىدە وارسا، زوھو-را چىخماگى آرزو اولونور. " . مىرزە جليل همین مەقالە
دە صابرين " ملا نصرالدین " ژورنالىندا سككىزىنجى نؤمرە دە چاپ
ائدىلدىگىنى قىيد ائتمىشدىر. حالبوکى " ميلت نئجه تاراج... " شعرى ژورنالىن
٤-جو نؤمرە سىنده نشر ائدىلمىشدى.

كريم ناراضى-ناراضى باشىنى بولا ياراق دئدى:

- اعتىبار، بىز عادىجە شعر اىستە دىك... سنسە... اعتىبار سرت و كوبود
شكىلده كريمە جاواب وئردى:

- نه من؟ نئينيرم؟ يالان دئييرم؟ نىيە آغزىمدان وورورسان؟ بىر شئى
دىيىشىرىمك اولورمو؟

عاقىل اعتىبارا باخىب سوروشدو:

- جليل مەممۇ قولوزادنин بو فيكىرلىرىنин حقيقىت اولدوغو هارادان بلىدىر؟
اعتىبار عاقىلى ترس-ترس سوزە رك دئدى:

- نه بىساوادىسان... باياقدان دئييرم كى، مىرزە جليل بىلە دئىيب، سوروشورسان
كى، اوونون فيكىرلى نىن حقيقىت اولدوغو هارادان بلىدىر؟
ونا دېقتىلە باخان يولداشلارىنى سوزوب دئدى:

- اولە، مىرزە جليل او ژورنالىن رئداكتورو اولموشدو، رئداكتور كىمى دە
ژورنالدا چاپ ائدىلن ماتئرياللارى اۆزو قبول، رئداكتە و چاپ ائدىرىدى. اوونون " خاطيرات " اثرى يادىنizدا دئيىلمى؟ ھم دە كى، صابرى بىر دوست كىمى
سئون بو اينسان نىيە يالان سؤيلە ملى ايدى؟ بىلىرىك كى، ملا نصرالدین

سالیدە شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

ژورنالى نىن اىكى رئاكىتورو وار ايدى. بىرىنجىسى ميرزه جليل، اىكىنجىسى ايسە اؤمر فايق نئمانزادە. محض اؤمر فايق بى ده بو شعرىن صابرە مخصوص اولدوغۇنۇ اينكار ائتمىشدى، عزيز دوستلار. حتى صابرین شاگىردى اولموش پروفسور عزيز شريف ده شعرىن صابرە مخصوص اولمادىغىنى يازمىشدىر. ايندى نە دوشمىسونۇز اوستومە؟ خوصوصى ايلە ده كريم، سن؟

كرىم باشىنى بولايىب دئدى:

– اعتىبار، صابرین ياخىن دوستو اولموش عباس صحتىن ترتىب ائتمىش اولدوغو بو " هوپ هوپ نامە " ۱۹۱۲-جى ايلده، صابرین وفاتىندان دوز بىر ايل سونرا چاپ ائدىلىر. عباس صحتىن ده كىتابا يازدىغى اون سۆزدە آدینى حاللاندىرىدىغىن او شعرلە باغلى قىيىدى وار. عباس سخت قىيىد ائتمىشدىر كى، " همين مجموعە نىن ۴-جو نۇمرە سىندىن باشلاياراق " مىلىلت نىچە تاراج اولور... " مطلع لى شعرە ان اول ھجوى مليح يازىب " هوپ هوپ " ايمضاسى قويولور ".

اعتىبار اليىنى ھاوادا يئليلە رك دئدى:

– كريم؟ " مىلىلت نىچە تاراج اولور... " شعرى ايلە باغلى مباحىتە لر عباس صحتىن بو سحوى اوجباتىندان باشلامىشدىر. شعر ده " هوپ هوپ " ايمضاسى ايلە يوخ، ايمضاسىز چاپ ائدىلىمەشىدى.

كاظم گولومسە يىب دئدى:

– دوستلار يئمكلرى سوپوتدونۇز. يئمك ده سوپوياندا نە لذتى؟ مطلبىدىن ده چوخ اوزاقلاشدىق ھا... ھە... قىيىد ائتمك اىستىرىدىم كى، " هوپ-هوپ نامە " يە

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

سحوا باشقۇ شاعيرلىرىن شعرلىرى دوشىمىسى فاكتى معلومدور. مىلتنىن، قىمكوسارىن " مىلتىن حالى پريشان اولا " شعرى ده " هوپ هوپ نامە " نىن ۱۹۶۲-جى ايل نشرينە سالىنميشدى. سحوا ائتمىرسە... آما ژورنالدا او شعر غمگوسارىن امضاسى ايلە چاپ ائدىلمىشدى. سونرا على نظمى نىن ده بىر شعرى سحون " هوپ هوپ نامە " يە سالىنميشدى. تارىخىدە هەر شئى اولور... اعتىبار باشىنى بولاياراق دئدى:

– سىزلىرنى آنلاماق اىستېمىرىسىنىز. بىلدىرىر كى، عباس صحت صابرین ان ياخىن دوستلاريندان اولوب. ياخىن دوست كىمىي صابرە مىرزە جليلدن ده، عمر فايىقىن ده ياخشى بلد اولمالى ايدى. آنچاق صؤحبت ملا نصرالدين ژورناليندا چاپ اولونموش بىديعى نومونە دن گئدىرسە، اوندا رئداكتورلارين فكىرلىرى اساس گؤتورولمه سى موطلقدىر. باشقۇ سۆز اولا بىلەز.

كرىيم تر باسمىش آلنинى يايلىغى ايلە سىلرك دئدى:

– اعتىبار، سىنن دئدىكلىرىن بو مجليسىن صحتى دئىيل. گلمىشىك، اىستيراحات ائدك، دىنجلەك...

اعتىبار الى ايلە دايىان اىشارە سى گؤستەرە رك دئدى:

– باخ بورادا ساخلا. بىم سىزە داش داشىتىدىرىرام، صؤحبت ائدىرىيك ده... كاظم فيكىرلى-فيكىرلى دئدى:

– كريم، من بىلەن ادبىاتشوناس عالييمىز جعفر خندان بو شعرىن صابرین شعرى سايىردى. سبى ده لاب آيدىن گؤستەردى كى، بو شعرىن روح و اوسلوبو صابرین دىيگر شعرلىرى نىن روح و اوسلو-بو ايلە ئىينىت تشکىل ائدىر.

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

اعتبار باشینی بولایاراق دئدی:

– کاظم، یوخ. سنینله راضی دئییلم. ملا-نصرالدینچیلر عئینی ائستئتیک خطى دوام ائتدیردیکلرینه گؤره اونلارین روحlarى و اوسلوبلارى چوخ ياخين ايدي.
کاظم ناراضى-ناراضى جاواب وئردى:

– منیمله نیيە راضی دئییلسىن؟ من دئمیشم؟ دئییرم کى، ادبیاتشونناس
عالیمیمیز جعفر خندان دئییب، دئییر...

اعتبار کاظمین آغزىندان ووراراق دئدی:

– ياخشى، ياخشى... بىلین، ميرزه " ملا نصرالدين " ژورنالى نين
کومپلئكتلارینى آذربايجان ادبیاتى موزه ينه باغيشلابىب. بو كومپلئكتىن اهمىتى
اودور کى، ميرزه جليل هر مقاله نين آلتىندا اونون مؤلifiي نين آدینى يازىب. "
مillet نئجه تاراج... " شعرى نين آلتىنا ايسە هئچ کسىن آدینى يازمايىب،
سادجه اوز ايمضاسىنى قويوب.

عاقيل تعجوبله سوروشدو:

– نیيە؟

اعتبار دئنوب عاقيله ترس-ترس باخدى. سونرا ناراضى-ناراضى دىللندى:
– نه نیيە؟ مؤلifiي اوزو اولموشدو اونا گؤره. ميرزه جليلين اورگينه گيرميشدیم
كى، بىلە نیيە. من نه بىلەم نیيە؟ صابرە اولان حؤرمتىنдин ده اولا بىلدى كى،
شعرىن اسل مؤلifiينى گىزلتسىن.
كرييم ماسانىن آرخاسىندان آياغا دوراراق دئدی:

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

– سنين فيكيرلىرنە حۆرمىتلە ياناشيرام. آما بۇ صۈحېتلىر هېچ نىي دىيىشمىرى.

مېلنى، او گونو اينترنت صحىفە لرىندە بۇ شعرىن صابرە آيد اولماماسى حاقىندا فيكىرلىر منى لاپ اۆزۈمىدىن چىخارتدى. البتته حاق يئرىنى تاپمالىدىر. فاكتتلار اساسىندا... طبىعى كى، بوش سۆزىلرە يوخ. ھم ده كى، آرتىق فاكتلا تصديق ائدىلندە پولئىميكايىا چىخارتماغىن نە معناسى. يوخسا، بىر دلى قويىيا داش آتدى، مىن عاگىللى چىخاردا بىلمە دى. سە نىن دئدىيكلرىنە بىر علاوه مى وار، اعتىبار.

ھم مىرزە جليلىن، ھم صابرین موعاصىرى اولمۇش يازىچى سيد حسین شعرىن محض صابرە آيد اولدوغۇنو وورغۇلامىشىدىر. سە نىن دئدىيگىن فيكىرین عليه يىنه اولان يازىچى، صابرین وفاتىندان اىكىرمى بئش ايل سونرا، يىنى، ۱۹۳۶-جى اىلده قلمە آلدىغى "ھوب ھوب نامە نىن نشىرى" ندە يازمىشىدى كى، "سون زامانلاردا بئله بىر دوشونجە هاسىل اولموشدور كى، واختىلە " ملا نصرالدين " مجموعە سى نىن دئردونجو نؤمرە سىيندە نشر اولونان " " مىلت نئچە تاراج اولوراولسون، نه ايشيم وار، دوشمنلەرە مؤحتاج اولور-اولسون، نه ايشيم وار " شعرى صابرین دئىيلميس. صابرین گويا بىرىنجى شعرى مجموعە نىن ٦ و ياخود ٧-جى نؤمرە سىيندە چىخمىشىدى. منجە بۇ ايدىغانين اساسى يوخدور. چونكى بۇ شعر صابرین اۆز الى ايلە مجموعە دن كىسيلىميس، باشقۇ اثرلىرى ايلە بىر يئردى ياشىل كاغىذلى پاپكايىا قويولموشدو.

اعتىبار چىگىنلىرىنى چكىب دئدى:

– تمام. توتالىم سنين دئدىيگىن كىمىدىر. سيد حسین ياشىل كاغىذلى پاپكانى

گۈرۈبمۇ؟ اۆزو ده نىيە آياق اوستە دورورسان؟ او توور.

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

كريم الى ايله آغزى نين يانلارينى سىلە رك دئدى:

اعتىبار، دوستوم، سيد حسین او پاپكانى گئوروبموش. يازىچى نين اۆزو بولاره ده يازىب كى، صابيرين اۆزو " اوزو ياشىل كاغىذ بىر پاپكانى منيم قارشىما قويدو. من پاپكانى آچدىم. بورادا قەھزەت و مجموعە لردن كىسيلىميش شعرلەر ايله برابر كارانداش و چئىنيل ايله يازىلمىش ال يازىلارى دا واردى. بول يازىلارى نين بىر قىسمى مكتب دفترىنده، بىر قىسمى ده سادجه كاغىذ پارچالاريندا يازىلمىشدى. صابر پاپكايا اۆزونون بېشىنجى ايل اينقىلاپىندان اولكى اثرلى نين ده بىر قىسمىنى توپلامىشدى. "

كريم ماسانىن آرخاسىندا آيلشىب اۆزونە مىنئراڭ سو سوزوب استكاني باشينا چكىب دئدى:

دونيا وارمىش ...

سونرا اۆزونو اعتىبارا توتوب دئدى:

اعتىبار، عبدالله شايق ده شعرىن مؤلىفى كىمى صابرى گؤسترىر. اۆزون ده بىلىرسن كى، شايق صابيرين موعاصىرى اولوب. شايق ۱۹۵۶ جى ايلده " ايکى دوست " آدلى خاطيرە سىنده يازمىشدىر كى، " شعر بؤيوك مهارتله يازىلمىشدى. آنجاق بول گۈزل ساتىرانىن مؤلىفينى تانىيا بىلە دىم. شعرىن آلتىندا " هوپ هوپ " ايمضاسى قويولموشدو. بىر گون معلمىردىن " هوپ - هوپ " كىمدىر؟ " - دئىيە سوروشدو. صابيرين ان ياخين دوستو، معلم ماخومدبى مەممۇدېلى گولومسىھ رك: " سنىن دوستون صابىدىر " - دئىيى " اعتىبار گولومسىھ يىب دئىى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– دوست، يئنه سحو ائديرىن. او فاكتى من ده بىلىرم. اوزو ده دقىق بىلىرم
كى، شعر " ملا نصرالدين " ژورنالى نين ۱۹۰۶-جى ايل ۲۸ آپرئلده چاپدان
چىخمىش ۴-جو سايىندا جليل مەممۇتلىك چاپدان
فعلىئتونونون آلتيندا ايمضاسىز گئتمىشدىر.

دوستلارينا باخىب اوزوندن راضى حالدا دئدى:
– سحو ائتمىرم. دقىق دئيرىم.

عاقىل گولومسە يىب دئدى:
– دوست، شعر اىستمېرىك. سن جانىن، قوى راحات يئمگىمېزى يئيك. ناهارا
گلمىشدىك، شام ائسى اولدوق. عايىلە مىز وار. ائوه گئتسىيگىك. گىلدىك كى،
دردىمېزى، آزارىمېزى دانىشاق. نه اولوب سنه، آنلا-مادىم.
كريم اعتىبارىن آليندىغىنى گۈرۈب دىللەندى:

– دوست، هامى حاقلىدیر. هامى دا اوزونو حاقلى بىلىر. بىلمە سە ايدىلر، فيكىر
يوروتمىزدىلر. بىزىم باياقدان صاف-چوروڭ ائتدىگىمېز پروبلئەمین جىدى علمى
آراشىدیرمايا احتىاجى وار. اوغا گۈره اورگىنە سالما. بىزىم اوچون خوش ايدى.
يوخسا بو قدر واختى سەنинلە مباھىتە ائتمىزدىك دوستوم. ايندى ايجازه وئر،
راحات بىر تىكە يئيك، درد-سرىمېزى اۋيرىنک.

اعتىبارالىنى يوخارى قالدىراراق دئدى:

– من تسلىم.

سونرا قارشىسىنداكى ستكانى كاظما اوزادىپ دئدى:

– سوز گۈرۈم. بىر قىشىنگ ساغلىق دئيمىم.

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

سۆز اعتیبارین آغزىندان چىخمىشدى کى، دوستلاردان قەقەھە قوپدو...

۵

فيكرت كريمىن فيكيرلى-فيكيرلى ساحيلده گزدىگىنى گۈرۈب اونا ياخىنلاشدى. الينى كريمىن چىينىنە ووراراق سوروشدو:

— دوست، بئله سوپۇق ھاوادا نئىنيرىن؟ كريم دوستونو باغرىنا باسىب دئدى:

— بىر آز گريشىردىم. فيكريمى داغىتماق اىستە يېرىدىم.

فيكرت كريمىن اوزونە باخىب ناراضى-ناراضى باشىنى بولاياراق يئنه سوروشدو:

— ائودە بىر حادىثە باش وئرېب؟

كريم باشىن يئلله يېب دئدى:

— ناراحات اولما، ائودە ساكىتچىلىكدى. فيكرت قىيمىشاراق دئدى:

— ائودە ساكىتچىلىكدىرسە، او زامان ادبىاتدا فيرىتىنادىر.

كريم دېقتىلە فيكترە باخىب سوروشدو:

— سن ھارادان بىلدىن؟

فيكرت كريمىن قولونا گىرىپ دئدى:

— بىلمىرم ائە... سادجه خاصىتىنە بلە دەم. اۋزو دە دوندوم، گىڭىك او كافىدە او توراق. قىشىنگ پوررنگى چاي اىچك. نە دئىيرىن؟

كريم باشى ايلە راضى اولدوغۇنو بىلدىرىپ كافىء-يە طرف آددىملادى. كافئىه داخىل اولوب اطرافا باخدىلار، همىشە او تورماغا يئر اولمايان كافە بوم-بوش ايدى.

فيكترە كريم گۈدكەجە لرىنى آسىلقاندان آسىب پىنجرە نىن قارشىسىندا يېرلشن

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

ماسانىن آرخاسىندا آيلشدىلر. بورادان دنىزىن منظرە سى آيدىن گۇرۇنوردو.
كაفچىيە مشتىرى گىلىگىنى گؤـرن اوغانلىن تله سىك اونلارا ياخىنلاشىب
سوروشدو:

— نە بويوراردىنىز؟

فيكىرت كريمىن فيكىرلى اولدوغۇنو گۇرۇوب اۆزو جاواب وئرمە لى اولدو:
— چاي گتىر. او دادلى پىتىنېزدن وارمى؟ اوغانلىن گولە-گولە جاواب وئردى:
— بىشىر. بىر اون-اون بىش دقىقە يە حاضىر اولا. فيكىرت راضى حالدا دئدى:
— اعلا. پىتى دە حاضىر اولاندا حرمىزه بىر قاب گتىر.

اوغانلىن "اولدو" دئىيىب گئىدى. هله دە كريمىن پىنجرە دن دنىزى سئير
ائتمە سينە باخىب دئدى:
— دوست. تك دئىيىلسن.

كرييم باشىنى دئوندرىپ فيكىرته باخدى. ٥٥-رىندىن نفس آلىپ دئدى:
— بازار گونوموز دە بئلە باشلادى. فيكىرت اۆزۈندەن راضى حالدا دئدى:
— پىس باشلايىب بىم؟ سى دردىنى دىئ. نە اوlobe؟ هارادا يئنە نە اوخوموسان؟
كرييم فيكىرلى-فيكىرلى فيكىرته باخىب سوروشدو:

— هئچ نە. سى نە عجب بورالار داسان؟

فيكىرت هاوادا الينى يئليلە رك دئدى:
— دوستوملا گۇرۇشمە لييم. يئزنه سى باغ ئوينى ساتىر. اونو گؤستەرە جك. بىر
باگ ئوئى آلماق ايستىيرم، يايىدان يايى گلىيم دينجە لييم. شەرەد كى ائو اىكى
بالاجا اوتقادان عىبارتدىر. خروشۇوكالار نئچە اولا جاق. اوچ دە اوغول. دوشوندوم

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

بىر بالاجا باغ ائوى آليم. هئچ اولماسا يايىدان يايى بىر بالاجا گئنىشلىك اولسون. قوجالاندا دا قالارام. نه دوشۇنورسۇن؟ قىيىمتىنى دئدى. باها دئىيل. اوچ اوتقا، بىر مطبخ، بىر بالاجا شوشېندى، اوچ سوت دا حىَطيانى تورپاق ساحه سى وار. گىئديم باخىم. آللە مصلحت بىلسە آليم. ايندى گلمە لىدىر. بورادا گۈرۈشىمە-يى سوْزلىشمىشىك.

كريم اونلارا خىدەت گۈستەرن او فييسىيانىتى فيكىرته گۈستەرىپ سورۇشدو:

— سىفارىشى سن وئردىن؟ نه واخت؟

فيكىرت گولومسىھ يىب جاواب وئردى:

— سن فيكىرە دالاندا.

كريم چايدان بىر-ايکى قورتوم اىچىپ سورۇشماق اىستە يېرىدى كى، فيكىرت آياغا قالخىب دئدى:

— گىلدى.

ضيالى گۈركەمىنده بىر كىشى اونلارىن ماساسىينا ياخىنلاشدى. فيكىرت ال او زادىب گۈرۈشدو. سونرا كريمە سالام وئردى. فيكىرت الى ايلە گلن كىشىيە يئر گۈستەرىپ دئدى:

— اىلش. كريم، تانيش اولون. ولى ما محمد فىلولوقدور، پروفسوردور.

سونرا ولېيە باخىب دئدى:

— دوستومۇزو تانىميرسان؟ كريم ده فىلولوقدور.

ولى گولومسىھ يىب دئدى:

— تأسوف كى، تانىميرام. تانيش اولماغىيما شادام.

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

فیکرت اونلارا باخان او فیسیانتا چای گتیرمگی ایشاره ائدیب دئدی:

– ولی چای ایچک، پیتی سیفاریش و ئرمیشم. اونو دا یئیک. سونرا گئدک ائوه باخاق. اینشا الله آلينسا صباح دا آلقى- ساتقى ائدریک.

او فیسیانت (گارسون) چایي گتیرنده فیکرت دیللندی:

– پیتینى اوج قاب ائدرسن. قوناغیمیز گلدی. او فیسیانت " باش اوسته " دئیب ماسادان او زاقلاشدی. ولی چايدان بير-ايکى قورتوم ایچیب کریمدن سوروشدو:

– ادبیاتین هانسى ساحه سی ايله مشغول اولور- سونوز؟

کریم ده چاییندان بير-ايکى قورتوم ایچیب هو سیز جواب وئردی:

– اساس تدقیقات ساحه م ۱۹ عصر آذربایجان ادبیاتی دؤورودور.

ولی الینی میزه چیرپیپ دئدی:

– او لا بیلمز... او دؤورده نه وار کى، او دؤورو تدقیق ائدیرسن؟

کریم تعجبله ولینی سوزوب سوروشدو:

– سیزی تام آنلامادیم...

ولی باشینی بولایاراق دئدی:

– هئچ ... سادجه ۱۹- عصر آذربایجان ادبیاتی نین چوخ معناسیز بير دؤورو، آقونیبا دؤورودور.

فیکرت هئچ نه آنلامادیغیندان سوروشدو:

– نه دؤورودور؟ آقونیبا نه دئمکدیر؟ کریم دیقتله فیکرته باخدی، سونرا دئدی:

سالیدە شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– آقونیيا جان وئرمە، جان چكىشىمە دئمكدىر. فيكرت، دوستون دا دئىير كى،
١٩ عصر آذربايجان ادبىاتى جان وئرىر.

ولى كريمىن رىشخندەلە دانىشىغىنى گۇرۇب دئدى:

– بو عصردە بؤيوک شاعيرلىرىمىز اولمايىب. كىمى تدقىق ائده جىگىك، كريم
معلم؟

كريم اول فيكترە ترس-ترس باخدى، سونرا دا ولىدىن اىستەھزا يلا سوروشدو:

– ١٩ عصردە بىس نە اولوب اى مىلتىمىن ضىالىسى، نە اولوب؟

ولى بارماقلارىنى ماسانىن اوزرىنده دؤيىجلىيە رك دئدى:

– ١٩ عصر ادبىاتى حاقىندا دئىيلەمىش بلاغتلى فيكىرلىرى بىر قدر
شىشيردىلىمىش حساب ائدىرم. ١٩ عصردە آذربايجان ادبىاتى تارىخىنده
مكمل، فرقلى بىر دؤور اولدوغۇنو قبول ائتمىرم. چونكى...

كريم ولى نىن جومله سىنى بىتىرمە يە ايمكان وئرمە يىب دئدى:

– سىنин قبول ائدىب-ائتمىگىنلە دئىيل كى، ١٩ عصر ادبىاتىمىز وار و
دانىلمازدىر. قبول ائتمىگى نىن سببى ندىر؟

ولى قالستوكونو (كراوات) الى ايلە يوخلايىب دئدى:

– اولا ١٩ عصر آذربايغان ادبىاتىندا تمىيل اولونان شاعيرلىرى نىن اكتىريتى
اسكى، ایران ادبىاتى نىن عنونه لرىنى دوام ائتدىرىرىدىلر. بو سېبدىن ده معناسىز
ايدىلر. كىم ايدى مىززە شفى واضح؟ مىززە خطا طلىقلا مشغول اولان دروپىشانە
بىر حىات كئچىرن صوفى شاعير ايدى. كريم معلم، مىلت دمىر يولو چكىر،

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

قافقازا پوچت، مطبوعات گلىر، اونيوئرسىتەتلەر آچىلىر، تئاتر گلىر، بو كىشى ٥٥
اوترووب اۆز گوشە سىنەد دىوان شعرى يازىر.

كريم قەقەھە چكىب گولدو:

– سىنيلە ھەر شئى آيدىندىر... خطا طلىق زمانە سى نىن پرئىستىزلى پىشە
لرىندىن بىرى ايدى. ١٩ عصردە ھامى خطا ط اولا بىلمىزدى. اىستىسە لر بئله...
ياخشى شعر يازماق نە واختىدان اسكيكلىك حساب ائدىلىر؟ مىرزاھ شفى واضح
اۆز شعرلىرى ايلە ادبىياتدا سۈزۈنۈ دئىيىب. مىن سىن كيمىسى گلسىن، هەنج نە
ائىدە بىلمىيە جك. نظامى دئمىشىكىن، گونشى پالچىقلار سووا ماق او لمماز.
ولى پرتىليگىنندىن قىپقىرمىزى قىزارمىشدى. فيكىرتىن اونا باخديغىنى گۇرۇب
كريمە دئدى:

– مگر بىلمىرسن كى، آوروپادا مشهورلاشان شعرلە واضحىن شعرلىرى او لمایىب.
آوروپادا مشهورلاشان شعرلە بودئىشتىدىن واضحىن شعرلە-رى اساسىندا
يازدىغى ائكزوتىك شعرلەدى. ١٩ عصردە آوروپا ادبىياتى و ادبى-فلسفى فيكىرىندە
شرقە ماراق وار ايدى. بو ماراق دالغا سىندا بودئىشتىدىن شعرلىرى مشهورلاشدى،
دېھ مىندى. بو دا بودئىشتىدىن امگىدىر. باشقا دىل و پۇئىتكى سترۇكتوردان
آوروپانىن مئنتال، ائستىتىك تفکرونە ترجمە او لونان شعرلىرىن آشاغى
كئيفيتىنى ھامىمىز بىلىرىك. بودئىشتىدت اولا بىلىسىن كى، موتىولرى،
موضوع علارى گۇرۇب، آما اونو نىتىشىئە قدر آلمان تفکرو نىتجە قبول
او لونور دوسا، او روحدا دا تقدىم ائتمىشدى. آوروپادا چاپ او لونان واضح دئىيلدى،
اونون سورروقاتى بودئىشتىدت ايدى. بونو واضح شوناسلار، آلمان ادبىياتى ايلە

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

مشغول اولان موتخصىصلر ياخشى بىلىرلر. بو سببلره گئرە دە نە واضحى، نە دە
كى، عباسقولو آغا باكىخانووو مئتودولوژى باخيمدان معاريفچىلىگىن
داشىيىجىسى سايماق دوزگون دئىيل. سحودىر. يئرلى-دىبلى سحودىر...
كريم ولى نين دئىيكلرىنە جاواب وئرە بىل-مە يىب سوسوردو. درىندن نفس
درىب دئدى:

— ترجومە ئادىلين اثر آرتىق ترجمە چى نين حساب ئادىلمە لىدىر؟ سن دە
واضحىن شعرلىنى بودئنىشتئدته آيد ئادىرسىنسە، داها سۆزۈم يوخدور. آما سەنە
بىر سوالىم وار؟
ولى اۋۇندان راضى حالدا ستولا ياخانىب دئدى:
— بويور.

كريم الى ايلە آغزى نين كنارلارينى سىلىپ دئدى:
— سن آلمان دىلىنى بىلىرسن؟
ولى كريمە تعجوبلە باخىب جاواب وئردى:
— يوخ. بونون صۆحبىتە نە دخلى؟ كريم قاشلارينى چاتىپ دئدى:
— باياقدان واضحىن شعرلىنى بودئنىشتئدته هدىھ ائتمىشدىن. دىلى
بىلمىرسىنسە، بودئنىشتىدت كىمى تىپى نە تعرىفleh يىرسن؟ دوغرو دئىيرىسن،
وعاظە، عباسقولو آغا باكىخانوو سحودىر. سەنین دئىيكلرىنە قلمە آلماق لازىمدىر.
مئتودولوژى باخيمدان معاريفچىلىگىن داشىيىجىسى سەنین سوردوپۇن ايدئىالار
اولمالىدیر.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

كريم سوسدو. ولېيە، سونرا دا فيكتە باخدى. اونلارين دىكىلىن معناسىز باخىشلارينا باخاراق دئدى:

— بودئىشتىدتىن، سحو ائتمىرسە، ١٨٤٨ و يا ٥٠-جى ايللرده بئرلىنده ايشيق اوزو گۈرن " تاوئىند اوند ائين تاڭ ايم اورىئىنت " تريلوگىياسى نىن اوچونجو جىلدىنده واضحىن ديوانىندا تاتار ينى آذربايچان دىلىنى ئويرىنەم سىنى تفصىلاتى ايله قلمە آلىر. واضحىن اونا دىل ئويرە دركىن بىدەتن سؤيلە دىگى شعرلىرى قلمە آلىر. سونرا دا كى، ھامىمىزى معلوم اولان ترجمەمە نى ئەدىر. ينى واضحىن شعرلىرىنى آلمانجا يا چئويپىر. شعرلىرىن اوزرىنده دە رئاكىتە ايشى آپارىر. بىر ضيالى كىمى بىلمە لىسن كى، بدېرى اثرى، اىستە بىر نظم نومونە سى اولسۇن، اىستە بىر نشر، فرقى يوخدور، ترجمە حرفى اولمامالىدىر. مثلا، " كوراوغلو " داستانىنىيى روس دىلىنە چئويپىن ترجمەچى حرفى ترجمەمە ئاتمىشىدىر. سوروشَا بىلرسىنیز كى، نئجه؟ يادىمدا اولانى دئىيرم... كوراوغلودا بئله بىر مقام وار. داستاندا يازىلىرى كى، كوراوغلو مئيداندا قوچ كىمى دايامىشىدىر. روس دىلىنە تر-جومە ئەندىن دە يازىز كى، " كور اوقلى ستويال كاڭ باران ". روس دىلىنە گىرك ترجمە ئەدىلىدى " كاڭ بىك " ، يعنى " اوڭوز ". " كور اوقلى ستويال كاڭ بىك " اولمالىيدى، داها " كاڭ باران " يوخ. اونا گۈرە دە ترجمە چى رئاكىتە ئاتمە يە بورجلودور. سىنخرون ترجمە ايلە، خوصوصى ايلە نظم اثرى كامىل اولا بىلمىز. او باخىمدان بودئىشتىدت دە واضحىن شعرلىرىنى حرفى ترجمە ئاتمە مىشىدىر. واضح اوزرىنده " مودريكلېيىن آچارى " يازىلىميش دفترى بودئىشتىدتە هەدىيە ئاتمىشىدىر.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

دفتردە، " مودروكلىيىن آچارى " آدلاندىريلان شعرلر توبلاسوونون اون سۆزوندە واضح يازمىشدىر كى، اوナ اوياونجاق كىمى گۈرونن شعرلىرىنى كاغىدا كۈچوروب. ولى كريمىن سۆزونو يارىيم كىسى رك دئدى:

— سن دئدىكلىرىن، واضحە حاق قازاندىرمىر. واضح...

كريم ولى نىن سۆزونو تاماملاماغا قوى-ماياراق حىرصلە دئدى:

— واضحىن منىم يا دا سنىن فيكىرلىرنە احتىاجى يوخدور. او، اۆز سۆزونو دئمىش صنعتكاردىر. بودئىشتىدتىن اۆزو واضحە گنجە مودرىكى، قافقازىن مشهور شاعيرى دئىيە رك قىيمىت وئرمىشدىر. بودئىشتىدت يازمىشدىر كى، " گنجە مودرىكى نىن بايرام و شىلىكلىرده اوخدوغۇ شعرلىرىن اكثريتى گورجولرىن و تاتارلارين، يىنى بىز آذربايجانلىلارين دىللر ازبرى ايدى، هئچ اۆزو ده فرقىنە وارمیردى كى، اونلارى يازىيا كۈچورسون. شرق عادتىنە گۈره هر غزلين سونوندا شاعير اۆز آدینى وئرمە سە يدى اكثر حاللاردا بىلمك اولمازدى كى، بو شعرلر اونوندور ياخ يوخ... ".

كريم بىر آز فيكىرلىشىپ دئدى:

— درد بوراسىدىر كى، سنىن كىمى آذربايغانلى واضحى گۈزدن سالماغا جان آتىر. آما...

ولى قاشلارينى چاتىپ دئدى:

— مىگر بىلمىرسن كى، بودئىشتىدتىن آرخىويندە " مودرىكلىيگىن آچارى " آدلى دفتر يوخدور. حتى دئىيرلر كى، بو دفتر يېرىلى-ديبلى اولمايىپ. بودئن-شتىدتىن اويدورماسى اولوب.

سالیدە شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

فیکرت ولیله کریمه باخیب دئدى:

— بلکه دفترى محو ائدیبلر. اولمور ائله شئيلر؟ ايسگندرین آۋئستانى ياندیرتىمىسى تارىخى فاكتدىر. اوْزو ده بلکه واضحين اليازماسىنى ائله بودئىشتىدتىن اوْزو محو ائدیب. واضحين شعرلىرىنى آدينا چىخاندا، سوبوتو نىيە ساخلامالىيىدى؟ اليازمانى ايتىريپ كى، هئچ كىم اوْز آدېيلا نشر ائتىرىدىگى شعرلىرىن واضحين شعرلىرى اولدوغۇنو بىلەمە سىن.

كريم فیکرلە راضى اولدوغۇنو باشى ايلە بىلدى-رېب دئدى:

— بلکه ده، حاقلىسان. آغلاباتان فيكىردىر. واضح شعرلىرى نىن بودئىشتىدتە مخصوص اولدوغۇنو ثبوت ائتسىنلەر دئىه دفترى محو ائدە بىلدىلر.

سونرا ولیيە باخیب دئدى:

— ولى، عىسى كھابى آدلى ايرانلى حافظ نغملىرى نىن ف. بودئىشتىدت طرفىندەن آلمانلاشدىرىلماسى موضوعوسوندا دىسسېرتاسىيىا يازىپ. داھا دوغروسو، ۱۹۶۷-جى ايلده كۈلنەدە آلمانجا "Friedrich Boden-stedts" آدلى دىسسېرتاسىيىا "Verdeutschung der Hafisischen Lieder" مودافيعە ائدیب. بو ايرانلى دا سە نىن كىمى واضحى شاعير كىمى تانيمىر، خطات اولدوغۇنو قىيد ائدیر. كھابى بودئىشتىدتىن ترجمە ائدە رك "میرزە شفى نغمە لرى" آدیندا چاپ ائتىرىدىگى شعر-لىرىن چوخونون اىسە مؤلیفي كىمى واضحى دئىيل، حافظى گؤسترىر.

ولى قارشىسىندا بوجلانان پىتىيە باخیب دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– کریم، منى باشا دوشمک ایستمیرسن. فیکرت بايادان ساکیتجه قولاق آسیردى. ولیئە باخیب سوروشدو:

– ولی، گئوروم کى، ۱۹ اسرى چوخ گوجلو بىلير-سن. بس آخوندۇولا واصحىن علاقە لرینە نئجه باخىرسان؟ واضح آخوندۇوون معلمى اولوب؟
ولى باشىنى آشاغى سالىپ سوسان كريمه باخیب دئدى:

– فیکرت، معلم اولماق بىزە ايمكان وئرمىر كى، اونو ادبىيات تارىخىنده ساخلاياق. آغ شمس الدين فاتح سولطان محمتىن معلمى اولوب، آما فاتحلى سولطان محەممەت اولدو، ينى موعىللىمینە فاتئحلىك ستاتوسو وئرىلمە دى. آرىستوتئل ايسگىندرىن معلمى اولوب و قانىچەن بىر فاتح يئتىشىدىرىپ. گئردو يوموز كىمى، بىرى نىن او بىرىنە دخلى يوخدور. آخوندۇوون يئتىشىمە سىنده واصحىن رولوندان چوخ، بىر چوخ سېبلر اولموشدور. طيفلىس ادبى موحىطى، روس دىلى، قافقاز جانىشىنلىگى، طيفلىسىدكى روس تئاترى آخوندۇوا بئىيوك تاثير گؤستردى. قاسىم بى ذاكىرى، حسن بى زىدابىنى چىخماق شرطى ايلە آخوندۇوون بوتون دوستلارى ائمنىلر، گورجولر اولوب.

كريم باشىنى بولايىب دئدى:

– آخوندۇوون دا اوستوندن خط چكك؟ فیکرت ولى نىن جاواب وئرمە سىنە ايمكان وئرمە يىب دئدى:

– بس باكىخانوولا آخوندۇوون موناسىبىتلرى نئجه؟
ولى ماسانىن اوزرىنەن مينئرال سويو گئتوروب ستكانىنا سوزدو. ستكاندان بىر آز مينئرال سو ايچىب فيكترە باخدى:

- بۇ سوال ھارادان چىخدى؟ آخوندووون باكىخانوولا علاقە لرى سوال آلتىندادىر. آرخيو ماتئرىاللارى تام آچىلمائىب. باكىخانووون مكتوبلارى چاپ اولىنمايىب. شخصن من بىلەميم، اونلارين آراسىندا نه كىمى موناسىبىت اولوپ. اۋزو ده باكىخانوو كىم اولوپ، ئى؟ باكىخانووا شاعير دئىيرىك. منه منبع گؤسترىن كى، باكىخانووو موعاصىرلرى قىيمىتلەرنىدىرسىن. باكىخانووو سىز دئىيگىنىز كىمى آخوندوو تانىييردى. سيد عظيم، ذاكر ده باكىخانووو تانىييردىلار. هەنچ بىرى ده باكىخانوو حاق-قىندا شاعير كىمى دانىشمايىب. "اكىنچى" قزئىنده باكىخانووون شاعيرلىكىنдин بىر جومله ده يازىلما-يىب.

كريم ناراضى-ناراضى دىللەندى:

- اگر سن دئىيگىن شخصىتلەر باكىخانووا شاعير دئىسىدىلر او، شاعير حساب ائدىلەمە لى ايدى؟ سەنин يازىچى، شاعير آنلايىشىنا موناسىبىتىن چوخ فرقلىدىر. موعاصىر دۆوردە كىمىن سۆز و كىچىرىدىر؟ گئىدم اوна اۆزۈم حاقىندا بىر مقالە يازدىرتىرىم و نشر ائتدىرىم. اللى-يوز اىلدىن سونرا او قزئى، ژورنالى آرخىودىن الله كىچىرىسىنلەر. ايدىعا ائتسىنلەر كى، ۲۱- جى عصردە گوجلو شاعير ياشامىشدى. آما تأسوف كى، اليمىزدە ياردىجىلىغىنيدان هەنچ نه دۆورومۇزە گللىپ چاتمايىب. اونون حاقىندا فيلان آدام بئلە فيكىر سؤيلە يىب. ولى، دانىشدىغىنى قولاغىن ائشىدىر؟

ولى الينى يېللە يىب دئىدە:

- بوش وئر. باكىخانوو قوبادا باغ ئوبىنده اۆزو اوچون قىزلى يازىپ. اونو اجتماعى اهمىتلى بىديعى نومونە حساب ائتمە ليگىك، حؤرمەتلى كريم معلم؟ باكىخانوو

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

فارسجا منظومە لر، شعرلر يازمىش آذربایجان تارىخى نىن ماراقلى بىر پېرسوناژىدىر، آما شاعير دئىيل. باكىخانوون كىمە سە تاثىرى يوخدور، مكتب ياراتمايىب. باكىخانوون دؤوروندە بديعى يارادىجىلىغى ايله باغلى بىر دنه مقالە يوخدور. شاعير اولسايدى، موطلق يازاردىلار.

كريم باشىنى بولايىب ناراضى-ناراضى دىللندى:

– سەنинلە مباھىتە ائتمە يە ديمز. ايشىننە اول. توركىر دئمىشىكىن، كولاي گلسىن.

فيكىرت گولومسە يىب دئدى:

– كولايديسا باشىنا گلسىن، آى كريم. نىيە اينجيييرىن، آى قارداش... صۇحبتىدى ائديرىك د... ائله بىل منىم دانىشىقلاريملا ادبىيات دىيشه جك... كريم يئنە ناراضى-ناراضى دىللندى:

– هەنج نە دىيىشمە جك. آما، مىلچك بىر شئى دئىيل، اورك بولاندىرير، آى فيكىرت. كريم باخىب دئدى:

– كريم، توتالىم كى، حاقلىسان. دوغرودور، باكىخانو تارىخلە، آسترونومىيا ايله ماراقلانمىش، چوخ گئنىش بىلىيە مالىك اينسان اولوب. باكىخانو باكىدا و يا قوبادا شعر يازىرمىش. اونون يازدىقلارى نىن ادبىاتا نئجه دخلى اولا بىلر؟ بو گوندە بىزدە صوفى شاعيرلر وار كى، تراكتات يازىرلار. اينسانلار وار غزل يازىرلار، يا مئيخانا دئىيرلر. عومومى پروسئسلرلە ماراقلانمايان بو اينسانلارين يازدىقلارىنى ادبى تارىخە سوخماق لازىمدىر؟

كريم باشىنى بولايىب دئدى:

سالىدە شىممە قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– دئميشم، سىنىلە مباحىتە ئىتمە يە دىيمز، آى فيكىت. آنلامىرسان، يَا دا آنلاماق اىستە مىرسن. لايىقلى اولانلار زامانىن سوزگىجىندن كىچە جىلەر. لايىقليلر اۋۇز يئىرلىنى تاپاچاقلار. چوخ يازانلار گلىب بۇ دونيايا، آما ھامى دونيا تارىخىنده آدىنى سالا بىلەمە يېبلە؟ زامان اۋزو سئچە جىك. سەن، من يوخ...

ولى سويو آخىرا جان اىچىب دئدى:

– آى كريم، من دئميرم ... حتى ۱۹ عصر آذربايجان ادبىياتى ايلە مشغۇل اولان خارىجى موتخصىصىلر ده دئىيرلەرى، بۇ دۇور تزە دن يازىلمالىدیر. كريم سويو ماقدا اولان پىتىينى قاباغىندا چكىب دئدى:

– خارىجى موتخصىصىلرىن بىزىم ۱۹ عصرلە نە ايشلىرى وار؟ ولى، بونو هەچ آنلامادىم... اونلار كىمىدىر كى، بىزە مصلحت گۈرۈرلەر كى، بۇ دۇورو تە-زىن يازاق.

ولى ده پىتىيسىنى قاباغىندا چكىب دئدى:

– كريم معلم، اونلار حقىقىن ده حاقدىيلار. بۇ فيكىردىگىك كى، خوبىيى عصردىن سونرا موطلق يوكسە ليش گلمە لى ايدى. نظالمىدىن، ياخود فضولىدىن چوخمو قاباغا گئتمىشىك؟ ۱۸-جى عصر آذربايجان ادبىاتىندا باش وئرن ائتنيك، ائستئتىك تىبدۇلاتلارىن ۱۹ عصردە آرخاسى گلمە دى. چونكى ایران ادبى كانونلارى نىن داشىيىجيلارى ھemin ائتنيك-ائستئتىك كانونلارىن، شيفاهى خالق ادبىاتىندا، ائلات ادبىاتدان، واقيفىن قولشمالارىندا گلمە تفکر سىستئمىنى ياخينا بوراخىمادى. باخ اونا گۈرە قاسىم بى ذاكر بؤيوك شاعير اولا بىلە دى.

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

کريم اليندە کى چورگى ماسانىن اوزرىنه قويوب ولبيه باخدى. سونرا دئدى:

– ذاكرىن بؤيوك شاعير اولا بىلەممگى نىن سببىنى بىلمە مىش اولمازان دى، بىز ده بىلە.

ولى بوينونو ساغا-سولا دۇندرىپ دئدى:

– ذاكر بىلمىردى کى، فضولى عنعنه لرىنى داوم ائتدىرسىن، يوخسا واقيف عنعنه لرى ايله گئتسىن. گۈزل آتالار سۆزو وار، ايکى طرفە باخان چاش اولار. كريم اىستەھزا يلا دئدى:

– سنين تفكرونە هئiran قالدىم. حالل اولسون، سنين كىمى عالىمە. فيكىرت آغزىندا تىكە نى او دوب دئدى:

– واقيف حاقىندا چوخ اعلا دئدىن. واقيف حيات و ياردىجىلىغى ايله خوبىي اسرده حادىشە دىر. سىزە بو باخىمدان، حاق وئرېرم. ھەمین اسرده واقيف کى-مى پارلاق شاعير يوخ ايدى. ولى، حتى آخوندوو فضولى حاقىندا مقالە سىننە يازمىشدىر کى، فضولى شاعير دئىيل، آما واقيف شاعيردىر.

ولى آغزىندا کى يئمگى چئىنیيە رك دئدى:

– فيكىرت، آما آخوندوو ذاكرى واقيفدن ده اوستون تو تموشدور.

كريم وليلە فيكىرتىن دانىشىغىنا فيكىر وئرك اىستەمە يىب يئمگىنى يئمك اىستە دى. باشىنى آشاغى سالىپ ايشتاهلا يئمگىنندە ايدى. فيكىرتىن ايسە موضوعويا ماراغى آرتدىغىنidan يئمە يە فيكىر وئر-مە يىب صؤحبت ائتمك اىستە بىردى. اوナ گۈرە ماراق اىچىنده سوروشدو:

– آى ولى، بىس ۱۹ عصردە واقيف عنعنه سىنە نە سببە موراجىعت ائدىلەمە دى؟

سالیدہ شممد قیزی ، دیونیسین غلبہ سی

یئمگینی بیر آز یئیندن سونرا، هله ده اونا باخان فیکرته جواب وئرمک
مجبوریتین-ده قالدیغیندان دئدی:

- بیر چوخ سببلر وار. باشليجاسي چوخ گوجلو ايران ديسکورسو و اونون
داشیييجيلاری طيفليسد، گنجه ده اونملی رولا ماليک ايديلر.

فيکرت آغزینداکی تیکه نی تله سیک چئينه ییب اوددو و سونرا سوروشدو:
او دئدیگین ايران ديسکورسونون نوماینده-لری کيملر ایدی؟

ولی ده آغزینداکی تیکه نی اوداراق جواب وئردی:

- عجب لذتليدير. بو پیتی نين باشقا دادی وار.

سونرا عصبيندن قاپقارا قارالميش کريمه باخيب دئدی:

- آى قارداش، کيملر اولماليدی کی؟ ايران ديسکورسونون داشیييجيلاری
باکيغانوو، سيد عظيم شيروانی ایدی. شيروان زوناسي نين افزو ادبیات تاريخيندہ
آيریحا بیر ادبی وادیدير. سيد عظيم حاققيندا بير شئی دئیم. "اکینچی"
قرئتی چاپ اولوناندا سيد عظيم بيلمه دی نه يازسين. دوز بير ايل هئچ نه
ياز مادي.

فيکرت ماراقلا سوروشدو:

- نيءیه؟ "اکینچی" نين چاپ اولونماسي نين سيد عظيمه نيءیه منفي تاثير
گؤسترمه لييدي کی؟

كريم دريندن نفس درېب دئدی:

- فيکرت ائوه باخماغا گئتميه جكدين؟ فيکرت باشيني دؤندرېب کريمه
باخدی. سونرا

جاواب وئردى:

– ائو قاچير كى؟ من بورادا، ائوى گؤسترلن شخص بورادا. تله سىك بير ايش وار. قوى راحات ناهار ايدك. ولى نين ماراقلى صؤحبتلرينه قولاق آس. گئدېب ائوه باخاريق دا. سن ده بىزىملە گئدرسن. ائو باره سىنده مصلحت وئرسن. منيم او ايشدن او قدر باشىم چىخمير.

كرىم باشىنى بولايىب دئدى:

– اونو گۈرۈرم. دوغرودان دا باشىن هەنج ندن چىخمير.

ولى گولومسە يىب دئدى:

– ائوى ده گؤسترجم. داري خمايىن. قىيمتىيندە راضىلاشاريق. فيكىرت، سىنин سوالى نين جاوابى بودور كى، "اكىنچى" قزئتى نين مئيداندا گۈرۈنمىسى، كلاسسىك عنعنه نين داشىيىجىلارينى بير قدر چاشباش سالدى. واقيفين داهىلىيگى اوندا ايدى كى، اونون شعر عنعنه سى خالق تفکرونە، ائلات يادداشىنا كۈكلەنمىشدى. واقيفين اليازمالارى محو اولموشدو. آنجاق اونون شعرلارينى تدقىقاتچىلار خالقىن دىلىيندن توبلا迪لار. واقيف يېڭانە ائتنىك، ائستىتكى زانر داهىسىدىر كى، اونون شعرلارينى باشقا خالقلار دا اۆز اليفباسى ايله يادداشا كۈچوروبلر. حتى اونون شعرلارينى ائرمنى اليفباسى ايله ده يازىيا كۈچورموشدولر. بىلىرىسىنىزمى دوستلار، فولكلور تفکرو ائتنىك اۇزونودر كله سىخ باغلىدىر. سىزىن دئدىيگىنىز باكىخانوو، واضح، سىد عظيم ائتنىك اۇزونودر كه باغلى شاعيرلر اولما مىشدىلار.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

هامى سوسموشدو. آرایا دوشن ائلو سوكوتۇ كريم پوزدو. اونلاردان بىر آز آرالى دايانيب دېقتىلە قولاق آسان اوپىسيانتى الى ايلە چاغىرىدى. اوپىسيانت جلد اونا ياخىنلاشدى. كريم اوپىسيانت باخىب گولومسە دى:

— آى بالا، مكتبه گئتمىرسن؟

اوپىسيانت سوچلو اينسانلار كىمى بوينون بوكوب دئدى:

— بو گون ايستيراحت گونودور. آتاما كۈمك ائدىرم.

كريم يئنه گولومسە يىب دئدى:

— آدین ندىر؟ سنى نئجه چاغىراق؟ آدینى دىء-يىرسن، يوخسا اوپىسيانت دئيه

موراجيعت ائدك.

اوپىسيانتىن قارابوغدايى صىفتى ايشيقلاندى. گولومسە يىب دئدى:

— ياقوب دئىيە بىلىرىسىنىز.

كريم اوغلانى باشدان-آياغا سوزوب دئدى:

— ياخشى ياقوب. سوفره نى يىغىشدىر. پورنگى چاي گتىر. يانىندا دا ليمونو،

مرباسى. انجىر مربا سى اولسا لاب الا اولار.

ياقوب باش اوسته دئىيب اوذاقلاشدى. ياقوبون اوذاقلاشدىغىنى گۈرن ولى

دىللندى:

— بو يازىق اوشاقلارين ادبىات درسلېكلىرىنە كىملرى سالمىرلار... باكىخانوو،

سىد عظيم و داها نە بىلىم كىملر... ونلارين حاقى چاتىرمى ادبىات تارىخىنە

دۇشمە يە؟ جاواب وئرین. جاواب وئرە بىلىرىسىنىز. ادبىات عنعنه مىز قىريق-

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

قىريق گلىر، يعنى اثىرن اثره آدلامالار اولمور. ادبىيات بىر اسرده يارانىر، چىچككە نير و اؤلور. ۲۰ عصرده دە سوۋەت ادبىاتى ياراندى، چىچككىنى دە، تىززۈل ئەلە دى و ۲۰ عصر دۇورو قاپاندى. گۇئردوک كى، آذربايجان ادبىاتىندا دىيالكتىك كېچىد يوخدور. بو مىلتىن ادبى ناتاماملىغىنندان اىرە لى گلىر. بو مىلت بو گونه قدر ادبى جوغرافى سرحدلىنى موعىنلىشىدирە بىلمىر. خوراسان توركمى حسنوغلوно دا ادبىيات تارىخىنە سالىر، كايىرىدە اولموش قاضى بورهاندىدىنى دە، كىبلادا ياشامىش فضولىنى دە. آما كىچىن عصرىن ۳۰-جو ايللىرىنده بورادان كۈچچوب گئتمىش، اۆزبە كى ستاندا ياشامىش ماقصود شىخزادە نى ادبىيات تارىخىنە سالمىر. نىيە؟

كريم ياقوبون اونون قارشىسىنا قويىدوغۇ چايا باخاراق دئدى:

— بو دقىقە دونيانىن ھە طرفىنده ياشايىان سويداشلاريمىز وار. اونلاردان بىر قىسمى بىديعى ياردىجىلىقلا مشغۇلدورلار. اونلارين اىچرىسىنندن اولان سئچىلىميشلىرى درسلىكىلە سالا بىلمرىك؟ نە وار كى، آذربايجاندا ياشامىرلار؟ او زاغا گئتمىك، شەھرىارى گۇئىرەت. دئىك كى، تېرىزىدە ياشايىب. اثىر ايلە مكتبلىلر تانىش اولمامالىدىرلار؟ تو تالىم، خارىجىدە ياشايىان ھموطنلىمىزدىن بىرى ادبىيات او زە نوبئل مو كافاتى آلدى. اونون ياردىجىلىغىنى دىرىلندىرىمە جىيىك؟

ولى چايدان اىچىب دئدى:

— اۆزونۇز گۇئورسوز كى، نىجە بؤيوك ضىدېيىتلەر وار؟ ادبىاتىمىزدا يادداش پروپلىئمى وار، ادبى دىل يادداشى، ژانر سىستئمى يادداشى كىمى پروپلىئملەر وار. ادبىياتدا يادداش گوجلو اولسا ايدى واقيفىن دىلىنى ۲۰ عصرە گتىرىپ

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

چىخاراردى. روسىيادا پوشكى نىن دىلىنى بو گون ده اوخويورلار. بروودسکىدە ۱۸ عصر روس شاعيرى دئرزاويندن نە قدر سىتاتلار، اونونلا سىلىشىمە لر وار. مىلتىدە يادداش گوجلو اولماياندا همىن يادداش بوشلۇغۇنو ميف-لرلە دولدورور. آذربايجان ادبىياتى مىفلرلە دولدور؛ نظامى ميفى، فضولى ميفى...

كرىم الينى قالدىرىپ دئدى:

— بورادا ساخلا. نئجه ينى، نظامى ميفى، فضولى ميفى؟ روسىيادا پوشكى نىن دىلىنى بو گون ده اوخويورلار. دئرزاويندن سىتاتلار گتىريلىنده، سىلىشىملەر اولاندا ميف اولمور. بىز نظامىنى، فضولىنى اوخوياندا ميف اولور؟ دانىشاندا بىر فيكىرلش. يىشكە كىشىسىن، عاغلىنى باشينا يېغ.

ولى كريمه باخىب دئدى:

— كريم، يىڭانە خالق اولاراق، كلاسسىكىلرى جم شكلىنىدە ايشلە ديرىك. نظامىلەر، فضولىلەر دئيرىك. هەنج ائشىتمىسىن كى، روسلار پوشكىنلەر، دوستويئوسكىلەر دئسىن. اينگىلىسىلرىن بايرونلار دئىدىگىنىنى ائشىتمىسىن؟ ياددا ساخلامالىيېق كى، شاعير، يازىچى چوخ اونىكالدىر. بىزدە ايسە كوتلە تفکرو شاعيرلىرىمېزىن دە سايىنى چوخالتماقدادىر. بىز مىفلرلە مىللە اونوماستىك سىستەتمىمىزى ياردادرىق. نظامى، فضولى، نسىمى، واقيف، صابر آدىندا نە قدر اوشاقلار وار. مىلتىن ائتنىك اۋزونودركى اولماياندا او ميفىك آدلارلا اۆز اونوماستىك بوشلۇغۇنو دولدورور.

كرىم الينى الينە چىرپىپ دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– داها آغىنى چىخارتىدين... آدقويمانين بونونلا نه علاقه سى؟ آغىزدولوسو روسلار، اينگىلىسلر دئدىكلىرىن اوشاقلارينا آئىكساندر، قاوريل، جورج آدلارينى هارادان آلىپ قويورلار؟ منطىقلى دانىش. گۇروروم كى، ذكاليسان، ساوادليسان. دئىيە سن، چوخ كىتاب اوخويورسان. اۋزو ده حددىنندن آرتىق چوخ.

ولى كريمىن اىستەھزاسىنى باشا دوشىمە يىب جاواب وئردى:

– ايشىم-گوجوم اوخوماقدى دا... آذربايجان ادبىياتىندا اولكى اسرىلدە اولمايان كوم-مونىكاتىيو سىستېم ۱۹ عصردە ياراندى. سيد عظيم شىرواندان شوشایا ناتوانا مكتوبلار يازدى. آخوندوولا دا ذاكر مكتوبلاشىرىدى. يعنى بو اديبلر آراسىندا كومممونىكاسىيا ياراندى. بو باخىمدان، ادبىيات كومممونىكاسىيا سىستېمىنە دوننمە يە باشلادى. كومممونىكاسىيا دا شاعىرلرین يارادىجىلىغىننا جىدى تاثير گؤستىرىدى. منجه، زاكى-رين يارادىجىلىغىندا كومممونىكاسىيا گوجلو رول اوى-نادى.

كريم ياقوبو يانينا چاغىرىدى. ياقوب ياخىنلاشاندا دئىى:

– اوغلۇم حسابى گتىر.

ياقوب تۆز حسابى دئىى. كريم پولو ياقوبا اوزادىب دئىى:

– اوستو قالسىن، اولدومو ياقوب. اۋزو ايسە آياغا دوروب دئىى:

– من گىدىم. بىر آز قالسام اليمدن خطا چىخار.

فيكىرته الينى اوزادىب دئىى:

– من گىدىم. سنه ده اوغورلار.

ولى آياغا قالخىب كريمە الينى اوزادىب دئىى:

– تانىش اولماغىمىزا چوخ شاد اولدوم.

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

كريم ولېيە باخىب باشىنى يئلله دى. بىر سۆز دئمە يىب كافئىنин قاپىسىينا طرف گئتدى. ولى گؤىدە قالميش الينى اوواراق فىكرته دئدى:
— نە غريبە آدامدىر؟ سنين دوستلارى نىن ھامىسى بئلە غريبە دىر؟
فيكرت قاپيدان چىخان كريمىن آردىنجا باخىب دئدى:
— نىيە غريبە آدامدىر؟ جانلارا دين اينساندىر. تأسوف كى، ائلە لرى آرامىزدا آزدىر.

كافىدن اوزاقلاشان كريمىن دالىنجا باخىب آياغا دوردو. اوزونو ولېيە توتوب دئدى:

٦

— گئدك، ئوى گؤستر. يولچو يولدا گركدىر. و كريم صادىغىن اونا ياخىنلاشدىغىنى گۈرۈب دئدى:
— هارالاردا ايتىب باتمىسان؟ آيا-گۇنە دونمۇسن؟
صادق چىكىنلىرىنى چكە رك اينجىك-اينجىك دئدى:
— اولمادى كى... قوى بىر سالاملاشاق دا...
كريم دوستونو باغرىنا باسىب دئدى:
— داها نىيە اينجىگىرسن؟ هر واختىن خئىير...
سنى خوش گۈردوك.

صادق دوستونا باخىب دىللەندى:

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

– ياخشى گۈرك. نئينىرسن بورالاردا؟

كريم گولومسە يىب دئدى:

– يادىندان چىخىپ دئىه سن؟ من ايش يئرىنده يم.

صادق الينى كريمىن چىينىنە ووروب دئدى:

– بىلىرم... سوروشورام كى، بىس تكباشينا بورالاردا نئينىرسن؟

كريم دوستونا ساتاشىب دئدى:

– تكباشينا سؤزونو چوخ اىشت. من ده ايشىمى بىلىم. سنه نه جاواب وئرە

جىگىمى بىلىم ده.

صادق كريمه باخىب دئدى:

– كريم، دوستوم، من ده سە نىن يانينا گل-مىشدىم. عادىلى تانىيىرسان.

منىملە مباحىثە ائدىردى. دئىير كى، گويا هاراداسا اوخويوب كى، محمد هادى

يازىب كى، " منى دفعە لرلە سرخوش حالدا ياخلاپىپ پوليس ايدارە سىنه

آلماشىدىيلار ". سن بو حاقدا بىر شئى بىلىرسن؟ بىلىرم كى، محمد هادى نىن

ائنىش-يوخشلو ادبى فالىتى، ضدىتلرلە كىچمېش حىات يولو اولوب. آما...

كريم دوستونون سؤزونو بىتىرمە يە ايمكان وئرمە يىب تعجوبلە سوروشدو:

– شايقىن " خاطيرە لرىم " كىتابىنى اوخوموسان؟ صادق گوناه ايش توتموش

آداملار كىمى باشىنى

بولاياراق " يوخ " دئدى. كريم گولومسە دى. سونرا دوستونا دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– صادق، عبداللە شايقلە هادى بىر گون كۆچە دە يان-يانا گئدىرلەمىش.
بىردىن-بىرە هادى دورور. اۋۇنۇ باشدان-آياغا نظردن كئچىرىدىكەن سونرا،
شايقەن سوروشۇر:

– شايق، اوستومدە لوزومسوز نە وار؟

شايق سوالىن معناسىنى آنلامايمىر، بو سېبدەن دە سوسور. هادى ايسە تكرار
سوروشۇر:

– دىقتەلە باخ، لوزومسوز ھەنج بىر شئى گۈرمۇرسىنى؟
شايق هادىنى دىقتەلە سو زدو كەن سونرا " يوخ " دئىير.

هادى حىرصلەنە رك شايقه ترس-ترس باخىب دئىير:

– سىز دە حىاتىن گئدىشاتىنا او قدر باغانلىمىسىنىز كى، گۈزلەينىز لوزوملۇنۇ
لوزومسوزدان سەچە بىلەمە.

سونرا الى ايلە ژىلئەتنى چكىپ دئىير:

– بو منىم نىيەمە لازىمدىر؟

شايق مىثلە نى آنلايمىر. هادى نىن كىمىدىنسە بورج آلماق عادتى يوخ ايدى. ھەنج
كسدن بورج آلمازمىش. شايق هادىيە پول تكلىف ائدىر، هادى ايسە ايم-تىنا
ائدىر. اوندا شايق اونو ائويىنە قوناق دعوت ائدىب دئىير كى:

– هادى، گئدك، بىر يئرده يئىك.

هادى كدرلە باشىنى بولايىب شايقىن تكلىفيينى ردد ائدىب دئىير:
– يوخ، قارداشىم، بو گون اۋز سمالارىمدا اوچاراق، گونشىمەن ضىالارىنى اۋرتىن
بولودلارى پارچالا يىب داغىتىماق اىستە يېرم، خوداھافىز.

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

کریم دریندن نفس دریب دئدى:

– بو احوالات شايقين " خاطيره لريم " ده عکسینى تاپىپ. بئله بير اينسانا طالعنين ائتمه دىگى قالمايدا، ايندى اونون حاقيندا ائله سؤز-صؤحبتى مطبوعاتا گتيرمك، يا دا بو باره ده مباحىته ائتمك هئچ كىمە ياراشماز. أما چيفايدا...

صادق كريمى دينله ديكىن سونرا دئدى:

– هادى گرك ۱۹۱۰-جو ايلده توركىيە يە گئتمىيدى. هادى آزادلىق، اينقىلاپ آرخاسىيلا گئتدى، دؤرد ايلدن سونرا آج، سفىل شكىلده وطنە دؤندو.

کریم چىگىنلىرىنى چكىب دئدى:

– بلکه ده حاقلىسان صادق. يادىندان چىخارتما كى، بىز اونلارين يئرينه نىين دوز، نىين سحو اولدوغۇنو دئيه بىلمرىك. زامان اينسانىن سحو و يا دوز اولدوغۇنو گۈستىرىر. هادى نىن آج، سفىل بىر شكىلده وطنە دؤنمە سى اونون حياتى نىن سحوى ايدىمى؟ بونو نئجه دئيه بىلرىك. اونو قىنایا بىلمرىك. حاقىمiz چاتمير... هادىنى باشا دوشىمك اوچون هادى حياتىنى ياشاماق لازىمىدیر، اونون دوغرو اولوب اولمادىغىنى محضر اوندا بىلرىك. بلکه ده او سفىل حياتى ايله حياتى باشقا جور باشا دوشوردو. بىزى كىمىي فالستوكلو اينسانلara باشقا جور باخىردى. نه ايسە... هادىنىن ياردىجىلىغى ايسە درىادىر. اونو باشا دوشىنلىرى بارماقلار سايماق اولار.

صادق كريمه دېقتىلە قولاق آسىرىدى. دوستونون سوسدوغۇنو گۈرۈپ دئدى:

– تامامىلە حاقلىسان، دوست.

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

کریم صادیغا باخیب علاوه ائتدى:

– آما ایچكى اینسانىن ائوينى يىخير. ایچكىيە آلودە اولماق آرتىق سنىن محو دوغرو آددىملاماندىر.

صادق درىندن نفس درىپ دئدى:

– آما هادى نىن بىر شاعير كىمى سفىل حىات ياشاماسى منه تاثير ائدىر.

کریم باشى ايله دوستويلا راضى اولدوغۇنو بىلدىرىپ دئدى:

– ائله منى دە... هادى حاقىندا شايقىن " خاطىرە لرىم " دە باشقابىر حادىشە يادىما دوشدو. قولاق آس. شايق يازىر كى، بىر گون كوچىلە گىنديرىمىش. بىردىن اوستو-باشى چىركلى، آلت كؤىنگى نىن ياخاسى قاپقاрапا و يېرىتىق، حالى پېيشان، چىكمە سى يېرىتىق اولدوغۇندان آياقلارى دىشارىدا قالان بىر كىشى شايقىن اليىدىن توپور. شايق هادىنى تانىميمىر. تانىلاجاق حالدا اولمادىغىنندان، طبىعى كى، شايق هادىنى تانىميمىر. اوندا هادى تىترىك سىسلە سوروشۇرۇ:

– شايق، منى تانىمادىن؟

شايق هادى نىن سسىنندن، گۆزلىرى نىن رنگىنندن تانىيپەر. هادىنى قوجاقلايىپ سوروشۇرۇ:

– آمان، هادى، بو نە حالدىر؟ هادى گۆزلىرى ياشلى جاواب وئرير: – قارداشىم، هەچ سورما.

شايق هادىلە ئوينە گلىر. پالتارلارىنى تامامىلە دىيىشدىرىتدىرىپ حاماما آپارىر. ائوه قايداندا ايسە هادى توركىيە دە كئچىرىدىگى حىاتى، داها دوغروسو فاجىعە سىنى دانىشىر: " ايستانبولا چاتدىقدان سونرا ايلك اول " طنин " قزئىتىنده

شرق دىللرى موترجىمى صىفتى ايله چالىشىر، آرابىر "ماهتاب" ، "ھىلال" كىيمى قزئەت و مجموعە لرده شعرلىرىمى نشر ئىتدىرىرىدىم. طبىعتىمى بىلىرسن، منىم و يا باشقاسىنىن آزادلىغىنا توخونولدوغو زامان عصىلىرىم يئرىندەن اويانىر، صبىر ائدە بىلمىرم. من بورادان چار اىستىبىدادىندان چىخىپ گئنىش نفس آلماق، آزاد حىات كېچىرمك اومىدى ايله اورا گئتمىشدىم. فقط اورادا همىن اىستىبىدادى بىر آزدا آرتىقلىغى ايله گۈرۈنجه صبرىم توکندى. روحومداكى سى- خىنتى و كدرلىرى اونوتماق اوچون چاره سىز يئنە داها شىدەتلە سورعتتە يىچمه يە باشلادىم. نئىلگىم؟ قادىن آزادلىغىنا دايىر يازىقىلارىم خوشلارينا گل- مدى، خالق آزادلىغىنا دايىر يازدىم، يئنە دارىلىدىلار. اتحادچىلار ھر يازىچىدان آنجاق مىدىيە گۈزلە يېرىدىلر. شوبىھە سىز، من اونو باجارتمازدىم. من مىدىيە اوچون دئىليل، عالمى آلت-اوست ائدىب انقىلاب ياراتماق اوچون دوغولدو. اىستىبىداد خفىيە لرى نىن مركزى اولان اىستانبول حىاتى منى بوغوردو. دفعە لرلە منى سرخوش حالدا ياخالا يىب پوليس ايدارە سينە آلمىشدىلار.

بىر دفعە "سىز اىستىبىداد ميكروبلارسىينىز" - دئىھە قايم-مقامى تحقىر ائتدىم. او، منى اىستانبولا قايتىماماق شرطىلە يوان شەھرى سالونىكە سورگون ائتدى. پول يوخ، تانىش يوخ... سالونىكىدە قادىنلارин بازارلىقلارىنى ئولرىنە داشىيىب آلدигىم پول ايله اولوم-ظولوم ياشايىرىدىم. طالىم يوانانلار بونو دا منه چوخ گۈردولر. بىر گون منى توركىيە خفىيە سى آدى ايله ياخالا يىب پوليس ايدارە سينە آلدىلار. من خفىيە اولما يىب قافقاز شاعيرى اولدوغۇمو اونلارا

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

ايىاندىرا بىلەدىم. بىر نئچە گون حبسەدە قالدىقدان سونرا گمىيە مىندىرىپب
ايستانبولا گۈندىرىدىلر.

يولدا يونان بحرىيە لرى منى دنىزه آتماق ايستە دىلر. بىر كېشىش زور-گوج
منى اونلارين اليىندىن قوپاردى. گە مى ايستانبول كۈرپۈسۈنە يان آلدى. ياراماز
مال كىمىي ايستانبول دا منى قبۇل ائتمە دى. چوخ يالواردىقدان سونرا منى
باتومما گىئدن بىر گمىيە مىندىرىپب يولا سالدىلار. باتومدا ساحىلە چىخدىم و بىر
دوسىتومون كۈمگىلە باكىيا گلدىم. ائه، قارداشىم، منىم حىاتىم باشدان-باشا بىر
فاجىعە دىر " .

صادق تعجوبلە كريمه باخىب دئدى:

— حالال اولسۇن، سۆز بە سۆز يادىندا دىر. يعنى، بىر غىرتلى اوغلۇمۇز چىخىب
اونا كۈمك ائتمە دىمى؟ كىرىم، فيكىر وئرمىسىن، اينسانلار قىربىلىكىدە بىر-بىرىنە
كۈمك ائتمەك اىستەمەرلىر. شخصن منىم باشىما گلېپ ائه ...
موسکوادا اولاركىن، اورادا يازىچىلار اتىفاقى نىن فىليالى وار. روس دوستلارىم
دئدىلر كى، يازى-پوزو ايشىيلە مشغول اولۇرسان. يازىچىلار اتفاقىنا عوضو اول.
نؤوبە مسلە سى وار آخى. اوندا تكلىف ائتدىلر كى، آذربايجان يازىچىلار اتىفاقى
نىن عوضو اول، سونرا سنى روسىيە يازىچىلار اتفاقىنا عوضو ائدرىك. موراجىعەت
ائتدىك آذربايجان يازىچىلار اتىفاقىنinin روسىيە فىليالىنە. نە ايسە ... مىن بەنە
گتىردىلر، باشىنى بوراخدىم. روسىيە يازىچىلار اتفاقى نىن عوضو اولدۇم. روس
ھەمكارلارىم معطل قالمىشدىلار.

سالیدہ شممد قیزی، دیونیسین غلبہ سی

دئدیلر کی، بیزیم سنین کیمی ضیالیمیز اولسایدی، آرخاسیندا دایانارديق.
بونلار نه فیکیرلشیرلر؟ گویا بیلمیریک کی، اونلارین نئجه قابیلیتیسیز، ادبیاتدان
خبرلری اولمايان، ادبیاتدان اوzac عوضولری وار. بو نه دئمکدیر؟ جواب وئره
بیلمدیم، دوست. سوسدوم. بو دا قریب اولکه ده سنین، هم منیم ضیالی
هموطنلریمیز. يازیق هادی نئیله ییدی؟ ایمکانین وار سنی تانییرلار. یوخدورسا،
سنہ آرخا دورماق ایستمیرلر. اینسانی دا یاندیریب تؤکن اودور دا؟ نئچه ضیالی
تانیییرام، دئیبلر کی، جمعیتده توتدوغوموز موقعیه اوز گوجوموزله قازانمیشیق،
ایندی بو اوزده اولان دیرناقاراسی وطن اوغوللارینا پوللاریمیزی نییه
یئدیزدیرک؟ باخ بئلجه یادلاشما باش وئریر. اینسانلار بیر-بیرلریندن
اوzaقلاشیرلار، خوصوصیله ده قریب اولکه ده هموطنلریمیز...

کریم صادیغی دینله ییب دئدی:

— باشا دوشورم. هادیبیه ده قریب اولکه ده هایان اولان همئرلیمیز اولسایدی،
یقین بئله آلينمازدى. نه ایس... هادی نین ایچکییه موناسیبیتینی دئ-ییم
سن... شایق يازیر کی، اونو ائویمده راحاتلاییر، کابینئتینی هادیبیه وئریر. شایق
چالیشیر کی، هادی ایچکیدن اوzaقلاشسین. بیر نئچه دفعه ده ایشاره ائدیر کی،
" عاراق يا شرابا مئیلینیز وار ایسه، یئمک ایله بیر آز ایچمک پیس دئیل "
اوندا هادی قبول ائتمه بیر و دئیر کی، " آللہ بلاسینی وئرسین، فلاكتلریمین
باشلیجا سببی او دئیللمیدیر؟ "

سالىدە شىمىد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

بىر هفتە شايقىن ئوينىدە قالىر. سونرا تانىش بىر حكىمى نىن ياردىمىي ايلە
توتولموش اولدوغۇ آلکوقولىزم خستە ليگىندىن ساغالماق اوچون خستخانا يا
گۈندىرىلىر. خستخانادان چىخاندان سونرا شايق ظارافاتلا سوروشور:
— بىزىم ائودە سنه هېچ بىر مانع اولمادىغى حالدا بىنمه يىب قاچدىن.

هادى اوندا باشىنى بولايىپ دئىير:
— يوخ، قارداشىم، سىنин ئوينىدە اۆزۈمۈ چوخ آزاد حس ائدىرىدىم. هېچ بىر مانع
دە يوخ ايدى. فقط سنه مانع اولوردۇم.

شايق اىصرار ائتسە دە، هادى اونلارا گئتمىر. صاديق گولومسە يىب دئىير:
— آلکوقولىزىمدن تام ساغالمیر، دئىيە سەن؟ كريم چىگىنلىرىنى چكىب دئىير:
— بىلەمیرم. يقىن ...

صادق قول ساعاتينا باخىب دئدى:
— باشىم صؤحبىته قارىشدى. تله سىرم. گلجم يانىنا، راحات صؤحبىت ائدرىك.
كريمە الينى اوزادىب ساغوللاشدى. كريم دوستونون آرخاسىنجا قىشقىردى:
— يولو ياددان چىخارتما...

سليم اليىنده كى كىتابچانى ماساسى نىن اوزرىنە قويوب دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– ۳۷ خالقىمىزا قىnim كسىلىدى. نه قدر گوناھسىز اينسان قىريلار؟ بو قدر ده
اولماز... كىمدىن خوشلارى گلمىر، وطن خايىنى آدى ايله دامغالاديقىلارى آدامىن
آدى نىن يانىندا آدلارينى حلالاندىرىپ دئىيردىلر، خوش گلدىن. احمد جاواد
حبس اولونور، بير نىچە آيدان سونرا گوللە نىر. حيات يولداشى شوكرىيىھ خانىم
و اوشاقلارى قازاخىستانا سورگون ائدىلىلر. حسین جاوىد سىبىرە سورگونە
گۈئىدرىلىر. مىكايىل مشق حبس ائدىلىلېب گوللە نىر. بو سира بىردىر، اىكىدىر،
سايماقلا قورتارماز كى، قورتاران دا دئىيل ...

جهانگىر گولومسە يىب دئدى:

– نه اولوب سليم؟ كريم كىمى ندن ناراضىسان؟ سونرا اونا باخان كريمە باخىب
گۆز ووردو.

كريم باشىنى بولماقلا كفایتلە نىب جاواب وئرمدى. سليم ايسە جهانگىرە
دئدى:

– نه اولاچاق؟ مىكايىل مشق حاقىندا يازى حاضيرلاماق اىستە يىرم. او
دؤورون دؤورو مطبوعاتلارينى دا اىزلە مك اىستە دىم. ۱۹۳۷-جى ايلين
اييونوندا يازىچىلار اتفاقى نىن رهبرلىرى اولموش شامىلۇو صدرلىكىدىن، وورغۇن
ايسە كاتىيلىكىدىن آزاد ائدىلىر.

جاوانشىر چىگىنلىرنى چكىب دئدى:

– اونلارين مىكايىل مشفقلە نه علاقە لرى؟ سليم اللرىنى اوواراق دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– يازىقلارى مشقىدىن اۇتى اىشدن چىخارىپلار. سليمىن يانىندا آيلشن ايلقارار دىللندى:

– اىشدن چىخارتماق اىستە يىپلر. بەھانە لرى مکايىل مشق اوپوب. باشا دوشىمە دين، جهانگىر؟

سليم ايلقارا باخىب دئدى:

– ۱۹۳۷-جى اىلده چىخان "كوممونىست" قزئىتىنده يازىرلار، داھا دوغروسو اوزونو تنقىدچى آدلاندىران بىرىسى يازىر كى، "نجه اولا بىلر كى، ا. جاودىن، ح. جاوىدىن يوواسىندان چىخىمىش... مشق اتفاقىن پلىئنومونو و "ادبىات قزئىتى" نى اۆز تربىوناسىنا چئويرمىشدىر. نئجه اولا بىلمىشدىر كى، مشق كىمى خاين دوشمن سوۋەت يازىچىلارى اتفاقى رەبىرلى س. شامىلۇو و س. وورغۇنون قانادى آلتىندا سون گونه دك اۆز كونترئولولىسىyon پوزوجو ايشلىرىنى يېرىنە يېتىرمە يە ايمكان تاپمىشدىر. ادبىاتدا خالق دوشمنلىرى نىن بوتون قالىقلارى آخرادك ايفشا اولۇنمەلى، بؤيوك سوسىالىزم قورو لوشوموزا قارشى آزغىنجاسىنا كىن و عداوت بىلە يە موساواتچى و تروتسكىست قودوزلار بوخ ائدىلمە لىدىر".

جهانگىر اللرىنى ووراراق دئدى:

– پراوو... حالال اولسون او دىرناقاراسى تنقىدچىيە. ياخشى فيكىرلىشىبمىش. كريم جهانگىرە ناراضىلىيغىنى بىلدىردى:

– ايمكان وئر سۈزۈنۈ بىتىرسىن. نە اوپوب؟ جهانگىر گولومسە يىب كريمدى سوروشدو:

– بىنمه دين، قارداش؟

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

سليم صؤحبتىن اوزانماسىنى ايستىمە يىب دئدى:

– خالق دوشمنلىرى نىن بوتون قالىقلارى آدلاتان، كونترئولولىوسيون پوزوجو ايشلىرىنى يئرينه يئتىرن مشقق سىاپى باخىمدان نئجه ده گوجلو ايمىش. مشقق اۆزو بدخاھلارين اونو تنقىد ائتمە لرىندىن تىنگە گلىبىمىش. حيات يولداشى اولموش دىلبرىن كىتابىندا اوخوموشدوم كى، مشققە " سن خىردا بورۇوا شاعيريسن " سۆزو چوخ يئر ائدىبىمىش. بو سۆزۈن مشققە توخونماسى نىن سېبلرى وار ايدى. مشققە گؤره، حتى گنجلەن تصورووندە بورۇوا زەمىتنىن قاچان، اىنسانلىقدان كنار، خالقىنى، جمعىييتىنى، وطنىنى سئومە يەن آداملارىدىر. مشقق اىسە اۆزۈنۈ او جور آداملارىن سىراسىندا گۈرمور.

جهانگىر يئنه ده سوسمايىب دىللەندى:

– او دىرناقاراسى تنقىدچى نىن خىدەتلىرى سايىھ سىيندە بىز مشققى بؤيووك سوسىالىزىم قورولوشونا قارشى آزغىنچاسىنا كىن و عادوت بىلە يىن موساواتچى و تروتسكى قودوزو كىمى تانىدىق دا...

ايلىقار جهانگىرە باخىب دئدى:

– جهانگىر، رئپرئىسىييا دئورو قوربانلارى دئىيندە آغاڭىن ايلك آدلاردان بىرى كىيمىن آدى اولور؟ طبىعى كى، ايلك آغاڭىنلاردن بىرى مىكاىيل مشقق اولور.

كرىم ايلىقارىن فيكىرلىرىنى تصديقە يىب دئدى:

– او اىللەدە اساسن حكومتى تنقىد ائدىن، اونو تعريفلە مەكتەن بويون قاچىران اينسانلار رئپرئىسىييا قوربانى اولوبىلار.

ايلىقار كريمىدىن سوروشتۇ:

— كريم. سينىلە راضىيام. مشفقىن يارادىجىلىغى نىن ايلك دۇورلارىنى نظردن
كئچىرنىدە سوۋەت حاكىميتنى، سوسىالىزمە قىلىن باagli اولان، اونو سئوه-سئوه
تبليغ اىدىن شعرلارىنى راست گلىنىرى. يادىمدا قالانلارى دئىيرم. مىلەن، "نفت-
ايليج بوختاسى" ، "پوسىولكا" ، "ايشچى قىز" شعرلىرى، "بياض چؤللر"
و " بوروقلار آراسىندا " پۈئىمالارىنى گؤسترمك اولار. مشفقىن ھوسلە
مېنگچەئور سوائىلەكتىرىك استانسىياسىندا لايحە قوراشدىرما ايشلارى ايلە تانىش
اولماسى و "مېنگچەئور حسرتى" اثرينى يازماغا باشلاماسى اونون سوسىالىزم
قوروجولوغونا نىچە رغبت بىسە دىگى نىن گؤسترىجىسىدىر. موشفيقىن بىر بند
شعر دئىييم، سىز دىنلەگىن:

نه بىر حسرتىم وار، نه بىر قمىيم وار!
دostalarim biliir ki, ne umumiim war!
لئىنин دونىاسىنا اىتحاف ائتمە يە
بىر شاعير اورگىيم، بىر قلمىيم وار!

شعرىنى بىتىرن ايلقار سۆزونە دوام ائتدى:
— اۆزو دە مشق عرب اليفباسى نىن لاتىن اليفباسى ايلە عوض اولونماسى
حاقدا شعر يازىپ. هانسى سبىدىن مشق دە رئپرسىسييا قوربانى اولدو؟
جهانگىر كريمە جاواب وئرمە يە ايمكان وئرمە يىب دىللىنىدى:
— ايلقار، سليم دئمە دى كى، كىمدىن خوشلارى گلمىر، وطن خايىنى آدى ايلە
دامغالادىقلارى آدامىن آدى نىن يانىندا آدلارىنى حاللاندىرىپ دئىيردىلر، خوش

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

گىدىن. مىكايل مشفق دە بئله بؤهتانين قوربانى اولدو. سوسىالىزم
قورو جولوغونون هر نايلىتىنە اوركىن سئوينن، دئورونو، زمانە سىنى سونسوز
ايلها ملا تىرنىم ائدن شاعيرە بەتان آتابالارين يالىز بىر مقصدى اولا بىلەدى.
ايستعدادى بوغماق، اونلارا انگل اولان ايستعدادى سوسدورماق. بو ايدى
آلچاقلارين مقصدى، باشقانە اولا بىلەدى؟

سونرا آوازا مشفقىن شعر سؤيلە دى: دئيىرسن، يانىندا قالاجاغام من، چوخ
گۆزل فيكىرىدىر، قال، سنه قوربان! نه زامان ايستە سن عزيز جانىمى، قوممال
گۆزلرىنلە آل، سنه قوربان!...

سن مشفقىن يانىندا، قالگىن سنە قوربان، ايستە سن بو جانىمى، آلگىن سنە
كوربان.

جهانگىر اودقۇنوب دئدى:

– بونو يازان شاعيرىن دە سوسىالىزم قورو جولوغونو مدح ائدن شعر ايستيرلىر
ھېچ ...

ايلىقار جهانگىردىن سوروشىدۇ:

– بو شعرىن يارانما تارىخچە سىنى بىلىرسن؟ جهانگىر گولومسى يىب اۋزوندىن
راضى حالدا ستولونا ياخانىب دئدى:

– آيىب سۈزدۈر ائه... دىلبر آخوندزادىن "مشفىلى گونلىرىم" كىتابىندا
يازىلمىش اولمالىدىر. منه ائلە گلىرى... دىلبر گنجە يە گىئدە جىگىنى مشفقە دئيىر.
مشفق كدرلە نىر. اوندا دىلبر شاعيرى اوووندورماق اوچون دئيىر كى، ايستە
يىرسن، گىئتمىيم، داها بوندان اۇترو نىيە ناراحات اولورسان؟ مشفق دە دىلبرە

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

سیز لره سؤیله دیگیم شعرله جاواب وئیر. شعرین یارانما تاریخچه سی بئله دیر.
کى-تابدان یادیمدا قالان مقامى دا دانیشيم. سه-مد وورغونلا مشق گنجه يه
گلیرلر. صمد وورغون اورادا دیلبره دئیير:

– دیلبر باجي، بیزیم بو داغلارا گلمگیمیزین بیر سببی وار. او دا مشقین
آشيق كرمه دئنمگیدير. مشقى كرمدن آيیران جهت او دور كى، او، اصلينين
دالینجا هر يانا تك گئدردى، بو ايسه اوتانديغيندان منى اوزو ايله گتيرىب. سيز
بونو نعجه اووسونلايىسىنىز كى، شهرده نه گنجه سى، نه ده گوندوزو وار.
گئرdom بو گئدىشله او، كره مى اوتوب مجنون اولاچاق، دؤزمه يىب دئديم كى،
گئدك گنجه داغلارينا، بلكه تسكينلىك تاپا اورگىن. مشق ائله بىل سؤزومه بند
ايمىش. سؤز آغزىمدان چىخان كىيمى دوروب دوشدو يولا " .

ايقار جهانگيرين سوسدوغۇنو گئروب دئدى:

– مشقين اكثىر كىتابلارى ۳۷-دە تامامىلە محو ائدىلمىشدى. اونلار نعجه
اولدو؟ ائله ايتىب باتدى؟

كريم كدرلى باخىشلارلا ايقارى سوزوب دئدى:

– تأسوف كى، هه. یاديمداديركى، حتى ۵۶-جى ايلده مشقين " سەچىلىميش اثرلىرى " اوچون بعضى شعرلى شاعير مئھدى حسينين يولداشى
فاطمه خانىمىن دىليندن يازىلىب نشرياتا تقديم اولۇنمواشدور.

ايقار يولداشلارينا باخىب دئدى:

– سىزه بىر احوالات دانىشيم. مشق مارشا-كىن " هوشىوزا باخ هوشىوزا " اثرينى آنا دىلىمېزه ترجمە ائندە دئيير كى، شاعير لاب منىم اوبرا زى-مى
[۱۵۴]

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

ياراديب کى! چونكى، مشفقين حياتدا يادداشى ضعيف ايميش. دئيلنه گؤره، حتّى بئله بير حادىثه اولوب کى، گويا مشفق پاپاغينى ايتىرىر. اشىاسىنى ايتىرىن اينسان نئيله ير؟ ايتىرىدىيگىنى آختارار. مشفق ده پاپاغينى تاپماق اوچون عالمى آختارىر. باخىب گۈرور کى، پاپاق قولتوغۇندادىر.

اوتابى قەقهە لر باشىنا گۈتۈردو. كرييم گولن دوستلارينا باخاراق دئدى: – گولورسونوز؟ الينىزدىن داها نه گلىر کى؟ حياتدا نىكىبىن قالماگى باجارماق لازىمىدىر. مشفقين دئدىگى كىمى، منىم بو دريادا بير ساندالىم وار، هله بدر اولماميش بير هيلالىم وار.
كريمىن دئدىگى مىصراعدان سونرا اوتابىغا درين سىسىزلىك چۈكىدۇ...

اليازمالار يانمير...

نادئىزدا قوناق اوتابىندان يان اوتابغا كىچدى. بىر نئچە دقيقە كىچمىش استالىن
نادئىزدانىن آردىنجا چىخدى. ايوسيف ويسياريونوويچ نادئىزدايا ياخىنلاش-دى:

— نادىا، سن نىيە بىلە ئەدىرسىن؟ سن منى نە بىلىرسىن؟

نادئىزدا ارى نىن سوالىنى يالنىز ائتىناسىز باخىشلارىيلا جاوابلادى. ايوسيف
ويسياريونوويچ آروادى نىن سوسدوغۇنو گۈرۈب دئدى:

— سن يادىندان چىخارتما كى، من " مىلتلر آتاسى " يام.

سونرا ايوسيف ويسياريونوويچ اللريله آلنинدان ساچلارىنى آرخايا آتدى. نادئىزدا
ارى نىن سوسدوغۇنو گۈرۈب دئدى:

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

– كوبا، ايندى قىلىنجى نىن قبضە سى نىن كىسىيگى بىر واختدا سنه بىر سۆز دئمك چتىن مثە دىر. آما من قطعىتلە دئىيرم كى، سەن نىنلىكى ايج-تىمائى حياتدا، حتى شخصى عايىلەن داخيلىنده بئلە چوخسايلى فسادلارин سېبكاريسان. بونو هەچ آنلاماق اىستمیرىسن.

نادئىدا ايوسيف ويسساريونووچىن "ھەرسوگىنىيا فلور" توتونو ايلە قلىانىنى دولدورماسييلا مشغول اولدوغۇنۇ گۈرۈپ سۈزۈنە دوام ائتدى:

– ۱۵ ايلە ياخىندىر كى، بىر يئردىككى. منى حياتىمدان بىزدىرمىسىن. او درە جىگە چاتدىرمىسان كى، بىرىنجى آروادىن يئكاتئرینا كىمىي... .

ايوسيف ويسساريونووچ حىرصلە نادئىدانىن اوستونە قىشقىراراق سۈزۈنۇ يارىدا كىسىدە:

– منىم كاتيانىن اولوموندە گوناھىم يوخدور. يئكاتئرینا منىم اينقىلاپچى دوستوم سوانيدىزئىن دوست-دوغما باجىسى ايدى. من اونا نئچە قىيا بىلدىم؟ اونون اولوموندە بىر ذره قدر دە گوناھىم يوخدو. آغىر، ساغالماز خستە ليگە، وبايا موبتلا اولدو. من اونا نە كۈمك ائدە بى-لردىم؟

نادئىدا دلى كىمى قەقەھە چكە رك گولمە يە باشلادى. ايوسيف ويسساريونووچ ئىلەنە توتدوغو قلىانى سىخاراق آروادىنا باخىردى. نادئىدانىن قەقەھە لرىندىن اونون آرتىق اۋزوңدە اولمادىيىنى آنلامىشىدى. نادئىدانىن سىنير پوزغۇنلۇغو كىچىرىدىيىنى آنلاياراق دئدى:

– سەن اۋزو نو حكىمە گۈستەر. سەنن معايىنە ائدىلمە يە چوخ احتىياجىن وار. آروادى قەقەھە سىنى كىسىب تعجوبلە ايوسيف ويسساريونووچدىن سوروشدو:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

— منه دلى دئىيرىنى؟

ايوسيف ويسساريونوويچ هئچ نه دئمه يىب باشىنى ناراضى-ناراضى بولادى، قلىانىنى اوچ دفعه سوموروب، آستا آددىملارلا قاپىيا دوغرو آددىملادۇ. قاپىينى آرخاسىنجا باغلاما يىب، آچىق قوياراق اوتاقدان چىخدى. آستا آددىملارلا پىللەكتىرى ئىنمە يە باشلادى.

ايوسيف ويسساريونوويچ باغ ائوينه گئتمىگى پلانلاشدیرمىشدى... نادئىدا ايوسيف ويسساريونوويچين آرخاسىنجا باخىردى. ايوسيف ويسساريونوويچ اوتاقدان چىخاندا، هلە دە يئريندە ساكىتجە اوتوروب آچىق قاپىيا باخىردى. بىر-ايکى دفعه اودقۇنوب آياغا دوردو. اوتاغىينا گئتمىگى قرارلاشدیردى. الاستالىن ھمين گئتجە قايتىمادى. نادئىدا اونو گۈزلە يېردى...

***

استالىن نادئىدانىن اولومونو چوخ آغىر كىچىرىرىدى، اونون بو حركتىنى، اۆزۈنە قىصد ائتمە سىنى خيانەت حساب ائدىرىدى. استالىن تىز بىر زاماندا دوشدويو دئپرئىسييادان چىخماگى باجاردى. لاكىن او، ايش اوتاغىندا تكلىيە چكىلر، حتى ماحفظه چىلىرىن دە اونو ۲-۳ ساعات ناراحات ائتمىمە لرىنى تاپشىراردى. ايوسيف ويسساريونوويچ باياق ايش اوتاغىينا چاغىردىي گئنئرالا باخدى، اليندە كى قلىانى حيرىصلە ماسانىن اوستونە توللاياراق قىشقىردى: — مىخايل آفاناسىئوپچى چاغىرىن.

گئنئرال تعجوبلە ايوسيف ويسساريونوويچە باخاراق سوروشدو:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

– يولداش ايوسيف ويىسساريونووچ، كىمى؟ هانسى مىخايل آفاناسىيئوچى
نظرده توتورسونۇز؟

ايوسيف ويىسساريونووچ غضبىلە گئنئرالى سوزە رك دئدى:
– بولقاكىوو دئىيرم. تعجىلى چاغىرىن. بىر ھفتە سى تمام اوlobe. گۈزلە يېرم.
گئنئرال تەجىلى ايوسيف ويىسساريونووچىن ايش اوتاباغىندان چىخدى. ايوسيف
ويىسساريونووچ گئنئرالىن آرخاسىنجا باخىب باشىنى بولادى. ماساسى نىن
اوزرىنده كى اليازمانى گۇتۇرۇپ ورقىلە مە يە باشلادى...

***

ايوسيف ويىسساريونووچ اىبلىسىن آتىيىست سوۋەتلەر بىرلىگىنە سفرىندىن بىت
ائتىدىگى " ماستئر و مارقارىتا " اثىرى نىن اجتماعىيىتە بىرمعنالى قارشى-
لانماياجاغىنى اولجە دن دويوردو. بىليردى كى، بئلە بىر اثر اجتماعية طرفىندىن
بىرمعنالى شكىلەدە قارشىلاتا بىلمىز. اثىرىن مؤلىفلىگى نىن اونا آيد اولماسىنى
گىزىلە جىكدى. ايوسيف ويىسساريونووچ قلمە آدىغى اثىرىن مؤلىفلىگىندىن
كۈنۈللو اولاراق ايمتىناع ائتمىشدىر. " ماستئر و مارقارىتا " رومانى نىن
مؤلىفلىگىنە شوبەھە ايلە ياناشىلاجاغىنى بىليردى. بولقاكىوو دا بىلە ركدىن
سەچچىمىشدىر. اۆزو ائلە يازىچى سەچچىمىشدىر كى، گوجلو تدقىقاتچى و يَا
تنقىيدچى بولقاكىوون دىيگر اثرلىرى ايلە بو اثىرىن اوسلوبونداكى فرقى اىستە-ايستە
مز حس ائتمە لى اىدى. بئلە كى، اثىرىن بولقاكىوون قلمە آلمىش اولدوغۇ اثرلىرى
ايلە محض ايدئيا جەھەتن بوتون ضىدېيىتى و اوسلوب باخىمەندان فرقىلەنە سى
اىدى. بو باخىمەدان، اثىرىن مؤلىفى نىن مىخايل بولقاكىو اولماسىنى اىستە

سالیده شممد قیزی ، دیونیسین غلبه سی

میشدير. سسری کیمی بیر مکاندا آزادلیقلارین بوغولماسينا قارشی يازيلميش ان گوجلو ساتیرانی يالنیز او قلمه آلا بیلردى. " ماستئر و مارقاريتا " ايوسيف ويسساريونوچين حياتيني عكس ائتديريردى. نادئزدا دا اونو مارقاريتا ماستئرى ساتان کیمی ساتميش، خيانت ائتميشدير. اونا گؤره بو اثر اونا دوغما ايدي. اثرين اليازماسيني رئداكته ائتمك اوچون بولقاکووا وئرمىشدى. اليازمانى يازى چىبا وئرنده ايسه دئمىشدى:

— ميخايل آفاناسيئوچ، اثرى دىقتله رئداكته ائدين. اثر منيم اوچون دوغمادير. سيزين آدينيزا چىخسا دا او منيمدى. رئداكته اوچون ده بير هفتە سىزە كفايت ائدر.

ميخايل آفاناسيئوچ بولقاکوو قورخا-قورخا الينى اوزاداراق ايوسيف ويسساريونوچ استالىندن اليازمانى گۈتورە رك دئمىشدى:

— ايوسيف ويسساريونوچ، دىقتله رئداكته ائدیب، سىز دئدىگىنىز واختا چاتدىراجام. بير هفتە يە رئداكته ائدرم.

هامىنى لرزم يە سالان ايوسيف ويسساريونوچين اور گىندن سىزىلتى كىچدى. بولقاکوولا دانيشا بىلمىھ جىگىنى گۈروب سرت سىسلە دئدى:

— ميخايل آفاناسيئوچ سربىستىسىنىز.

ميخايل آفاناسيئوچ بولقاکوو اليندە كى اليازمانى سينه سىخاراق قورخا-قورخا اوتقدان چىخمىشدى.

***

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

" ماستئر و مارقاريتا " اثرى روس ادبياتى اوچون خاراكتئريک اولمايان طرزده قلمه آلينمىشدىر. دؤورونون سوسىيال-اجتماعى وضعىتى نين عكسينىه اولاراق، اثرين روحوندا آزاد يارادىجىلىق فانتازىياسى حؤكم سوروردو. ايوسيف ويىسىاريونووچ اثرين بئله داهيانه آلينا جاغىينا اينانميردى. چوخ گۆزل آنلاييردى كى، اوندان باشقا هئچ كيم جورأت ائديب جعمىتى چىلپاقلىغى ايله عكس ائتدىرە بىلە جك بىر اثر قلمه آلا بىلمز.

ايوسيف ويىسىاريونووچ اوللر تروتسكى نين، بوخارى نين اونو " ماستئر " آدلاندىرمالارىنى اساس گۇئتىرە رك اثرى نين قەرمانىنى ماستئر آدلاندىرمىشدىر. ايوسيف ويىسىاريونووچ تروتسكى نين راكووكى ايله مكتوبلاشمalarىندىدا تروتسكى نين اونو " ماستئر " آدلاندىرماسى نين شاهىدى اولموشدور. تروتسكى راكووكىيە يازىردى كى، " بىز سىنيلە ماستئرى كفایت قدر تانىييريق " . بوخارىن ده ايوسيف ويىسىاريونووچى " ماستئر " آدلاندىراراق، قىيد ائتمىشدىر كى، " موخا-لىفتىلە (زىنۈۋىئو و كامئئو) ضىدىتلەر، اوچلوڭو (بوخارىن، رىكىو و تومسکوو) ماستئردن آيىران ضىدىتلەر يانىندا هئچ ندىر. "

ماستئرین مارقاريتا يا قدر كرئىملە ياشاماسىنى دا تصوير ائتمە سى بوش-بوشونا قىيد دئىيلدىر. ايوسيف ويىسىاريونووچىن اۇزۇنۇ اوخوجولارينا تا-نىتىماق اىستىگى ايدى.

ايوسيف ويىسىاريونووچ قاپىنى دؤبوب قاپىدان اىچرى بويلانان گئنئرالا اىچرى داخل اولماسينا اىجazole وئرىدى. گئنئرال قاپى نين آغزىندا داياناراق دئىدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– يولداش ايوسيف ويسساريونووچ تاپشىرىيغىنىز يئرىنه يئتىرىلىب. مىخايل آفاناسىئۇچ بولقاكىو سىزىن چاغىرىشىنىزا اساسن بورادادى.
ايوسيف ويسساريونووچ ائتىناسىز شكىلده دئدى:
– گلسىن.

مىخايل آفاناسىئۇچ چكىنە اوتابا گىرر ك قاپى نىن آغزىنداحا دئدى:
– يولداش ايوسيف ويسساريونووچ، هر واختىنىز خىر. گۆسترىشىنىزله قوللۇغۇنۇزدا حاضيرام.
ايوسيف ويسساريونووچ جىدى اولان صىفتىنە داها دا جىدىلىك وئرە رك دئدى:

– ھە، سىنى چاغىردىم كى، اثرين دوامىنى ايشلىك. كئچ اوتور. نە ايسە... اىستە سىرم كى، اثرى تاماملاياق.

ايوسيف ويسساريونووچ مىخايل آفاناسىئۇچىن چكىنە چكىنە اونا باخدىغىنى گۈرۈپ سۈزۈنە داوم ائتدى:

– ايشلىن، مىخايل آفاناسىئۇچ! ناراحات اولماغا دىمز. ھامى اثرين سىزە آيد اولدوغونو بىلە جك. بو سىرر اىكىمىز آراسىندا قالاجاق: سىنلە و منىم...
قاشلارىنى چاتىب مىخايل آفاناسىئۇچىن كرئسلودا (صىندلى) اوتورماسىنى گۆزلە دى. يازىچى اوتوردوقدان سونرا سۈزۈنە دوام ائتدى:

– سنه موراجىعت ائتمىمىن اساس سببى سىنин بىر اثرينى ياندىرمان حاقىندا يايىلان شايىھ لەدىر. سونرا دا بئلە شايىھ ياباچاغىق كى، اليازمالار يانمير... بو سبىدن دە، بو اثر يانميش همىن اثدىر، سەن تكرار ايشلىھ رك قلمە

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

آلمىسان. آبىش(آمریکا) - يىن سىرى-دكى سفیرلىگىنە، داها دوغروسو سفیرىن اىقامتگاهى اولان " سپاسو ائوى " نه گئدرك، سفیر اوپىليام بىولىت ايله گئرۇشمە لىسن. سفیرە اثرى يازمان حاقىندا معلومات وئرمە لىسن.

مېخايل آفاناسيئوچ ئۆزۈنۈ ايتىرمىش حالدا ايوسىف ويىسىارىونووچە قولاق آسىرىدى. نه دئىيە جىگىنى بئلە قت ائده بىلمىرىدى. ايوسىف ويىسىارىونووچ يازىچىنinin اونا اينانمادىغىنى گئرۇب دئىدى:

- مېخايل آفاناسيئوچ، ناراحات اولماغا دىيمز... اثرى سئىزورادان كىچىردىجە. بعضى خوشوما گلەمە يەن يئرلىرىنى دە محض سئىزورادا سىلدىرجم. گويا اثر سئىزورادان كىچىب. آما اثىرين متنى منىم اىستە دىگىيم شكىلde قالاجاق.

مېخايل آفاناسيئوچ گلە جىگە خىتابلا ياردىلەمىش بو فلسفى اثر سىزى " پرولئتار تئاتر " ئى نىن عوضۇلىرى نىن تضىيقلىرىندىن اوذاقلاشدىراجاچ، سىزىن اثرلىرى، خوصوصىلە پىئىسلەرىنىزى، ان ياخشى حالدا اورتا سوپىيە لى اولماسىنى قىيد ائتمىيە جىكلر.

مېخايل آفاناسيئوچ ادبى موحىطىدە اونا قارشى اولان تزىيقلرى، ايوسىف ويىسىارىونووچىن اونو بو تزىيقلەرن ئىچە قورودوغونو خاطىرلا ياراق دئىدى:

- يولداش ايوسىف ويىسىارىونووچ، طبىعى كى، سىزە منىم حاقىمدا اونوانلانمىش مكتوبون مضمۇنونو هەچ واخت اونوتىمارام.

ايوسىف ويىسىارىونووچ گولومسىرك دئىدى:

- ھە، مېخايل آفاناسيئوچ، ھەمىن مكتوب بورادا، بو قوولوقدادىر.

قوولوقدان بىر مكتوب چىخاردىپ و اوخوماغا باشلادى: " حؤرمىلى، يولداش اييسىف ويىسىارىيۇنۇويچ! مورتجى مؤلىفه يارادىلان فاكتىكى كۆمگى نئجه قىيمىتلەندىرىك؟ بولقاکوو كىمى. بو يازىچى آچىق-آيدىن آنتىسوۋەت خاراكتېرىلى دئورد پىئىنى صحنە لشدىرىپ. اونلاردان اوچو موسكوانىن ان بؤيوك تئاتر-لاريندا صحنە لشدىرىلىپ. بو پىئىلر اوز كىيفيتىنە گۈرە ان ياخشى حالدا اورتا سوپىيە لىدىر. " هە، اونلار قورخەمان منە سىزىن قولصورلارا گۆز يومماما و سىزى مودافىعە ئائىمە مى آچىق شكىلده قىيد ائدىرىدىلر: " قىيمىتلەندىرىن. چونكى سىزىن اۆزۈنۈ-زون صحنە يە يارا ياجاق پىئىلرینىز چاتىشمير ". منىم سىزىن " توربىنلار عايىلە سى نىن گونلرى " ، " قاچىش " پىئىلرینىزە يومشاڭ ياناشماما، حتى دستكله مە مى دە قورخەمان وورغۇلامىشىدىلار: " او كى، قالدى بولقاکووون " توربىنلار عايىلە سى نىن گونلرى " پىئىنە، او قدر دە پىس دئىيل، هم دە زياندان چوخ خير وئرپر. چونكى، بولقاکووون سايدە سىن- دە بو پىئىسە باخان بوتون دونيا باشا دوشور كى، حتى توربىنلار كىمى اينسانلار بىلە سىلاھى قويوب خالقىن ايرادە سىنە تابىء اولماغا، اوز ايشلىرىنده مۇ-لوب اولدوقلارىنى اعتىراف ئائىمە يە مجبور اولورلار...

منىم " قاچىش " علية ينە هئچ بىر فيكىريم يوخدور. آما كاش كى، بولقاکوو اۆز سككىز يوخوسونا داها اىكىسىنى علاوه ائدىدى. علاوه ائتدىگى يوخولاردا دا سى سرى-دە وطنداش موحارىبە سى زامانى داخىلى سوسىمال احتىياجىلارдан دانىشىايدى كى، ايزلىيچى باشا دوشىدى: بوتون او اۆزلىرىنە گۈرە " دوغرو " سئرافىملر و پريواتدوسەئنترلر بولشىويكلىرىن كاپرىزلىرىنە گۈرە اولكەھدن

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

چىخارىلما يىپىلار، اوナ گئورە چىخارىلېپىلار كى، خالقىن بويۇندا اوتورور دولار
("دوروسەتلەكلىرىنە باخما ياراق").

مېخايل آفانا سيئوپچىن سو سەدوغۇنۇ گۈرن ايوسېف ويسساريونو ويچ سۆزونە
دوما ئىتدى:

- مېخايل آفانا سيئوپچى، ھامى كىمى سىز دە گۈزىل بىلىرىسىنىز كى، من
سەحولرى باغيشلا ماغى باجا را بىلمە يەن اينسان، سىزىن، يىنى يازىچى
بولقا كەوون تام مودافىعە سىنە قالخىمىشام. سىزى مەھىپ بو ايدئيامى حىاتا
كىچىرمك اوچون سىزە آتىلان ضربە لىردىن قورۇماغا چالىشمىشام. البتتە، بو او
دئمك دئىيل كى، بو و يا دىيگر اينجە صنعت نومايىندە سى هەنج واخت اىصلاح
اولۇنا بىلەم، اۋەز سەحولرىنندەن قورتولا بىلەم، اونو ايزلە مک لازىمدى، سەحولرىن-
دىن قورتولماغا حاضىر اولان آندا زەرلە مک، بئلچە دە سەحدىردىن كنارا يوللاماق
لازىمدىر.

ايوسېف ويسساريونو ويچ ئىننە كى قلىانى دول دوراراق دئىدى:

- منىم گؤستەريشىملە سىزىن نشە چىكمەن ئىزى بئلە نظرە ئەلماياراق،
پىئىسلەننەزىن يئىنيدن، تىكار او لاراق صحنه يە قايتارىلما سى دا، سىزە يئىنى ادبى
سيفارىشلىرىن وئرىلمە سى دە، حتى سو وئت اتفاقىندا خارىجە سفرلىرىن
چىتىنلىگىنە باخما ياراق، سىزە دؤولت سەحدىرلىندا خارىجە چىخىماغا ايجازە
وئرىلمە سى نىن ھامىسى منىم بو اثريملە علاقە داردى. بو اثرى عرصە يە
گتىرمىكدى. مىلت ائلە عاگىلىسىز دئىيل، گئچ-تئز بو اثرين سىزىن قلمىنەزىه آيد

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

اولماياجاغىنى آنلاياجاق، اصيل مؤلىفى نىن كىم اولدوغۇنۇ آخтарاجاق. خالقىمىز آوام دئىيل، مىخايل آفاناسىئۆچ. تارىخدە هئچ نە ايتىمیر. ھر شئى يئرىنى تاپىر. مىخايل آفاناسىئۆچ رهبرىن فىكىرلرى ايلە راضى اولدوغۇنۇ بىلدىرەمك اوچون دئدى:

– يولداش ايوسيف ويسساريونووچ، ھمىشە كى كىمى حاقليسىنiniz. آما منى ماراقلاندىران بىر سوال وار. سىز سەربازلىغا، ائكسىتراستىنسلىيە اينانىرسىنiz؟ ايوسيف ويسساريونووچ ماسانىن اوستوندە كى كىبىرىتنەن كىبىرىت چۈپ گۇئىتۈرۈپ ياندىرىدى، يانان كىبىرىت چۈپونە باخىب سۈئنمە مىش بايادان دولدوردوغو قلىيانىنى ياندىرىپ، كىبىرىت چۈپونو يانا-يانا پاپىروس قابينا آتاراق دئدى:

– مىخايل آفاناسىئۆچ، دىنى سئمينارىيادا بىر اوخودوغوم قئورقى قوردۇرىئىن و ناتاليا لwooوانىن باجاريق و قابىلىتلرى منى ھمىشە ماراقلاندىرىمىشدى. ناتاليا لwooوانىن مصلحتى ايلە من دوغوم تارىخىمدى دىيىشدىرىمىشىم. ناتاليا لwooوانىن فىكىرنىنچە، دوغوم تارىخىنى دقىق گۇستىرمك بىدەھالارىن جادو ائتمە سىنه ايمكان يارادا بىلر. بو سبىدن ده دوغوم تارىخىنى دقىق بىلدىرەمە مىشىم. داها سونرا اونون مصلحتى ايلە شە-كىيل چكدىرەمەم، حتى رسىمالارا پوزا وئرمىدىن ايمتىناع ائدىرم.

مىخايل آفاناسىئۆچ تعجوب اىچىنده سوروشدو:

– يولداش ايوسيف ويسساريونووچ، بىس سىزىن او مؤحتىم شكىللرىنىزدە كىم عكس اولونوب؟

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

- ایوسىف ويسساريونووچ قلىانىنى آغزىندان چىخارىب جاواب وئردى:
- مىخايل آفاناسيئوچ منىم پورترئىتلىرىمىدكى آداملار منىم اوخشارلارىمىدىر.
- سونرا دا الى ايله دىوارداكى پروفېلدن چكىلمىش، گۆزلرى باغلى، آغزىندا اىسە قلىان اولان پورترئىتى گؤسترىپ دئدى:
- منىم يئگانە اورىزىنال شكلىم بودور. مىخايل آفاناسيئوچ چكىنه-چكىنه رهبردىن سوروشدو:
- يولداش ایوسىف ويسساريونووچ، يولداش كىرووو ناتاليا لوووانىن گؤسترىشى ايله اولدوروبىر؟
- ایوسىف ويسساريونووچ قىيمىشاراق يازىچىدان سوروشدو:
- مىخايل آفاناسيئوچ، تهلوکە لى سواللار وئى-ريرسىنiz. قورخمورسونۇز؟ قورخمورسونۇز كى، بو سواللارين جاوابى سىزىن حىاتىنiz باھاسى اولا بىلر؟
- مىخايل آفاناسيئوچ اودقۇنوب، رنگى قاچمىش حالدا دئدى:
- يولداش ایوسىف ويسساريونووچ، اثرين گوجلو آلينماسى اوچون بو سواللارى وئىرirm. مصلحت دئيىلسە...
- ایوسىف ويسساريونووچ مىخايل آفاناسيئوچىن سۆزۈنۈ يارىمچىق كىسە رك دئدى:
- يوخ، مىخايل آفاناسيئوچ، يوخ. سوالىنىزىن جاوابىنى وئرجم... ناتاليا لوووانىن منىم مصلحتچىم تعىين اولوندوقدان قىصا واخت سونرا كىرووون اؤلدۈرۈلمە سى، "آىي" لقلى آگئنتى نىن كىرووون قىلىننە گوناهكار كىمى گوللەننمە سى دە، اصلىننە، ناتاليا لوووانى تانىيان هر ايکى شخ-

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

سىن آرادان گؤتۈرۈلمە سى و سىررین قورۇنماسى مقصىدى ايلە حىاتا
كئچىرىلمىشدى.

مېخايل آفاناسىئوچ آيوسىف ويسساريونوويچين هىجانلاندىغىنى گۈرۈب
تعجوبلە اونا باخىردى. اور گىنده آيوسىف ويسساريونوويچە قىبىته ائدىردى. اثر
اونون آدينا چىخاچاق اولسا دا بئله، مؤليف اونو حساب ائده جىلىرىنە رغمن،
اور گىنده آيوسىف ويسساريونوويچە قىبىته ائدىردى، حسد آپارىرىدى. اونون
يازىچىلىق اىستىدادىنى قىسقانىرىدى. بونو بوروزه وئرە بىلمىزدى...

سنین صلاحیتین چاتیرمى؟

سعیده تحصیل ناظرلیگىنە گئتمك اوچون ئودن چىخماغا حاضيرلاشىردى كى، ائو تىئلفونونون زىنگ چالدىغىنى ائشىتىدى. اول زىنگە جاواب وئرمك ايسته مى، " واجيب بير ايش اولار " دوشۇنرك دەلىزىن گئرى قوناق اوتاباغينا كېچمه يە مجبور اولدو. دسته-يى گۈتۈرۈپ دئدى:

— بلى، ائشىدىرەم.

خطىن او بىرى طرفىندن نازىك كىشى سسى ائشىدىلدى: — سعیده خانىم، صاباحىنiz خئىير.

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

سعىدە سىسىن تانىش اولدوغۇنو حس ائتسە دە، كىيمە آيد اولدوغۇنو
موعىنلشدىرە بىلمە دى. جا-واب وئرمك خترىنە دئدى:
— صاباحىنiz خئىر.

خطىن او باشىندا اولان كىشى سىدىنин اونون آدینى چىكمە دىيگىنى
ائشىتىدىكە باشا دوشدو كى، هەم-صۈحبىتى اونو تانىمايىب. اونا گۈرە اوزۇنۇ تقدىم
ائىدە رك سۆزۈنە دوام ائتدى:

— سعىدە خانىم، عاكف معلمدىр. سىزى سورۇش-دوم، دئدىلر كى، ايشە
گلمىرسىنىز. مأذۇنیتە چىخىدىغىنiz دئدىلر.

زنگ ائدن سىدىنин اىشلە دىيگى موسىسىسە نىن دىرئكتور مواوينى ايدى. سعىدە
عاكف معلمىن اونا نىيە زنگ ائتمە سىنى ماراق ائتىدىگى اوچۇن دئدى:

— بلى، مأذۇنیتىدىم. عاكف معلم، نە باش وئرىپ؟

عاكف معلم سىدىنин سوالىنا جاواب وئرمە يىب، سورۇشدو:

— سىز بو گون ايشە گلە بىلرسىنىز؟

سعىدە قولونداكى ساعاتا باخاراق دئدى:

— من ايندى تحصىل ناظرلىكىنە گىئدىرم. ساعات اوچىدە دە آئروپورتدا
اولمالىيام. هېچ جور چاتىриبا بىلەرم عاكف معلم. ايشە گلمگىم مومكۇن دئيىل.
نە ايسە جىدى حادىثە باش وئرىپ؟

عاكف معلم بىر آز سوسدوقدان سونرا دئدى:

— سىزىن مقالنىزله باغلىدىر. سىزىن نە صلاحىتىنىز چاتىر كى، او جور مقالە
يازا سىنىز؟ سىزە او صلاحىتى كىم وئرىپ؟

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

سعىدە صۇحبىتىن ندن گئىتىدىگىنى آنلاما يىب تعجوبلە سوروشدو:

– آنلامادىم. آيدىن باشا سالا بىلرسىنىزمى عاكف معلم، هانسى صلاحيتىن

صۇحبىت گئىر؟ صلاحيتىن منىم مقالە منه آيدىياتى؟

عاكف معلم دئدى:

– سىز معروضنىزىن متنىنى چاپا وئرمىسىنىز. ايندى ماتئراللار چاپا

حاضىرلانىر. زحمت اولماسا گلىب مقالە نى گۇئىتۈرۈپ رئداكتە ئىدردىنىز. مقالە

نин او فورمادا چاپى مومكۇن دئيىل.

مقالە او فورمادا چاپ ئەدىلە بىلmez. اونا گۈرە ۵۵...

سعىدە هانسى معروضە دن صۇحبىت گئىتىدىگىنى آنلا يىب عاكف معلمى سونا

قدىر دىنلەمە يىب دئدى:

– معروضە ئىندىدە سىز ده تىبىرىدىنىز، عاكف معلم. ايرادىنىز وار ايدىسە اوندا

ايىرادىنىزى بىلدىردىنىز. مقالە نى رئداكتە ئەدىب وئرمىشىم. چاپا وئرمك

ايىستېرىسىنىز وئرمگىن.

عاكف معلم سعىدە دن بىلە ئوتكم جاواپى گۈزلمە دىكىندىن اودقۇنوب دئدى:

– سعىدە خانىم، تنقىد ئەتدىگىنىز يازىلار نىچە اينسەنسىيادان كىچىب.

هامىسىنىدان موثىت رى آلىپلار. حتى عالى آنتەستاسىيا كومىسىسىياسىنىدان

كىچىب تصدىقلەرىنى آلىپلار. او باخىمدان دئىيرىم كى، سىزىن ايراد توتماغىنىزا

صلاحيتىنىز چاتىرمى؟

سعىدە عاكف معلمىن دانىشىق طرزى و تونوندان چوخ گرگىنلىك كىچىرر ك

دئدى:

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

– آنلاماديم عاکف معلم؟ نئجه يعنى صلاحيتىم چاتيرمى؟ كيميسه تنقىد
ائتمە يە صلاحيت لازىمدىر؟ تەقىرە و يا شەرە كئچمە مىشىم. علمى اىشى تنقىد
ائتمە يە صلاحيت لازىمدىر؟ نقصان اولان يېرددە، او نؤقسانى گۈرۈب علمى
دېسکوسييَا قالدىرماغا ھەر بىر عاليمەن صلاحيتى چاتير.

عاکف معلم سيدنinin حىرصلندىگىنى حس ائديب ككلە مە يە باشلاadi:

– من... من ائله دئمك... دئمك ايستە يېرم كى، همىن علمى ايشلەر يَا
تدقىقاتلار كافىدرادا يَا شعبە دە مذاکەرە اولۇنور، سونرا سئمیناردان كئچىر،
آپارىجى موسسىسە دن راي آلىر، سونرا دىسسىئرتاسىيَا شوراسىندا مودافىعە
ائدىلir، عالى آتىئىتاسىيَا كومىسىياسىندا تصديق اولۇنور. اورادا اوتوران
ايىسانلارдан سىز عاغىلىلىمى چىخدىنىز؟ سىز بىم...

– عاغىلىلى-عاغىلىلى يازىبىلار، من دە موناسىبىتىمى بىلدىرمىشىم – دئىيە سعىدە
عاکف معلمىن سۆزۈزۈنۈ يارىدا كىسى.

عاکف معلم سيدنinin سۆز-صۈحبتى شىشىردىن جىينىن چكىنە رك دئىى:

– سعىدە خانىم... مىلەن، يازمىسىيىنىز كى، ادبىياتىن بىدېرى ستروكتورو كىمى
باشلىق موباحثە دوغورور.

سعىدە ايستەھزا يالا سوروشدو:

– عاکف معلم، ادبىياتىن بىدېرى استروكتورو وار؟ سىز اىضاح ائدىن، من دە
بىلىم. من ادبىياتىن بىدېرى استروكتورو حاقىندا هئچ نە بىلەمیرم... يقىن مۇلۇغۇن
علمە گىتىرىدىگى يئنيلىكلىرىدى، منىم خېرىم يوخىدور. او خويوب، او بېرىزىك. باشقان
نە قوللۇغۇنۇز...

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

عاكف معلم سيدىنин ايرونىياسىنى دويسا دا، موناسىبىت بىلدىرمه دن، دئدىكلىرى كىنايە لى سۆزلری قولاقاردىنا ووراراق دئدى:

— سونرا يازىرسىنiz كى، "ادبىاتىن بىدېمى استروكتورو" بؤلوم باشلىغىنا "Теория литературы. Чтение как творчес-тво" ve "Русская литература в XX веке. Обретения и утраты" درس وسايتىيندە راست گلىرىك. قىيد ائدىرسىنiz كى، كرئىمنستو "ادبىاتىن بىدېمى استروكتورو" سۆز اىفادە سىنى درس وسايتىلىرى نىن متنىندە بىر داها اىستىفادە ئىتمىر. سوۋەت ادبىاتى اىختىصاصى ايلە دوكتورلوق دىسسېر تاسىياسىنى مدافعە ئىتمىش كرئىمنستوو ادبىات نظرىيەسى اىختىصاصى اوزرە تدقىقات ايشلەرى آپارمامىش، اساسن، روس ادبىات تارىخى اوزرە علمى آراشدىرمالارا فيكىر يئتىرمىشدىر. ادبىاتشوناسلىقدا، او جومله دن اده-بىيات نظرىيەسىندە، "ادبىاتىن بىدېمى استروكتورو" آنلايىشى اىستىفادە ئىدىلمىر.

سعىدە عاكف معلمى دىنلە يىب اىستەھزا يىلا:

— عاكف معلم، بىلمە مىشىم، يئنە دئىيرم، سحو ئىتمىش. گوناھىيمى باشا دوشورم، گىرك تدقىقاتى ازبرلە يىدىم. يئنلىكىدى آخى...

عاكف معلم سيدىنин دئدىكلىرىنى يئنە قولاقاردىنا ووروب دئدى:

— باشقا توخوندوغۇنۇز اىرادا باخىن. گۈرون بىر نه يازىرسىنiz... يازىرسىنiz كى، ادبىات آرخئىپىن يئنى فورمالارى كىمى مۇلifiyin گوندە ليگىن "اليازمما" آرخئىپى نىن تظاھورلىرىندن بىرى كىمى تقدىم ئىتمە سى مباحىتە لى

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

خاراكتئر داشىيپ، آرخەتىپ آنلايىشى نىن علمە قبول ائدىلەمىش مضمۇنونو
اينكار ائدىر. نظرى آنلايىشلارин قارىشىدىرىلماسى "اينتەرەتكىستولالىق" و
"ھېپئرمتن" آنلايىشلارى نىن ايس-تىفادە ائدىلەمى سى زامانى دا اوزۇن بوروزە
ۋئىر. بوتون بونلار نە دئمكىدىر؟ آنلايىرسىنىز؟ بو نؤقسانلار باياق سادالادىغىم
دىستانسىيالارين كوبۇد سەھىپ بوراخدىغىينا، ھەچ نە يە يارامادىغىينا ايشارە ائدىر.
سعىدە خانىم، بونا ھەچ جورە يول وئرمك اولماز آخى... آنلايىن، بوتون
حقىقتلىرى دىلە گتىرمك اولماز.

– نئيلە مە ليگم، عاكف معلم؟ كېچمېشە قايىتمالىيام؟ كېچمېشە قايىدىب،
اونلارين بوراخدىقلارى علمى سحولرى دوزلتىم لىيەم؟ عاكف موعولىيم، آخى منىم
اڭلە صلاحىتىم يوخدور... – دئيرك سعىدە درىندەن نفس آلدى.

عاكف معلم سعىدىنин آتماجالى سۆزلىرىنى ئاشىتىسى ۵۵، يئنه قولاقاردىنا
ووراراق دئدى:

– نە ايسە، سعىدە خانىم. مقالانىز او فورمادا نشرە وئريلە بىلەز. زەخت اولماسا،
واختىنiz اولاندا، نشريات شعبە سىنە گلىن، مقالە نى دوزلدىن، يازىنى چاپا
وئرك. يئنه قىيد ائدىرم كى، يازى سىزىن تقدىم ائتدىگىنiz فورمادا چاپا گئدە
بىلەز.

سعىدە عاكف معلمە مباھىيە ائتمەگىن معناسىز اولدوغۇنۇ آنلايىب دئدى:
– عاكف معلم، اورگىنiz نە كېچىر ائدىن. اىستە بىر مقالە نى چاپا وئرين،
اىستە بىر وئرمگىن. بىر ده آيىن آخرى اولاچام شهردە. اىكى-اوج گونلوغە
[۱۷۴]

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

قاپیتمالیام. ايمکان تاپسام او واخت سیزینله علاقه ساخلايaram. آما مقاله ده نه دیشیکلىك ائت-مک ايسته ييرسينيزسه، قوللوق صاحبىسىنىز. نؤقسان كى-
مى گؤستردىيگىم معلوماتى قوصور قبول ائديرسينيزسه، ايکيسيندن بيرىنى لغو
ائده بيلرسينيز، آما...

عاكف معلم سيدنinin فيكرىنى بيتيرمه يه ايمکان وئرمىھ رك دئدى:

- سعىدە خانىم، ايکيسىنى ده مقالە دن گؤتورمک اولماز كى؟

- عاكف معلم، همين مقالە آرتىق تام شكىلده دىگر بير نشرە چاپا
وئرىلمىشدىر.

عاكف معلمىن نئجه هيچان كىچىردىيگىنى حس ائدبى سعىدە صؤحبى
قولتارماق ايسته دى:

- عاكف معلم، نه ايسته ييرسينيز ائدىن، اىختيار صاحبىسىنىز. من تله سىرم.
ساغ اولون.

سعىدە عاكف معلمىن جاواب گۈزلە يىب دستگى يئرينه قويوب درىندن آه
چكدى.

پسيخياترين (روانپزشك ين) گوندلبيي

رعنا ماسانين اوزرىنده كى ماوى رنگلى ژورنالى نظردن كىچيرمك اوچون گؤتوردو. پاسىئنترلى (كىس) ايله آپاردىغى قىيدلى تكرار نظردن كىچيرمك ايسته ييردى. ايش پروسئىنده فيكرى مواينه ائتىيگى خسته لرى ايله او قدر مشغول اولوردو كى، بعضا خيردا دئتاللار گۈزوندن قاچيردى. اوナ گؤره ده خسته لرى-نى مواينه ائتىيگى زامان آپاردىغى قىيدلىنى نظردن كىچيرمه يه باشладى. بو دفعه ناطيق حاقىندا يازدىغى قىيدلى اوخوبوردو. ناطيق ميفولوگىيا اينستيتوتوندا شعبه مودىرى ايدى. رعنا ناطيق حاقىندا فيكيرلىشدى: «ساوادلى اولماغينا ساوادلىدیر، آما شعبه مودىرىلىك اونون يئرى دئىيل آخى. گۈرن بوتون عاليملرىمېزمى بئله دىر؟ طبىعى كى، يوخ... مىلچك بير شئى دئىيل، آما اورك بولاندىرير. حياتدا بونون كىمى پاخيل بير اينسانلا راستلاشماديم. اينستيتوت ايشچىلىرى نين بير قىسمىنى اطرافينا توپلايىپ ساوادلى علمى ايشچىلىرىن مودافيعه لرى نين قارشىسىنى آلماغى، بىساوادلارا

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

ايىھە كۆمك ائدىب مودافيعە ئىتدىرمىگى اۇزونە شرف بىلىر. قروپونو دا كى،
«استارايا قواردييا» آدلاندىرىر.»

رعنا ژورنالى ورقەلە يىب اوخوماغينا دوام ائدىب اول آپاردىغى قىيىدى ھوندوردن
ايستەھزايلا اوخوماغا باشلادى: «من بايراما تاپشىردىم كى، ايجلاسدا چىخىش
ائت، دوكتورلوق مودافيعە ائدىنلىرى تنقىيد ائت. بايرام چىنگىز دئىيل كى،
كورخسون. بايرام

دا ايجلاسى دا گۈزلە مە دى. دوستلاريمىزدان، يعنى «استارايا قواردييا» نىن ان
آكتىيو عوضولرىندن اولان عاصيفين يوبىلەئى كېچىرىلىرىدى. اوردا دانىشدى، نه
دانىشدى...»

رعنا ژورنالى اورتوب ايجازە آلىب كابىنتە داخلىل اولموش كۆمكچىسى نرگىزە
باخدى. نرگىزىن گتىر-دىگى سىدلەرى آلىب ماساسى نىن اوزرىنە قوياراق،
ناطيقىن نؤوبتى قبول واختىنى سوروشدو. نرگىز "ايندى اوپىرە نىب دئىرم"
دئىھە رك جلد آددىملارلا كابىنتەن چىخدى. رعنا ژورنالداكى قىيدلىرىنى
اوخوماغا دوام ائتدى: «بايرام چىخدى، نه چىخدى...»

دئىدى كى، سىز او، دوكتورلوق مودافيعە ائدىنلىرىن ايشىنى منه وئرين، من
اونلارين جاوابىنى وئريم. بىر شئىي آنلامادىم، بو بايرام جاواب وئرندىسى، عوضۇو
اولدوغۇ سئمىناردا مودافيعە يە بوراخىلان ايدىعاجى-لارا جاواب وئرسىن دا. نه
ايىھە... صۇحبتىن اوذاقلاشماياق... بو بىزىم مىفولوگىيَا اينسستيتوتوندا مودافيعە
ائدىنلەر آيد دئىيل ھا... رعنا خانىم، سىز

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

بۇنو مۇحكىم-مۇحكىم يادىنىزدا ساخلايىن. بايرام، اۋۇنون ستakan دوستلارى نىن، يا دا «استارا-يا قواردىيَا» عوضولرىنه عۇمۇرۇندە هئچ نه دئمىز، پىىسلېك ائتمىز. سىز بىلمىسىنىز بۇنۇ... قروپلاشما عوضۇو اولماق نه دئمكىدىر! اونلارى بىز لا بىلىرىك. آما... بايرام دا قورخارمىش... قورخاق... دىرىئكتوردان چكىندى اى... دىرىئكتورا جاواب وئە بىلەمىدى كى... او دا بو جور قورخاقدى. يىنى چىنگىز بىر جور قورخور، بايرام بىر جور، نه ايسە... »

ناطىق سونرا عصى حالدا آياغا دوروب وار-گل ائدە رك رعنانىن ماساسىنى ياخىنلاشمىشىدى. رعنانى دا ناطىقى ساكىتلىشىدىرەمك اوچۇن دئمىشىدى: - ناطىق بى، اۋۇنۇزو الله آلين. سىزە عىصلەشمك اولماز.

ناطىق ايسە دوداقلارىنى دېشلىيە رك باشى ايلە رعنانىلا راضى اولدوغۇنو بىلدىرىپ دئمىشىدىر:

- ھە، حاقلىسىنىز، منه حىرصلنمك اولماز. هئچ اولماز.

يئرىننەدە آىلشىدىكەن سونرا ناطىق دوام ائت-مېشىدى: " بىلىرىسىنىز، بايراما نىيە حىرصلىيم؟ بىل-مېرىسىنىز... بايرام ياخشى گلىرىدى، آما ھەميشە كى كىمى سوندا خارابلادى. عومومىتىلە، اونون خاصىيەتىدىر، دورور، عاغلىنا گلە نى دئىير، نۇفۇزلو بىر آدام سۆز دئىننە، قويروغۇنۇ گڭىز قىسىر. بو خا-سېتىنە ھامى بلدىرىر. مېفولوگىيىا اينسەتىوتۇنۇن دىرىئكتورونا جاواب وئە بىلەمە دى. دىرىئكتور اونا هئچ نه دئمدى. حالال اولسۇن. دىرىئكتورون صىرى وار. سادجه دئىدى كى، او لا سن مودافىعە ائت، داها سونرا ايسە مودافىعە ائدىلىمېش دوكتورلۇق ايشلىرىنە باخارسان. بىلىرىسىنىز بۇ نه دئمكىدى، رعنانى خانىم؟ دئمكىدى كى، سن

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى کیمسن کى، دوكتورلوق ايشينه راي بىلدیرە سن. رى بىلدىرمگى باجارانسانسا، پوللا، سيفارىشله يازدىغىن كىتابلارى، مقالە لرى كنارا قوى، علمى ايش ياز. مودافيعە ائت. باجara بىلىرسنسە. باجارمirsانسا نە تولا كىمى اورتايادوشموسىن. مدنى شكىلده. رعنا خانىم بىر شئىي ده سىزه دئىيم كى، بو جاماعات، بو عوام جاماعات علمى اىشلە پوبلىسيست يازىلارى بىر-بىرى ايلە قارىشدىرپ. بىر ده گئـرورسن مذاكرە واختى باشلايىرلار كى، ايدىعاچى نين قزئەت و ژورناللاردا، ينى مطبوعات صحيفە لرىندە يازىلارى چىخىردى. آخى موخېرىلىك آيرى شئىدى، علمى تدقىقاتلا مشغۇل اولماق آيرى شئىدى. اوندا بوتۇن موخېرىلىرى آوتوماتىك علملى اوزرە فلسفە دوكتورو يا دا علملى اوزرە دوكتور ئىدك؟ بو بىلىرسىنىز نە-دن اىرە لى گلىر. اونو دئىيە نين ساوادىزلىغىندان، علمسىزلىگىندان، ناشىلەيغىندان...»

نرگىزىن قاپىنى تاققىلدادىب اىچرى گىرمە سى رعنانى اوخوماقدان آيىردى. نرگىز حاضىرلادىغى قەھو نى رعنانىن قارشىسىنا قوياراق دئىدى:

— نوش اولسۇن، رعنا خانىم. ناطيق بىنميشكى كىمى شنبە گۈنونه يازىلىپ.

نرگىز تئلەفون زىنگىنى ائشىدىب رعنادان جواب گۆزلە مە دن اوتاقدان چىخدى. رعنا قەھو دن بىر-ايکى قورتوم اىچە رك ژورنالى ورقلىيە رك، قىيد-

لرینى اوخوماغا دوام ائتدى: «ناطيق اوتوردوغۇ كرئىسلۇدا آياڭى نين اوستوندىن آشىردىغى آياڭىنى عصبي حالدا يئللە يىب اطرافينى سوزە رك دئىدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

– دونن بىزىم اينستيتوتدا تدبىر وار ايدى. ناطيق عصبى حالدا بارماقلارىنى شاققىلداتماغا باشلادى. ناطيق اوزوندن تمام چىخمىشدى. عصبى شكىلده باشىنى يئللە يېرىدى. ناطيق دوداقلارىنى گمىرە رك قىشقىردى:

– بىر قادىنلا باجارتىلار.

ناطيقىن كئچىرىدىگى سارسىنتى نىن سببىنى قادىنلا باغلى اولدوغۇنو حس ائدىب سوروشدوم:

– نه قادىنى، ناطيق بى؟ سىزىن ايشچىنizدىر؟ ناطيق آيلشىدىگى كرئسلودان دوروب پنجرە نىن قارشىسىندا دايىندى. پنجرە دن سمانى سئير ائدىب دئدى:

– يامان دولوب. موطلق ياغاچاق. سونرا منه باخاراق دئدى:

– من اونا دئدىم كى، اونون آغزىنдан وور...

ناطيقىن دئمك اىستە دىكلەرى نىن مغزىنى آنلامادىغىم اوچون سوروشدوم:

– كىمە نه دئميسىدىنىز، ناطيق بى؟

ناطيق عصبى حالدا كئچىپ يئرىننەدە آيلشىدى.

الىننە كى موبىل تىلئفونونا باخىب دئدى:

– كىمە؟ اونون شعبە مودىرىنە... منورىن شعبە مدېرىنە... قالخىب دئىير كى، قورخورام.

ناطيقىن فيكىرلىنىڭ كى قارماقارىشىقلىغا آيدىتىلىق گتىرمك اوچون سوال وئردىم:

– منور قورخور؟

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

ناطىق عصبى حالدا قىشقىردى:

— يوخ، مگر آيدىن دئىيل؟ چىنگىزى دئىيرم. چىنگىزە نىچە دفعە دئمىشىم كى، شубە مدیرى شубە سى نىن گوجلو ايشچىسىنى شعبە نىن پروفېلئماتىكاسى ايله ايش-لمە يە قويىمامالىدىر. مىلىن، اونون رەھىرىلىك ائتدىگى شعبە آوروبا خالقلارى نىن ميفولوگىياسى ايله مشغۇل اولور. من دە دئىيرم كى، ايشچىلىرىنە مۇضۇع وئرنىدە صىرف ميفولوگىيىا ايله باagli وئرمە. مىلىن، شرق ميفلەرىنى وئر. مۇضۇعۇ قىتلىغىدىر، بىم؟

گولومسە يىب سوروشدو:

— ناطىق بى، آوروبا ميفولوگىياسى ايله شرق ميفولوگىياسى تمام باشقا شئى دئىيل؟

ناطىق قالىن قاشلارىنى سىخىپ اوز-گۈزۈنۈ آيدى:

— سىزە دىپلوم وئرە نىن آتاباتاسىنى...

ناطىقىن سرحدى كىچدىگىنى گۈرۈب سرت شكىل-
دە سۈزۈنۈ يارىم كسىب دئدىم:

— ناطىق بى، اوزونزو بئلە آپارماقلە، منى وادار ائدىرسىنىز كى، قبول واختىنىي ئىشكۈنلاشدىرىم.

ناطىق سرت رئاكسيييا وئردىگىيمى گۈرۈب دورو خدو. سونرا ايسە هەچ نە اولمامىش كىمى ساكيتىجە صحتىنە دوام ائتدى:

سالیدہ شممد قیزی ، دیونیسین غلبہ سی

میفولوگیبا میفولوگیبادیر رعنا خانیم. نه آوروپا، نه شرق. هر ایکیسی نین متنی
وار. ائه... نه دئییم؟ مثلن، من شعبه مده ساوادلی بیر ایشچیمه ائله موضوعو
وئرمیشم کی... ایشچی نین اؤزو ده بیلمیر. وئرمیشم بیر اثری، دئمیشم کی،
فارس دیلیندہ یازیلیب، گئت ترجمه ائت و سؤزلرین ایضاھینی وئر. بیر نؤو
میفولوگیبا شعبه سی نین ایشچیسی ده ائله علمی ایش ایله مشغول اولمالیدیر.

موضوع عordan اوذاقلاشماماق اوچون دئدیم:

– چینگیزدن دانیشیردینیز. دوام ائدین...

ناطیق اللرینی بیر-بیرینه چارپاز ائدیب سیخدی.

سونرا بورنونو سیلیب دئدی:

– قولاق آسین، گئرون من حاقلیبیام یا حاق-سیز...

منیم سوسدوغومو گئروب دئدی:

– چینگیزه دئییرم کی، شعبه ده اوزوندن گوجلو اولماغا کیمه سه ایمکان
وئرمه. اینسان ساوادلی اولا بیلر، آما سن اونو ائله موضوعویا یؤنلده بیلسن کی،
او، اینسان اوزونون بوتون پوتئنسیالینی اوزه چیخارا بیلمز. لوتمان، باختین
سوییبیه سینه یوکسله بیلمز. دونیا جهنم، آذربایجاندا دا تانینماز. بو ایسه او
قادينا ایمکان وئریر کی، قول-فاناد آچسین.

ناطیقدن سوروشدو:

– سحو ائتمیرمسه، سیزین ایشله دیگینیز اینستیتو تانا نینمیش عالیم
قادینلار چو خدور. نیبه محض چینگیزین شعبه سیندہ ایشله ین قادین سیزی

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

غضبلندیریر؟ سیزى نیيە بو قدر قیجیقلاندیریر؟ بلکه سى-زین او قادينا اولان
موناسیبتهنیزى دوزگون دوى-مامیشام؟

ناطیق باشى ايله منيم فیکیرلریمى تصدیقلە يىب دئدى:

- يوخ، يوخ، رعنا خانىم... سیز ھمیشە كى كىمى حاقلیسىنیز.
اینسیتیوتوموزدا قادين عالیملر چوخدور. داها منور كىمى يولدان كىچن دئیللر.

- آنلامادىم. منور دئدیگىنیز قادين نیيە يولدان كىچن اولوب؟ علمە تصادفن
گلىپ؟

ناطیق بارماغىنى يئلله يىب دئدى:

- يوخ، يوخ. سادجه او كىمینسە قیزى، آروادى، باجىسى، قوداسى، قوهومو، و
يا سئوگىلىسى دئیيل.

رعنا ایرونبيا ايله ناطيقە دئدى:

- منور كىمینسە قیزى اولماغىنا كىمینسە قیزىدیر، كىمینسە قوهومودور...

ناطیق الينى يئلله يىب قەقەھە چىكدى:

- آى سیزى رعنا خانىم... طبیعى كى، كىمینسە قى-زىدیر. آما بىزىم آسىلى
اولدوغوموز آدامىن قیزى، قوهومو دئیيل. ماراقلىسى ايسيه اودور كى، مونووه-رين
بىر دئپوتات قوهومو وار. اینسیتیوتدا كىمین دئپوتات قوهومو وارسا، تاپشىرير
كى، او، اىنسانا گۆز-قولاق اولاق. منورىن قوهومو ايسيه تاپشىرير كى، ائله ائدىن
كى، گلىپ منه يالوارسىن. قادين دا يالوارماق نه يە دئیيلir، هئچ ائله بىل خبرى
يوخدور. عؤمروندە نه گۈرۈپ، نه دە ائشىدip...

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبه سى

سونرا منه دېقتىلە باخىب دئدى:

— قادىن اولاسان، هەچ كىمە يالوارماياسان، يالوارماق نە اولدوغۇنو دا بىلمە يحسن. اينانىلىماز شئى دئىيل. اوزوم شاهىدى اولماسايدىم، دانىشسالار ايدى اينانمازدىم.

ساكىتجە اونونلا صۆححتى دوام ائتدىريردىم:

— تعجوبلو هەچ نە گۈرمورم. اوزونه حرمت قويان اينسان هەچ كىمین قارشىسىندا اسکىلىمز. نىيە يالوارمالىدىر؟

ناطيق بارماгинى يئللە يىب دئدى:

— سىزىتىلە يوز فايىز راضى. آما بونو چىنگىزە باشا سالا بىلمىرم كى، بىلمىرم ائله دئىير، دوكتورلوق ايشيم عالى آتتىستاسىيا كومىسىياسىندا دىر.

بىر شئى باشا دوشىمە يىب سوروشدۇم:

— باشا دوشىمە دىم. منورىن عالى آتتىستاسىيا كومىسىياسى ايلە نە علاقە سى؟

ناطيق الى نىن آرخاسى ايلە آغزىنى سىلىپ دئدى:

— بىرباشا علاقە سى وار. دئىير كى، منورىن بىر مقالە سىندىن آلتى تئزىسى گۈئىرۇب. باشدان خاراب... بو تئزىسلر اونون دوكتورلوق دىسسئرتاسىياسى-نىن مودافىعە يە چىخاردىغى يىندى تئزىسدن آلتىسىدیر.

بو فاكىت منى ماراقلاندىرىدى:

— دئمە لى، چىنگىز معلم پلاگياتلىق ائدىب؟ ناطيق يئنە بارماгинى سىلكلە يىب دئدى:

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

— يوخ، يوخ... نه دانىشىرسىنىز؟ منور بالاجا بىر مقالە يازىپ. آما چىنگىز اونو دوكتورلوق سوپىيە سىنە چىخاردىب. بو ھر كىشى نىن باجاردى-غى ايش دئىيل، ها... من چىنگىزە باشا سالماغا چالىشىرام كى، سن بؤيوك ايش گۇرموسن، تېزىسلرى دوكتورلوق سوپىيە سىنە قالدىرىمىسان، منور با-جارسا ايدى ائدردى. باجارمايىب، سادچە مقالە حجمىنده اىلىشىب قالىب. ائله دئىير «قورخoram، منور منى عالى آتتىستاسىيا كومىسىسىياسىنىدا محو ائدر». باشا سالماغا جەد ائدىرم، آلامىر. كور توتدوغوندان ياپىشىب بوراخمايان كىمى، بو دا توتدوغونو بوراخمير دا...

ژورنالدا قىيدلر آپارا-آپارا سوروشدو:

— دئمە لى، چىنگىز معلمىن مودافىعە يە چىخاردىغى يئددى تېزىسدن بىرى اوزونندور.

ناطيق دېقتىلە رعنابا باخدىقدان سونرا جاواب وئردى:

— دئمك اوilar كى، ھە.

— نىتجە يعنى ھە؟

ناطيق اوزوندىن راضى حالدا گولومسە دى:

— يئددىنجى تېزىس دە شعبە نىن آيرى بىر ايشچىسى-نىن تېزىسىدیر.

— بئلە باشا دوشدو:

ناطيق قطعىتلە دئدى:

— يوخ، يوخ... نه دانىشىرسىنىز رعنا خانىم. من بىلىرم كى، آلتى تېزىس منورىن مقالە سىنندىر، يئددىنجى ايسە شعبە سىنده چالىشان ايشچىسى نىن

سالیده شممد قیزی، دیونیسین غلبه سی

علمی ایشیندندیر. او تئزیسى همین ایشچیيە باشى باتمیش چینگىز دئمیشدىر. او، ایشچى نين او ساوادى هاراداندیر كى، او تئزیسى دوشونه بىلسىن، يازا بىلسىن.

– آما رسمي ایشچى نين آدينا دير.

ناطيق سئونجك دئدى:

– آى سىزى مىن ياشايىن. سىز دئدىيگىنىز كيمىدىر. باشدان خاراب چينگىزه دئيرىم كى، آى چينگىز شعبه نين ایشچىلىرىنه كؤمك ائتمە. كيمە دئيرىسن. بو قولاغىندان آليب، او بىرى قولاغىندان وئرير ده بو گده. اگر «استارا با قواردىيا» نين عوضوو اولماسايدى، اونون باشينا بىر اويون آچاردىم كى، دده سى ده يادىندان چىخاردى. آما قروپلاشما عوضوو اولدوغوندان سوسورام. خاينلىك ائتمىرم. من خاين دئيلىم...

ناطيقىن سوسدوغۇنو گۈرۈپ سوروشدو:

– من بىلن، سىز ده شعبه مودىرىيسىنiz. بىن ایشچىلىرىنىزه كؤمك ائتمىرسىنiz؟

ناطيق اىسە آياغا دوروب اوتاقدا وار-گل ائتمە يە باشلادى:

– من... منىم بورجوم وار كى، كيمە سە كؤمك ائدم؟ كيمىنسە نؤكريم؟ هە كيمىن اىشى گوجلودور بوراخىرام. چوخ ايليشمىرم. ضعيف اىشى شعبه دن نىيە بوراخىم؟ كاماندار شعبه سىندىن بىر ضعيف اىشى بوراخدى، عالى آتىشتاسىيا كومىسسىياسىندا اوستونه گئرى قايتىدى. گوناهكار دا اولدو كاماندار. دوردوغو يئرده باشىنى آغريتىدلار. نه وار، نه وار، اىشى يازان بىزىم قروپلاشمانىن

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

«استوکاچ»ى ايدى. بو قادىن، اينستىتۇتدا نە وار گلىپ بىزە دانىشىر. اوナ گۈرە
اونون دوكتورلوق ايشىنى شعبە دن بوراخ-مالى ايدى؟ «استوکاچ» هارا، مودافىعە
هارا؟ كامان-دار اينسانلارى يئرىنده اوتوردا بىلمىر كى، بىلمىر.
– ناطيق بى، آيلشىن. بئله باشا دوشどوم كى، شعبە نىزدىن هېچ واخت ضعيف
ايش كىچمىرى؟

ناطيق اول دېقتىلە رعنایا باخدى، سونرا كىچىپ يئرىنده آيلشه رك دئدى:
– نىيە كى، ضعيف ايشلىرىن آرخاسىندا بعضا ائلە آداملار دورور كى، سسىنى ھە
چىخاردا بىلمىرسن. منىم ھە عايىلە م وار، اوولادلاريم وار. اونلارى دولاندىرماق
لازىمىدىرى... ضعيف ايشىن آرخاسىنجا گئدن وارسا شعبە دن بوراخيرام. آخىرا
كىيمى آپارىر، مدافعە ئىتدىرىر، دىپلومونو دا آلىپ وئرر ئىنه. نىيمە گىركىدىر،
آغريمايان باشىما بوز باغلابىم

– سونرا دلى كىيم يئرىندىن سىچرايىب دئدى، – خانىم، سىز من بو حياتدا
اولماسام، منىم اوشاقلارىما باخارسىنىز؟

مندىن سىس چىخىمادىغىنى گۈرۈپ دئدى:
– منىم عايىلە مە هېچ بئش دقىقە دە باخان اولماز. بو گون منى چوخ
يوردونۇز. گەندىم عايىلە مە. سونرا دوام ئىدرىك».

رعنا آردىجىلىقلا قىيىدلەرلى اوخويوردو. دېقتىنى جلب ائدن قىيىدلەرن بىرى
معروضە واختى باش وئرن اولايلارلا باغلى ايدى: «ناطيق عصبى حالدا باشىنى
بولايبىب دئىينىرىدى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– چىنگىز دوزلمە دى كى، دوزلمە دى. هله تاپشىرمىشام كى، كىملەرە ايش وئر، كىملەرين مقالە لرىنى علمى شورايما سال... بىر ده گۇرورسەن كى، شعبە -دە منورىن ياخشى مۇنوقرافىياسىنى، ياخشى مۇنۇقلىرىنىڭ ئەلدىب، شعبە نىن چىخارىشى ايلە علمى شورايما تقدىم ئەدىر. دفعە لرلە گئىرى قايتارتدىرىمى-شام.

تعجوبلە اوندان سوروشىدوم:

– ناطيق بى، گئىرى نئجه قايتارتدىرىرىسىنىز؟ ناطيق چىكىنلىرىنى چكىب جاواب وئرىدى:

– بىسيط شكىلدە... مقالە نى اوخومادان دئىيرم كى، آدى دوز سئچىلمە يىب. بئلە آد اولا بىلەز. دوزلتىسىن. قاچا-قاچ دئىيىل كى، دئىيرم. ساخلايىرلار نؤوبتى ايجلاسا. نىگار علمى كاتىب اولاندا ياشىم ياخشى ايدى. منيم ال آلتىم ايدى. نه دئىيردىم ائدىردى. علمى شورايما بىر گون قالميش دئىيردىلر كى، مقالە نىن آدىنى دوزلت. او دا چاتدىرا بىلەز. ان چوخ دا مؤليف خارىجده علمى اعزمىتىدە اولاندا. مقالە ايللەرلە سورونوردو. مۇنۇقرافىياسىا ال وورا بىلەز. علمى مصلحتچىسى مۇنۇقرافىييانىن علمى رئاكىتورو اولوردو، هله رايچىلىرى دئىيرم، سەممىمى چىخاردا بىلەز. اونا گۈرە بو فرسىزە بوراخما. دئىيىكچە، بوراخماگى گلىرى...

واخت آزلىغىنى نظرە آلىب اساس مطلبە قايدىب ناطيقىدىن سوروشىدوم:

– گۇرۇنور ھمكارى نىن چىخىشى سىزى اۋۇنۇزدىن لاپ چىخاردىب. اونون معروضە سى سىزى نىبىه اۋۇنۇن چىخارىر؟ او معروضە دە نە وار؟

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبە سى

ناطىق اوتوردوغۇ يئرده اىرە لى-قاپاغا بىر آز يئللە نىب دئدى:

- بىلىرسىنىز... من دؤزە بىلمە يىب دئدىم كى، واخت آزدىر. منور قوى قىسا
چىخىش ائتسىن.

- بىر شئ آيدىن دئىيل كى، نىيە محض مونو-ور خانىمىن چىخىشى سىزى
بئلە قىچىقلاندىرىر؟

ناطىق قاشلارينى چاتىب منىم اوزومە باخدى. سونرا ساكىت توندا دانىشماغا
باشلادى:

- باياق اوزون-اوزادى معروضە ئىدىنلەر سىسىمى ده چىخارا بىلمىرىدىم. چونكى
ايىستىتو توموزون ديرئكتورو پرئىزىدۇمدا آيلشىمىشدىر. حسن مو-الليمدن
چكىندىگىمە گۈرە اوزومۇ مجبور ئادىب معروضە لرى دىنلە دىم. حسن معلم
منىم آغ-زىمدان ووران و سۆزومۇ كىسىميش ايلك اينساندىر. علمى شورا
ايچىلسا لارى نىن بىرىننە رئپلىكا آتدىم. بو دا حسن معلمىن خوشونا گلەمە دى.
هامى نىن ايچىننە منى پرت ئادىب جاوابىمى وئردى. هله ده اونون سۆزلىرىنى
يادىمدان چىخار تامامىشام. چىخ-ماياجاق دا. منىم آرتىق ياشىم ئالتمىشى حاقلا-
يىب. حسن معلم منىم رئپلىكاما آجىغى تو-توب دئمىشدى: «ناتيق معلم،
ايىتىظامى اوزومۇز-دە ياراتمالىيېق. سونرا ايسە ايشلە دىگىمېز موسىسىسە-دە.
سىز اوزونۇزو مجلىسىدە آپارماقى باجار مىرسى-

نىز. حركىتلرىنىزى و دانىشىقلارىنىزى اولچوب-بى-چىن. يئرسىز رئپلىكا آتماق
ھئچ سىزىن ياشىنىزا، ساچى-نىزىن آغىنا ياراشمىر. اوزونۇزو عالىم كىمى آپارىن.
بازاردا دئىيلسىنىز...» ايلك دفعە اوزومۇ ايتىرمىشدىم. حسن معلم منىم اونا

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

مات-مات با خدیغیمی گوروب علاوه ائتمیشدى: «آرتیق یاشیمیزین ائله چاغین-دايىق كى، گلن گنجلر بىزدن عىبرت آلمالىدىر. سى-زىن عالىم آدىنا ياراشمايان داوارنىشىنىزدان گنجلر نىي اوئيره نىب اخز ائتمە لىدىر؟ حرکت و دانىشىقلارينىزجا جوابدئه اولون. سۆز خترى اوچون رئپلىكا آتماق لازىم دئىيل. هم ده رئپلىكا ايله معروضە چى نىن نۇفۇزونا ھەچ بىر خلل گتىرە بىلمىرسىنىز». حسن معلمىن دئدىكلىرى قارشىسىندا سوسدوم. قورخدوم. قازاندىقلاريمى بىر آندا ايتىرە جىگىمدىن قورخدوم. بايرام كىمى سوسوب جواب وئرە بىلمە دىم. بو منى سىندىردى. ھەچ كىم دىللە-نىب دئمە دى كى، ناطيق حاقلىدىر، يا حاقسىز. «استارا-يا قواردىيىا» عوضولرى ده دىنەمە دى. سوسدولار. ناطيق اللرىنى بىر-بىرىنە سىخدى. سونرا آلنىنى قاشىياراق باشىنى يئلله يىب، بىر آز دا آيە رك دئدى:

— منه ائله گلىرى كى، «استارا يىا قواردىيىا» عوضولرى آراسىندا ساتقىن وار. ساتقىن...

سونرا دلى كىمى قىشقىردى:

— ھە، ساتقىن وار، ساتقىن... من بونو نىيە حس ائتمە مىشدىم؟ يوخسا حسن معلم، ائله ضىالى، قابىلىتلى اينسان، ھەچ كىمىن خاطرىنە دىمە يىن بىر اينسان منى نىيە آشاغىلاسىن؟

سونرا ساکیت اولوب دیرناقلارینی گمیرمه يه باشладی.

ناطیقدن سوروشدون:

– حسن معلم حقیندا نه دئمیشدینیز؟ ناطیق دیرناقلارینی گمیره رک دئدی:
– هئچ نه. ائله جیدی بير شئ اولماميشدی. ساده جه میفولوگیبا اینستیتوونا
یئنی دیرئکتور تعیین اولوناندا اینستیوت ایشچیلری آراسیندان اولمادی، کنار-
دان گتیردیلر. «استارایا قوارديبا» عوضولرى ده ناراحاتچیلیق کئچیريدیلر. من
ده اونلارى ساکیتلشديرمك اوچون سؤز خاطرینه دئدیم کي: «شى نه اورگینيزه
سالیرسینيز، خوشوموزا گلمز، آرخاسیندان دیریك گئدر. نه پروبئم ائدب،
زاریپرسینيز. اۋزو موڭ دئیلیك!» بونو دا گئدیب خبر وئریبلر. دوغرودان دا،
حسن معلمە قدر سۆزۈم اۇترلى ايدى. بير سۆزۈمو ایکى اىدىن اولماميشدی. أما
ایندى، آغزىمدان ووروردۇ.

ناطیق باش بارماگى نين دیرناغىنى گمیرىپ بارماگينا باخدى. سونرا دئدی:

– بايقادان ايجلاسدا اوتونان حسن معلم تجيلى گئتمە لى اولدو. مئidan بوش
قالدى. حسن معلمىن يئرینه ايجلاسى ايداره اىدىن سليم مول-لىم ايدى.
بختىمدىن ده منور چىخىش ائديردى. باياق دئييردىم آخى، فيكريم داغىلدى. من
ده آجىقلا يئرىمدىن دئدیم کي، قىسا ائت. سليم معلم ده منورى مودافىعە
ائتمك اوچون اونا دئدی: «منور خانىم، زحمت اولماسا قىسا ائدىسينيز». سونرا
اوزونو زالا تو تاراق دئدی کي، بوندان سونرا معروضە لره بىش دقيقە واخت
آيرىلاجاق. منور ده اۋزوندن راضى حالدا منه باخىب، سونرا سليمە دئدی: «بىر

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

پروبلكم گۈرمۇرم. اساس تېزىسلەرىمى سىسىنلىرىپ مۇروضە مى يئكۈنلاشدىرارام.».

ناطىق الرىنى بىر-بىرىنە چىرىپىپ حىرصلە دئدى:

- سلىم گوناھ ايش توتموش اينسانلار كىمى چىيىنلىنى چكىپ معصوم باخىشلارلا منوره باخدى. منور دە مۇروضە سىنى دوام ائتدىرىدى. اونون اۆزۈندەن راضى، تەمكىنلى داوارانىشى منى ياندىرىپ ياخىردى. اوستە لىك، اوردا نە ئاشىتىسم ياخشىدىر؟ يانىمدا اوتونان سيف الدین نە دئسە ياخشىدىر؟

سوروشدوم كى، نە دئىيىب. ناطىق باشىنى يئللە يىب جاواب وئردى:

- سيف الدین «آذربايجان» ژورنالىندا دا ايشلىرىر آخى. اۆزو دە سيف الدین ياشلى اولماسىنا باخ-ماياراق، بىزىم «استارا يارا قواردىيى»نىڭ ان آكتىيۇ عوضۇدور. سيف الدین آيىلىپ قولاغىما پىچىلتى ايلە دئدى كى: «بو قادى نىن باشىندان باسماقдан بىر تەر اولدوق. بو ايسە ھە دفعە تزە دن باش قالدىرىر. سىنديرا بىلمىرىك. باشىنا آچمادىغىمیز اويون قالمادى. هەچ بىر تورا دوشمور. ئىلە بىل دوققۇز جانى وار. بو قادىنى سانكى گۈزە گۈرونمىز قۇووه قوروپىور. ايشلە دىكىم ژورنالا مقالە لرىنى بوراخمیرام، داها معتبر يئرلەرە چاپ ائتدىرىر. قالىرام باخا- باخا، يانا-يانا...» سونرا سيف الدین مندن سوروشدو: «ژورنالىن رئداكتورونون باشىنا آچدىغى اويوندان خېرىن وارمى؟». تعجوبلە سيف الدینە سوروشدوم كى، نە ائدىب؟ سيف الدین الينى ھاوادا يئللە يىب دئدى: " قىسا ائدىم، قولاق آس. آپارىپ مقالە سىنى وئرر بىزىم رئداكتورا. او دا دئىير كى، او خويوم، جاواب وئررم. دوز اوج آيدان سونرا زنگ ائدىر كى، مقالە حاقىندا قرارىنىز ندىر. قاسىم دا دئىير

كى، مقالە نى علمى خېرلەر وئرمىسىن. بىز چاپ ائدە بىلەرىك. بو گۆزل دە دئىيير كى، چاپ ائدىرسىنىزسە، من مقالە مى خېرلەرن گئرى گۇئۈرۈرم. قاسىم دا دئىيير كى، يانىما گل، سىنى باشا سالىيم، نە سەھۋىن وار. بو دا جاواب وئرير كى، چاپ ائدىرسىنسە مقالە نى چاپ ائت، ائتمىرسىنسە، سە-نین يانىندا منىم نە اىشىم وار. قاسىم دئىيىب كى، سەن جەريانلا اوسلوبو قاتىب قارىشدىرىيىسان. گاھ اوسلوب دئىيىرسن، گاھ جەريان. دئىيە سەن، سون دۇور چىخىمىش اثرلەرن ھانسىسا حاقدايىمىش، اورادا پست مدرنه ھەم اوسلوب دئىيىر، ھەم دە جەريان. منور دە بىر باشا سوال وئرىب كى، مقالە نى اوخوموسان. قاسىم دا كى، مقالە نى اوخومايىب آخى... من اوخوموشدوم. قاسىم دا منه اينانىر. قىساجا دئىيىر كى، چاپا لاييق دئىيىل، جەريانلا اوسلوبو قاتىب قارىشدىرىيىسان. او دا قايىت دئە كى: «قاسىم معلم، منه مقالە مى نىيە چاپ علمە دىيگىنىز حاقىندا آرايىش وئرين. سىزىن اىرادلارىنىزى، ھەمچى-نین سىز دئىيگىنىز كىمى قاتىب-قارىشدىرىدىغىيم پستمەرن اوسلوب و جەريانى دا قىيىد ائدىن. من او اىراد و قىيىدلەرنىزى تقدىم ائتدىيگىنىز شكىلده مطبوعاتا وئرجم». قاسىم دا قورخوب، دئىيىب كى، بىز ائله آرايىش وئرە بىلەرىك. مقالە خوشوموزا گلمە يىب وئرمىرىك. منورىن آچىلىپ گول آغزى كى، «شخسى ژورنالىنىدىر، آتانىن ژورنالىدىر كى، خوشونا گلمىر وئرمىسىن، وئرمەمگىن قايدا-قانونو وار، سبب اولمالىدىر كى، يازى ژورنالدا نىيە گئىدە بىلەز. اوخومادىغىين ايش حاقىندا نە راي سىسىلىنىرىسىن؟ ساوادىسىزلارى اطرافينا نە يە بىغمىسان؟ ايشلە يە بىلەرىسىن، چىخ من ايشلە يەم». قاسىم دا گوشىنى قويوب. منور قاسىمىن باشىينا بو اوپىونو آچىب. قاسىم بىر مدت ايشە

سالیدە شمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبه سى

قورخوسوندان گلمە دى كى، منور رئاداكسىيابا گە لر. سامان آلتدان سو يئريدىر. ساكىت دورور، آما بىر دىلى وار، دابانىنى باس، گۇر نه لر دئىه جك. يادىندادىر، مودافىعه ائتمىگىنه شرایت ياراتمادىق، صنعتى مانعه لر ياراتدىق. گئدىب خارىجده مودافىعه ائتدى». سيف الدى نين سۆزۈنۈ كىسىم كى، نه بؤيووك يئرده مودافىعه ائدىب كى. سيف الدىن نانكىرسا منىم خارىجده مودافىعه ائتمك اىستە دىيگىمى، آما ائدە بىلە دىيگىمى اوزومە چىرىپدى: «سن نامىزدىلىك ايشىنى اورادا مودافىعه ائتدىن. لاكتىن دوكتورلوق ايشىنى اورادا مودافىعه ائدە بىلە دين. اوزون دئىيردىن كى، نامىزدىلىكى ائله بىر اينستيتوتدا، ائله بىر مودافىعه شوراسىندا مودافىعه ائتمىشىم كى، عوضولرى ساي سئچمە عالىملەر ايدى. بىزىم اينستيتوتدا، بىزىم مودافىعه شوراسىندا دوكتورلوق ايشى مدافىعه سىنى اوزونه لايقى بىلمىردىن. آما ياشى نين آھيل واختىندا بىزىم اينستيتوتدا، بىنمه دىيگىن مودافىعه شوراسىندا مودافىعه ائتدىن. نه تئز ياددان چىخاردىن؟» سيف الدىنە هەچ نه دئىه بىلە ديم. اىچىمدەن قىريلا-قىريلا قالدىم.

حياتدا ان بؤيووك آرزۇم گۆزۈمە قالمىشدى».

رعنا موبىل تىلەفونون زنگى نين سىسينە باشىنى قالدىرىدى. ژورنالى اورتوب تىلەفونو گۆتۈردو. زنگ ائدن قىزى ايدى. رعنا قىزى ايلە دانىشىغىنى بىتىرىدىكىن سونرا تكار ژورنالى اليňe آلدى. سونرا نه فيكىرلىشدىسە ژورنالى ماسانىن كونجونە آتىب موبىل تىلەفونونو گۆتۈردو. تىلەفون اليىنده بىر آز فيكەر

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

دالدى. بىر مدت سونرا تله سىك كونتاكتلار بؤلمە سىندىن ناطيقىن نۇمرە سىنى
يىغىدى. دىستگى ناطيق گۈتۈرۈپ كال و كوبود سىسلە جاواب وئردى:
— نە وار، ھە؟

رعنا باشىنى بولايىب دئدى:
— ھە واختىنىز خىبىر، ناطيق بى؟ نىچە سىنىز؟ ناطيق رعنانىن سىسىنى
تائىيىب دئدى:

— آ سىز سىز؟ اول تائىيىمادىم، منى...

رعنا ناطيقى سونا قدر دىنلىمە يىب دئدى:

— ناطيق بى، بو شنبە اولماياجام. عايىلە وضعىتى ايلە باغلى شهردە اولماياجام.
تعىين اولو-نان گۈرۈش واختىنىزى دىيىشىمك اوچون زنگ ائتدىم. نە واخت سىزە
موناسىبىدىر؟

ناطيق بىر آز سوسدوقدان سونرا دىللىنىدى:
— سىز گىئىن... ساغ-سالامات قايىدىن... قايىداندان سونرا راحات دانىشار، گون
دە تعىين ائدرىك.

رعنا ساغوللاشىپ تىلئفونو سۈندوردو. اليندكى تىلئفونا سىسىز جە باخىب
ماسانىن اوستونە قويوب باياق ماسانىن كونجونە آتىيغى ماوى رنگلى ژورنالى
الىنه آلدى. ورقە يىب قالدىيغى يېرى آخтарماغا باشلادى. آخтарدىيغى يېرى
تاپىپ اوخوماغا باشلادى:

سالىدە شىمەد قىزى ، ديونىسىن غلبەسى

«رعنا خانىم، من دئىىنده كى، بونلارين باشى خاراب اولوب، هئچ كيم اينانمير.
نه قدر باشا سالىرام، باشا دوشمه يه بئله جەد ائتمىرلر. چىنگىزە دئىيم كى،
سلاويان خالقلارى ميفولوگىياسى شعبە سىندىن بير قادىنى سىزىن شعبە يه
كىچىرە جەمم كى، منورى اينستيتوتدان تام يولا سالسىن.
گۈزلىرى ھلقە سىندىن چىخمىش حالدا منه باخىپ دئدى:
— بىلىرسىنىز منه نه دئدى: چىنگىزىن آغزىنا آيه رك دئدى:
— نئجه؟

ناطيق عصبلشمىشدى:

— هە... چىنگىزى دئىيرم ... منه سوال وئرير كى، نئجه؟ دئىيرم، اشى اونو دا
من فيكىرلىشىم؟ سكىنه حىاسىزىن بىرىدىر. اوستە ليك يوخارى دايىرە لردىن
اولان بىرى نىن ائويىنده قايىناناسى آشپازدى. او عايىلە نىن خۇرکلىنى بىشىرىرىر.
ينى سۆزو كىچن آدامدىر، بىر اينتريقا ياراتسا، منورىن مىلە سى حل اولو-نار.
مندىن سوروشور كى، نئجه ائدىيم كى، بونلار دالاشسىنلار؟ نهايات بئله
پلانلاشىرىدىم كى، مو-نور خارىجدىن تزه قايتىدىغى اوچون اونا يېنى ماسا
آيىرىبىلار. سكىنه اوچون اوتاغا ماسا قويولماغا يئر يوخدور. سكىنه نى اوپرىتدىم
كى، ماسا داعواسى ائتسىن. چىنگىز ھارانى دئسە، دئسىن كى، من پىنجرە نىن
قارشىسىنداكى ماسانى اىستە يىرم. سكىنه دە، چىنگىز دە هويا گىتدىر. دى گل
منور حىلە گر چىخدى...

ناطيق يئريندن سىچرايىب وار-گل ائتمە يه باشلادى. الينى منىم ماسامىن
اوزرىنه قويوب دئدى:

- سیز بیلمزسینیز، من او پلانی جیزانا قدر نه لر چکدیم، نه لر. سؤزون
قیساسی.... بو سکینه ده منوردن یانیقلیدی ها... منور معروضه ائتدیگی موشاویره
ده من ایرادلاریمی بیلدیرنده بیر ده زالدان سس ائشیتیدیم. باشیمی قالدیردیم
کی، بیر گئروم سؤزومو کسن کیمدیر. ماراق و غضبله زالی سوزنده آیاغا
قالخیش سکینه نی گئرنده راحاتلاشدیم. سکینه عصبی حالدا الینی اوزاداراق
دی-بیردی: «بئله مسئولیتسیزیلیک اولماز. منیم قه-لمه آلدیغیم اثر هئچ بیر
معروضه ده عکسینی تاپماییب. من جهنه... منی سایمیرسینیز، حرمت
ائتمیرسینیز، هئچ اولماسا اونوانینا حؤرمت ائدین. اثر کیمه حصر اولونوب او،
اینسانین شخصیتینه حؤرمت، احتیرام اولاراق موناسیبت بیلدیرین. من ناطیق
علمله تام راضییام. بئله مسئولیتسیزیلیک اولماز. سونرا روماندان دانیشیر، عکس
صدا دوغورموش «داش یوخولار» توخونمور. بئله مسئولیتسیزیلیک اولار؟»
سکینه نی ساکیتلشدریمک اوچون دئدیم کی، اینستیتو تدا سوییه لی معروضه
لری اوشاقموشاغا وئربیلر. بو زامان قدیر سؤز آلدی: «سکینه خانیم، «داش
یوخولار» اثربینه گلینجه ایسه، او اثر کنچن ایلین اثربیدیر. ینی معروضه ده تدقیق
ائدللن دئورون اثرلرینه آیدیاتی یوخدور. اساسی ایسه، اثره رئسپوبليکاميزيین
پرئزیدئنتی قییمت وئریب، اساسلى اولاراق، همین اثربین بیزیم میللی ادبیاتا آيد
اولمادیغینی بیلدیریب. بو قییمت-دن سونرا کیم همین اثره باشقان قییمت وئرمه-
لیدیر؟ احتیاج وارمی؟».
ناطیق دیرناقلازینا باخاراق دوام ائتدی:

سالىدە شىمەد قىزى، دىيونىسىن غلبەسى

– عومومىتىلە، چىنگىزىن آخماق حركىتلرىنى، قورخاقلېغىنا گۈرە چتىن منورى ووراق.

ناطيق دوداقلارينى عصبى حالدا گمىرە رك قاشلارينى چاتىپ دوام ئىتدى:

– سكىنه منه دئىير كى، «چوخ چالىشدىم، اينانىن آلينمادى. اوستونە گئىتىم... منورە دىءـدىم دور بورادا من اوتوراجام، سادجە سوروشدو: " نىبە قالخمالىدىر؟ " دئىيم كى، رەھىرىلىك بئلە اىستىير، مىلە نى شىشىرتەمە دى، اوتفاقدان چىخىپ گئىتى. چانتاسى نىن آرخاسىنجا گلنده، بارماغىملا دا گؤسترىپ دئىيم كى، هارادا اوتۇرۇرۇن، كەچ اوردا دا اوتۇر. ساكىتجە اوزومە باخدى. سونرا چىخىپ ئۇه گئىتى. صاباحىسى گونو دە ماساسىنى بوشالتدى».»

ناطيق فيكىرە گئىتى:

– چوخ ماراقلىدىر، اول قادىن اينستىنكى ايلە جاواب وئرير، سونرا دا كىشى منطىقى ايلە حركەت ئەدىر. سوپۇرقانلى، هەچ نە اولماميش كىمى... موطلق اونا كىمسە يول گؤسترىر، مصلحت وئرير.

ناطيق باشىنى بولايراق بارماغىنى يىللە دى:

– بىزىم دستە اونا، سكىنه يە چوخ بئل باغلامىشدى. او، ايسە نە ئىتدى؟ هە شئىي برباد حالا سالدى. سكىنه، گويا، يوخارىداكىلارين قولاغىنا بو ماسا داعواسىنى چاتدىرىپ. بىزىم حسن معلم دە منورى مودافىعە ائدىپ كى، يازىق علمى درجه و علمى آدىنا، علمى وظيفە سينە گۈرە سكىنه دن يوكسک اولماسىنى رغمن ماساسىندان قالخىب، ماساسىنى اونا وئرىپ. باخ بئلچە حسن معلم ھمىشە كى كىمى ايشچىسى نىن مودافىعە سينە قالخىب.

سالیده شممد قیزى ، دیونیسین غلبه سى

سونرا منه باخیب تئز-تئز دئدى:

— بیلیرسینیز، سکینه ده دئییر کى، ائله بیل هانسیسا قوووه بو قادینى قوروپور.

ناطیق دریندن آه چكىپ دوام ائتدى:

— باشا دوشمورم، نه قوووه؟ باحارا بیلمىرسنسە، هانسى قوووه دن دانىشىرسان؟

سکینه دن سونرا، ماھنورو چىنگىز توولايىب منورىن اوستونه گۈندىرىپ. ماھنور عصبي حالدا منوره قىشقيرماغا باشلاياندا، منور نه ائدىپ بیلمىرم... ماھنورو موم

كىمى، يومشالدىپ.

ناطیق عصبي حالدا آياغا دوراراق، پىچىلتى ايله " بیلیرسینیز، بئله گئتسە... طبىعى كى، بئله گئتسە ھامىمېزى كۈلگە ده قوياجاق. اوندا اونا باتا بىلمە يجىيىك. باخ اوندا او، قادىن كىشى منطىقى ايله ھامىمېزىن جاوابىنى وئرە جك

" دئدى.

گولومسە يىب اوندان سوروشدوم:

— ناطیق بى، منور خانىم علمىدە سىزە رقىبدىر؟

ناطیق اول دوروخدو، سونرا منىم نه ايسە بىلدىكىمى گومان ائدىپ دئدى:

— رقىب دئينىدە او قادىن دئىه سن آكادئمىك اولماق اىستە يىر، آما من ده آكادئمىك اولماق آرزو سوندا يام...

سونرا يواشجا اطرافىنى سوزوب پىچىلتىيلا دئدى:

— نئچە دفعە وئرمىشىم، سئچىلە بىلمە مىشىم. ناطیق حىرصلندى. قىشقيرماغا

باشلاادى:

سالىدە شىمەد قىزى ، دىيونىسىن غلبەسى

– آما اول موخبىر عوضولويه سئچىلىرىن، سونرا آكادئمىك سئچىلىرىن... نه
ايىسە... سئچىلە بىلمىرم، هەر دفعە بىرى مانع اولور...
ساكىتلىشە رك سؤزۈنۈ دوام ائتدى:

– بىرى وار ايدى. مشھور پروفېسسور، آدلى-سانلى تنقىدچى... شعبە مودىرىي
ايدى. اونو اينستيتودان اوذاقلاشدىرماق اوچون كاظمى تۈولادىق كى، سنى
رحمانىن يئرىنە شعبە مودىرىي قوياجاغىق. تك من يوخ، «استارا ياق قواردىيى»
عوضولرى نىن ھامىسى كاظمى قاتىقلادىق كى، سن ياز، سنى موطلق شعبە
مودىرىي قويدوراجاغىق. رحمانىن آكادئمىك سئچكىلىرىنە مانع اولماق اوچون
اونون نۇفۇزونا ضرر گتىرمك واجىب ايدى. بونون عەھدە سىندىن گلە بىل-دىم.
كاظم گۆزل مقالە يازدى. رحمانى سورو يوب يىخدى. دوزدو يازىسى علمىلىكىدىن
اوzac ايدى. مقالە رحمانىن اينستيتودان اينجىك دوشىمە سىنە سبب اولدو.
كوسوب اينستيتودان بىردىفە لىك گئىتدى.

سونرا اىستەھزا يالا گولوب دئى:

– كاظمىندا دا آغىزى بوش قالدى. ئىللە علمى شورادا من اۆزۈم كاظما يوخ،
يوخارىدان گۆستەرىش وئىريلميش آداما سىس وئرىدىم. كاظم دا على آشىندان دا
اولدو، ولى آشىندان دا... بئلە-بئلە ايشلەر، رعنَا خانىم. گۈرۈرسۈنۈز دونىادا نە لر
باش وئىر. وظيفە دن، پولدان، شان-شۇھەرەن اۋەترو ھامى بىر-بىرى نىن اتىنى
دىدىر». دىدىر.

نرگىزىن قاپىنى دؤيىوب اىچرى گىرمە سى اونو اوخوماقدان آبىرىدى. نرگىز
رعنايا مانع اولدو-غۇنو حس ائدب دئى:

– رعنا خانىم، خسته نيز گلىب. سىزى گۆزله يير. رعنـا اوـزو تـاپـشـيرـيق وئـمىـشـدىـ كـىـ، خـسـتـهـ لـرـىـ گـلـنـ كـيمـىـ موـطـلـقـ اـوـنـوـ خـبـرـدارـ اـئـتـسـىـنـ. اوـنـاـ گـئـرـهـ نـرـگـيـزـينـ تـلاـشـ دـولـوـ گـئـزـلـىـنـهـ باـخـيـبـ گـولـومـسـهـ يـرـكـ، – گـلـسـىـنـ، قـيـزـيـمـ – دـئـدـىـ. الـيـنـدـهـ كـىـ ماـوىـ ژـورـنـالـاـ دـيـقـتـلـهـ باـخـيـبـ درـيـنـدـنـ آـهـ چـكـدـىـ، سـوـنـراـ لـازـيمـسـىـزـ بـيرـ اـشـياـ كـيمـىـ مـاسـاسـىـ نـيـنـ سـيـيـرـتـمـهـ سـيـنـهـ آـتـدـىـ.

سالیدہ شممد قیزی ، دیونیسین غلبہ سی

یادداش-

سالىدە شىمدى قىزى ، ديونىسىن غلبە سى

Salidə Şəmmədqızı

Dionisin Qəbəbəsi

Hekayeler toplusu

Təbriz ۲۰۱۹

*Aydın KİTAB NƏŞRİYYATI
TİRAZ : ۱۰۰۰*

ISBN :

*Elm və təhsil
Bakı ۲۰۱۸*

Salidə Şəmmədqızı

Dionisin qələbəsi

TƏBRİZ 2019